ئەبولحەسەن تەفرشیان

بارزانی
خۆی بەدەستی کەسەوە نادات

بیرەوەری

پێشەکی

پەرینەوەی بارزانیی نەمر و هێزی شەرکەری بارزانییەکان وێڕای خەباتکار و رووناکبیرانی تری کوردستانی عێراق بۆ کوردستانی ئازادی دیوی ئێران لە ساڵی ١٩٤٥دا و، پشتەوانییان لە دامەزراندن و چەسپاندنی کۆماری کوردستانی دیموکراتیدا یەکێکە لە رووداوە سیاسییە گرینگ و سەرنج راکێشەکانی بزووتنەوەی کورد لەم سەدەیەدا. ئەو رووداوە و رووداوەکانی تری بەدوایدا هاتن وەک: بەرگری کردنی بارزانییەکان لە کۆماری کوردستان، بەرگری لە خۆکردن و کشانەوەی خۆیان و خێزانەکانیان بەنێو چیا و چۆڵی ئاسێ و بەفرگرتووی سەر سنوورەکان و ئەو قوربانییانەی لەبەرامبەر شەرگێریی هێزی سوپای ئێران بەدەم رێگەی کشانەوەدا دایان، هەروەها باسی رێگەبرین و کۆچە مێژووییەکەی بارزانی و هاوەڵەکانی بۆ یەکەتیی سۆڤیەت و مانەوەی دووازدە ساڵیان لەو وڵاتەدا، هەتا ئێستەشی لەگەڵدابێ بوونەتە مایەی سەر سرمان و بەدووادا چوونی نووسەر و لێکۆڵەوانی بیانی زیاتر لە هیی خۆماڵی.

پشتەوانیی بارزانی و هێزە لایەنگرەکانی ئەو، لە خۆگرتن و بەخۆداهاتنی کۆماردا، بنچینەیەکی گرینگی متمانە پەیاکردنی سەرکردەکانی کۆمار و حیزبی دێموکرات و تەواوی گەلی کورد بوو لە چاوەڕوان بوونی ئاسۆی رووناکی پاشەڕۆژدا. تەنانەت لە لێکۆڵینەوەی ئەو شەڕانەی بارزانییەکان لەدوای رمانی کۆماردا تووشی بوونەوە و ئەو قارەمانەتییانەی لەبەرامبەر دوژمناندا نواندیان، گەلێک لە لێکۆڵەوان پێیان وابووە ئەگەر سەرکردەکانی کۆمار وا بەزوویی خۆیان بەدەستەوە نەدایە دوور نەبوو کۆماریش وا بەئاسانی کورتە تەمەن نەبێ و دوژمنیش ناچار بێ لەبەرامبەر هەندێ لە داخوازییەکانی گەلی کورددا کۆڵ بدات.

نابێ ئەوەشمان لە بیربچێ کە هەبوونی هێزی بارزانییەکان لەو نێزیکانەی دەورپشتی مەهاباد بۆ سوپای ئێران هێشتا بەمەترسییەکی گەورە دەژماردرا و لەناو شاری مەهاباددا بەردەوام بانگەشەی ئەوە هەبوو کەوا بارزانییەکان ئێستە نا ئێستە هێرش دەکەنەوە و شار دەگرن و قازی و هاوەڵەکانی رزگار دەکەن، ئەمە خۆی لە خۆیدا بووبوو بەهۆی ئەوەی سوپا نەپەرژێتە سەر جێبەجێ کردنی پیلانی کوشتوبڕ لەناو مەهاباد یان ئەوەی هەر بوێرێ بیری لێ بکاتەوە.

پێشەوا قازی محەمەد و سەدری قازیی برای و سەیفی قازیی ئامۆزای، بەپێچەوانەی

ئەو بەڵێنەی لیوا هومایوونی – سەرکردەی سوپای ناردراو بۆ کوردستان دابووی، گیران و خرانەبەر لەدادگەدانێکی بەرووالەتی سوپایی و دووای نێزیکەی سێ مانگ و نیو مانەوە لە گرتووخانەدا، لە شەوی ٣٠ی ئاداری ١٩٤٧ لە ناو شاری مەهاباد بەدارەوە کران. جێگەی خۆیەتی لێرەدا وەڵامی ئەو پرسیارە بدەینەوە: ئایا بۆچی بارزانییەکان هێرشیان نەکردەوە سەر مەهاباد و قازی و هەڤاڵەکانی ئەویان لە گرتووخانە دەرنەهێنا ؟

سەرۆک مەسعوود بارزانی لە کتێبە بەناوبانگەکەی خۆی «بارزانی و بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد - شۆڕشی بارزان ١٩٤٥ - ١٩٥٨»دا باس لە رووداوەکەی گوندی «سێلوێ» دەکات و دەڵێ زانیاریی بڕواپێکراو هەبوون کەوا هەندێ لە ئاغاکانی خێڵی مامەش چەکیان لە حکوومەتی ئێران وەرگرتووە و بەڵێنیان داوەتێ شوێنە گرینگەکانی بەرپاڵی چیای سپیرێز هەتا دەگاتە چۆمی گادەر بگرن. ئەمەش مەترسییەکی گەورەی دەخستە سەر چارەنووسی بارزانییەکان. بۆیە هێزێکی بارزانی رۆژی ٢٣ شوبات ١٩٤٧ بەرەو گوندی سێلوێ جووڵا. سەرۆکانی مامەش ئەو دەمە کۆبوونەوەیەکی گرینگیان لەو شوێنەدا دەکرد. هەرچەندە هێزەکەی بارزانی تەنیا فەرمانی ئەوەی هەبوو ئەو ئاغایانە چەک بکات و، بەدیل بیانگرێ و بیانبات بۆ شنۆ بەڵام کاتێ گەیشتنە گوندەکە، بەهۆی لەیەکتر حاڵی نەبوونی هەردوولا شەڕێکی کتوپڕ رووی دا، دوازدە کەس لە مامەشەکان کوژارن و دوو کەسیش لە پێشمەرگەکانی بارزانی شەهید بوون.

ئەو رووداوە چاوەڕوان نەکراوە، بوو بەهۆی کرژبوونی دۆخەکە و نەمانی متمانە لە نێواندا. ولیام ئیگلتن لە کتێبی «کۆماری کوردی ساڵی ١٩٤٦»دا دەڵێ رووداوەکەی سێلوێ مەترسیی خستە سەر بزووتنەوەی بارزانییەکان لە گەڕانەوە بۆ مەهاباد و رزگارکردنی قازی محەمەد و گیراوەکانی تر لەبەرئەوەی ئەو شارە شوێنی دەسرۆیشتنی خێڵی مامەش و هاوپەیمانەکانیان بوو.

دووای هەڵاتنی سەرکردەکانی کۆماری ئازربایجان و گیران و بەدارەوەکرانی سەرکردەکانی کۆماری کوردستان، تەنیا هێزی بارزانییەکان مابوو مایەی مەترسی بێ بۆ رێژیمی ئێران، بەتایبەتیش لەبەرئەوەی ئەو هێزە لەناوچەکانی نێزیکی سنووری سۆڤیەتدا دەژیان و شیمانەی ئەوە هەبوو بەرهەڵستکارانی ئازربایجان و کوردستان بتوانن بەهۆی ئەم هێزەوە جارێکی خۆیان کۆبکەنەوە و تێ هەڵبچنەوە. هەروەها پێشتریش رێژیمی شای ئێران هەتا بڵێی لەو هێزە «بیانی!»یە دڵپڕ و سەغڵەت بوو، ئەمەش بەهۆی ئەو

بیرەوەرییە ناخۆشانەی لەگەڵیاندا هەیبوو. بارزانییەکان لە شەڕەکانی «قاراوە» و «مامەشا» لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا زەبری گەورەیان لە سوپای ئێران دابوو. بەڵام بەرپرسانی سوپا دەیانزانی ڕووبەڕووبوونەوەی ئەو هێزە ئازا و شەڕکەرە کارێکی هێندە ئاسان نییە و، زاڵ بوون بەسەریاندا لە ڕێگەی شەڕەوە خەونێکە نایەتە دی، بەتایبەتیش لەبەرئەوەی بارزانییەکان بەهۆی دەست بەربوونیان لە حەوانەوە لە زەویی کوردستانی عێراق و ئێران، شەڕی مان و نەمانیان دەکرد. بۆیە بەرپرسانی میریی ئێران کەوتنە داو دانانەوە و جێبەجێ کردنی هەوڵی خاپاندن، بارزانیی نەمریان بانگهێشتێ کرد بۆ تاران بۆ ئەوەی لەوێ دیمانەی شا و سەرۆک وەزیران و سەرۆکی ئەرکانی سوپا و بەرپرسانی تری بەرز بکات و چارەسەرێک بۆ کێشەی نێوان بارزانییەکان و میریی ئێران بدۆزنەوە. لەوێ چەند ڕێگەچارەیەکیان خستە بەردەمی بارزانی کە دەبوو یەکێکیان هەڵبژێرێ، گرینگترینی ئەو ڕێگەچارانە، دووان بوو:

(١) بارزانییەکان چەک فڕێ بدەن و خۆیان بەدەست میریی ئێرانەوە بدەن.

(٢) دەسبەجێ زەویی ئێران بەجێ بێڵن و لەو ڕێگەیەی لێوەی هاتوون بگەڕێنەوە.

شایەنی باسە کاتی ئەو وتووێژانە کەوتبووە مانگی بەفرانبار و ڕێبەندانی ساڵی «١٩٤٦ - ٤٧»ەوە و، ئەو ڕێگەیەی بارزانییەکان ناچار دەبوون «لە باری هەڵبژاردنی ڕێگەچارەی دووەمدا» بیبڕن، کەوتبووە کێوەڵانێکی هەزار بەهەزاری بەفرگرتوو، وێڕای ئەمە ئەگەر بشیانتوانیایە ئەو ڕێگە گیراوە ببڕن، ئەوا هەر بەپەڕینەوەیان لە سنوور و ئاوابوونیان بۆ کوردستانی دیوی عێراق بەرەنگاری پێشوازیی گەرمی باڵەفڕەکانی عێراق و ئینگلیز دەبوونەوە، لەبەرئەوەی بارزانییەکان لە عێراقیش هەر قاچاغ بوون. هەروەها ڕێژیمی تورکیاش خۆی ڕێک دابووەوە بۆ ئەوەی ئەگەر بارزانییەکان لە سنوورەکانی ئەو نێزیک بوونەوە ئەوا ئەویش دەستی خۆیان لێ بووەشێنێ. ئیتر بەم ئاوایە شای ئێران دەیزانی مەلا مستەفای بارزان نایەوێ ئەم ڕێگەچارەیە هەڵبژێرێ و بەو چلەی زستانە خێڵی بارزان دووچاری پەرێشانی و لەناوچوون بکات بەتایبەتیش بەهۆی ئەوەی خەڵکەکەی نەخۆش و بێ بەرگ و بێ بژێو بوون. «بارزانی»ش نەیدەویست ڕێگەچارەی یەکەم هەڵبژێرێ و خۆی بەدەستەوە بدات، لە «فەرهەنگی سیاسەت»ی بارزانیدا چەک دانان و خۆ بەدەستەوەدان نەبووە، وەک تەفرشیان دەگێڕێتەوە بارزانی بەردەوام لەناو هاوەڵ و پێشمەرگەکانیدا دەیگوت: «ئەو کاتەی چەکت دانا و خۆت بەدەستەوە دا واتە

رازی بوویت بەوەی خــەڵکی تر بڕیارت لەبارەوە بدەن، ئەو کــاتەش تۆ ناچار دەبی بڕیارەکانیان جێبەجێ بکەی، جا هەرچییەک بن». هەروەها دەیگوت: «کێ بەئێوەی گوتووە مەلا مستەفا خۆی بەدەستەوە دەدات، مەلا مستەفا خۆی بەدەستی هیچ کەسێکەوە نادات.»

بارزانی دەیزانی ئێرانییەکان «بەتایبەتیش قەوامولسەڵتەنەی سەرەک وەزیران» دەیانەوێ دەسخەڵەتی بدەن و بیخەنە داوەوە، هەروەها دەشیزانی ئەگەر ڕێگەچارەی یەکەم «واتە خۆ بەدەستەوەدان بەئێران» بداتە دواوە ئەوا بێ سێ و دوو دەیگرن و ڕێگەی گەڕانەوەی پێ نادەن. ڕێژیمی ئێران لەم بارەیەوە رابردووی شەرماوی و بێ بەڵێنیی لەگەڵ میوانەکانیدا گەلێک زۆرە. بارزانی هەستی بەم مەترسییە دەکرد بۆیە بە «شایەکەیان»ی گوت: «من لەلایەنی خۆمەوە هیچ رەخنەیەکم لە هەڵبژاردنی ڕێگەچارەی یەکەمدا نییە بەڵام ئەم بڕیارە چارەنووسییە دەبێ شێخ ئەحمەد بیدات، شێخ ئەحمەد سەرۆکی خێڵە و بڕیاری یەکجارەکی بەدەستی ئەوە»، هەروەها بەشێوەیەکی رووالەت و زارەکی بەهەڵبژاردنی ئەم ڕێگەچارەیە رازی بوو. لە راستیدا بێ ئەوەی بڕیاری راستەقینەی خۆی بەوان بڵێ گەڕایەوە ناو پێشمەرگەکانی و خێڵەکەی.

بارزانیی نەمر دوای گەڕانەوەی و پرس و راوێژی لەگەڵ خوالێخۆشبوو «شێخ ئەحمەد»ی برا گەورەی و بەرپرسانی تردا هاتنە سەر ئەوەی هیچ یەکێک لەو ڕێگەچارانە پەسند نەکەن کە ڕێژیمی ئێران پێشنیازی کردبوون و، هەوڵ بدەن هەتا بەهاری داهاتوو لەناو چیا سەخت و دژوارەکاندا خۆیان بگرن و، پاشی ئەوە پێداپێدا بۆ باکور بەرەو سنووری سۆڤیەت هەڵکشێن. نیازی بارزانی لەمەدا ئەوەبوو خێزان و ئافرەت و منداڵانی خێڵی بارزان بەپەسارگەیەکی هێمن بگەینێ و لەوێ بەدواوە خۆی و پێشمەرگەکانی بەدووای ئامانجی - وەک خۆی دەڵێ «سەربەخۆییی کوردستان» بکەون. بەڵام هێرشی گەورە و لەناکاوی سوپای ئێران بوو بەبەرگر لە پێش هێنانەدیی ئەو پرۆگرامەدا و، بێ وچان شەڕ و شۆڕێکی خوێناوی لە نێوان بارزانییەکان و سوپای ئێراندا دەستی پێ کرد. بارزانییەکان ناچار بوون بەرەو ناوچە کێوەڵانییە دژوارەکان بڕۆن. ئیتر لەلایەکەوە پەلاماری یەک لە دوای یەکی سوپا و لەلایەکی ترەوە هێرشی بێ بەزەی سەرماوسۆڵە و بێ بژێوی و بێ جلوبەرگی زۆری ئازار دان. باڵەفڕەکانی ئێران زۆر کوێرانە و بەبێ بەزەیی دەیانکوتانەوە و ڕۆژ نەبوو زیانی چەند کوژراوێکیان لێ نەدەن. لەبارەی ئەو بۆمبابارانانەوە بڕیارێکی

گرینگی شای ئێران هەبوو دەیگوت: «نەهێڵن بارزانییەکان دەرباز بن و کاروانی کۆچی خاووخێزانیان بۆمباباران بکەن بۆ ئەوەی چیتر ئابڕووی (ئەرتەش) نەچێ و بارزانییەکانیش دەرسێکی وا وەربگرن بیرای بیر بیری وا نەکەوێتەوە سەریان».

بارزانیی نەمر خۆیشی دەڵێ: «خاڵی لاوازی ئێمە لەو شەڕانەدا ئەوەبوو ژن و ماڵ و منداڵمان لەگەڵ ئێمەدا لە بەرەکانی شەڕ لە ژێر گوللەباران و بۆمبای دوژمندا بوون. دوژمن ئەو خاڵە لاوازەی لە ئێمەدا دۆزیبووەوە و بەبێ بەزەیی و ئینساف و وەحشییانە ماڵ و منداڵی ئێمەی بۆمباباران دەکرد». سەرەڕای ئەمە لە سایەی بەرگریی قارەمانانە و شەڕوانیی بارزانییەکان، ژن و ماڵ و منداڵیان دەرچوون و لەسنوور ئاوابوون. سوپای ئێرانیش تەنیا شەرمەزاریی بۆ مایەوە. بەڵام ئەگەر ئەم بارودۆخە ناسکە نەبوایە ئەوا دوور نەبوو سوپای ئێران نەتوانێ هەر لە بنەڕەتەوە بیر لەوە بکاتەوە بارزانییەکان بەزۆرداریەکی لە زەویی ئێرانیان وەدەر بنێ. لەوانەبوو بارزانی خۆیشی لەبیری خەبات و بەرگری لەناو زەویی ئێران بوایە. بۆ بارزانی جیاوازییەک لە نێوان کوردستانێک و کوردستانێکی تردا نەبوو. تەفرشیان لەم بیرەوەرییانەیدا دەڵێ: «بارزانی پێی گوتین، من هیوادارم ڕۆژێک بێ بتوانم ئاڵای کوردستان لەسەر خاڵێکی کوردستاندا بەرز بکەمەوە جا ئەو خاڵە لە کوردستانی عێراق، ئێران، یا تورکیا بێ، هیچ جیاوازییەکی نییە».

بەهۆی تەنگەتاوکردنی بەردەوامی سوپای ئێران و دووری لە سنووری سۆڤیەت و وەرزی سەرماوسۆڵەوە، بارزانییەکان دەستیان لە بیری چوون بۆ یەکەتیی سۆڤیەت هەڵگرت. لە نێزیکی سنووری عێراق خوالێخۆشبوو شێخ ئەحمەد لەگەڵ بەرپرسانی میریی عێراقدا کەوتە وتوویژ بۆ ئەوەی بارزانییەکان بتوانن بگەڕێنەوە ناو زەویی باوک و باپیرانی خۆیان. ئەوەبوو دوای ڕێک کەوتن، لە چۆمی گادەر پەڕینەوە و گەیشتنەوە ناو عێراق. بەڵام بارزانی و پێشمەرگە دەسبژارەکانی خۆی کە ژمارەیان دەوروبەری ٥٥٠ کەس دەبوو خۆیان لە ناوچە سنوورییەکاندا گرت و چاوەڕوان بوون هەتا ئەوەی کۆچی خێزانە بارزانییەکان بەهێمنی گەیشتەوە «دیانە».

سەرۆک بارزانی خۆی بەدەستەوە نەدا بۆ ئەوەی «چەکی هەر بەدەستەوە بمێنێ و چاوەڕوان بێ هەتا هەلێکی لەباری بۆ هەڵدەکەوێ و ئامانجەکانی گەلی کوردی پێ دێتە دی». هەوڵی دەدا ئەو ڕۆژانە لە ناوچە چیاییەکاندا بەسەر ببات، بەڵام تەبایی و هاوکاریی بەردەوامی تورکیا و ئێران و عێراق بۆ سەرکوتینەوەی بارزانییەکان، هەلی

مـانـەوەیان بەبـارزانی و هێـزە شـەڕکـەرە قـارەمـانـەی نەدا بۆیە بەناچاری ملی ڕێگەی سـۆڤـیـەتیـان گـرت و بەرەو باکور بەتەلان و هەورازی چیـایەکـاندا هەڵکشـان و لە مـاوەی نێزیکەی بیست ڕۆژدا ۳۵۰ کیلۆمەتریان بڕی و خۆیان بەئاوی «ئاراس» گەیاند و چوونە ناو زەویی سۆڤیەتەوە. ئەو ڕێڕۆیشتنە پڕ لە قارەمانەتی و چاونەترسییە لاپەڕەیەکی پڕ لە شانازیی مێژووی بزووتنەوەی گەلی کوردستانە لەپێناو هێنانەدیی ئامانجە ڕەواکانیدا.

پەنـابردن بۆ سـۆڤـیـەت و بردنی زیاتر لە ۵۰۰ شـەڕوانی بژاردە لەگـەڵ خـۆیدا، ئەوە دەگەیێنێ کە بارزانی بەهیوای گەڕانەوەیەکی نێزیک بوو بۆ کوردستان بۆ ئەوەی لە هەلێکی گونجاودا دەست بەبزووتنەوەکەی بکاتەوە. لە گەلێک قسەی بارزانیی نەمر بۆ خاوەنی ئەم بیـرەوەرییـانە ئەو ڕاسـتـیـیـەی پێشـەوە دەردەکـەوێ. نووسـەری ئەم بیـرەوەرییـانە دەڵێ: «بارزانی، سۆڤیەتی تەنیا بەجێگەیەکی هێمن دادەنا کە بەشێوەیەکی کاتەکی بۆی بچێ و لە هەلێکی لەباردا بۆ پرسی دانانی حکوومەتی کـوردسـتـان بگەڕێتەوە عـێراق». هەروەها دەیویست خـۆی بەدەسـتی کـەسـەوە نەدات بۆ ئەوەی چەکی هەر بەدەسـتـەوە بێ. هەروەها بارزانی بەهیـوای ئەوەش بـوو یارمـەتی و هاوکـاریی سـۆڤـیـەتەکـان بۆ بزووتنەوەی کـورد دەسـتـەبەر بکات. بەداخەوە، مانەوەی بارزانی و هەڤاڵەکانی لەو وڵاتە ماوەیەکی درێژی پڕ لە چەوسـانەوەی خایاند. سۆڤـیـەتەکـان لەو سەردەمـەدا ئیـتـر پشـتـیـان لە بزووتنەوەی ئازادیخـوازی گـەلی کـورد کـردبوو. چیـرۆکی خـەبات و بەرخـۆدانی بارزانیـیـەکـان لەناو سۆڤیەت و ئەو ئازار و ئێشـانەی بەهۆی سیاسەتی شۆڤێنیـستـانەی سـتالینەوە کێشـایان لاپەڕەیەکی زۆر گرینگە و شتێکی ئەوتۆی لێ تۆمار نەکراوە.

بارزانی پاش شـۆڕشی ١٤ی تەمـووزی سـاڵی ١٩٥٨ و هەڤـاڵـەکـانیـشی لە سـاڵی ١٩٥٩دا گـەڕانەوە عـێراق، ئەو پێشـوازییـەی لە سـەرتاپێی وڵاتدا هەر لە بەسراوە هەتا هەولێر لێـیـان کرا، نیشـانەی ئەوەبوو نەک تـەنیا گـەلی کورد بگرە تێکڕای گـەلی عـێراق بەهەمـوو نەتەوە و کـەمـەنەتەوەکـانیـەوە شـانـازی بەهاتنەوەی ئەو پیـاوە نەبەز و بوێرانە دەکات و پێیان سەربەرزە.

خوێنەرەوەی بەڕێز!

ئەوەی لەم کـتـێبەدا بەرچاوتـان دەکەوێ بڕێتـییـە لە بیـرەوەرییـەکانی ئەفـسـەرێکی فـارس «ئەبولحەسـەنی تەفرشیـان» و یەکێکە لەو ئەفسەرانەی ڕاپەڕینە نیوە چڵـەکەی خۆراسـانیان لە ساڵی ١٩٤٥دا هێنایە کایە. ئەو ئەفسەرانە سەر بەحزبی توودەی ئێران بوون و لە دژی

ڕێژیمی شا ڕاپەڕیبوون، بێ تاقیکردنەوەییی خۆیان لەلایەک و بێ پشتووانییان چ لە حزبی توودە و چ لە سۆڤیەتەوە بوو بە هۆی ئەوەی ڕاپەڕینەکەیان سەرنەگرێ. پاش ڕاگەیاندنی کۆماری میلیی ئازربایجان، نەقیب ئەبولحەسەن و هاوەڵەکانی چوونە ڕیزی سوپای ئازربایجانەوە. ڕاگەیاندنی جاڕی دەست لە بەرگری هەڵگریی هەردوو کۆماری ئازربایجان و کوردستان، وای کرد هەندێ لەو ئەفسەرانە بەگەڵ هێزی بارزانییەکان بکەون و لەسایەی ئەواندا بژین. ئەو ئەفسەرانە وەک ئەبولحەسەن دەڵێ ژمارەیان دە کەس بوو و لەناوەڕاستی مانگی کانوونی یەکەمی ١٩٤٥ەوە چوونە پاڵ بارزانییەکان و لەناو ئەواندا ژیان و لە شەڕوشۆڕەکانیان دژ بەسوپای ئێران و کشانەوەیان بەرەو سنووری عێراق بەشدار بوون. دووای گەیشتن بەسنوور، ئەفسەرەکان پاش وتوویژ لەگەڵ بەرپرسانی عێراقدا، خۆیان بەدەست میریی عێراقەوە دا بەو هیوایەی وەک پەنابەری سیاسی مامڵەتیان لەگەڵدا دەکرێ و دەتوانن لە عێراقەوە بۆ ئەو شوێنانە بڕۆن کە دەیانەوێ. بەڵام میریی عێراق بێ بەڵێنیی لەگەڵدا کردن و بەشێوەیەکی نامێرانە بەدەست ڕێژیمی ئێرانەوەی دان.

ئەبولحەسەن بیرەوەرییەکانی خۆی لەو ماوە دیاریکراوەی باسمان کرد نووسیوەتەوە و، لە کتێبێکدا بەناوی «ڕاپەڕینی ئەفسەرانی خۆراسان» بڵاوی کردووەتەوە و پێشکێشی «فەریدە»ی کچی کردووە. ئێمە ناونیشانی کتێبەکەمان لە «ڕاپەڕینی ئەفسەرانی خۆراسان»ەوە کرد بە«بارزانی خۆی بەدەستی کەسەوە نادات» کە بڕێتییە لە قسەیەکی بارزانیی نەمر خۆی و نووسەری بەڕێز تەفرشیان تۆماری کردووە. بۆ سەرنج ڕاکێشانی خوێنەرەوەی کورد ئەم ناونیشانەمان بەپەسندتر زانی.

شەوکەت شێخ یەزدین

١٤ تشرین (٢) ١٩٩٦ - پیرمەم

بۆ چاپی یەکەمی فارسی

وشەیەک

خوێنەرەوەی بەڕێز

ئەم کتێبە باسی ڕووداوگەلێکە کە بەشێک لە مێژووی هاوسەردەمی وڵاتی ئێمەیان پێک هێناوە، من گەردێکی بچووک لە کەرەستەی ئەو پێکهێنانە بووم.

گەلاوێژی ساڵی ١٣٢٠، لە کۆنگەی شەڕی دووەمی دنیادا بووم بەئەفسەر. دەسبەجێ لەلایەن سۆڤیەتەکانەوە بەدیل گیرام. چەند مانگێکم لە گرتووخانەی ئاشقاوە «عشق اباد»دا بردە سەر، لە ڕاپەڕینی ئەفسەرانی خۆراساندا پشکداریم کرد، بووم بەئەفسەری سوپای گەلێری ئازربایجان، لە شەڕوشۆڕی بارزانییەکان لە دژی سوپای ئێراندا بەشداریم کرد و دوواجار لە ئاخەلێوەی ١٣٢٦دا پەنام بردە بەر عێراق و لە ئاخەلێوەی ١٣٢٩دا منیان بۆ ئێران گێڕایەوە و هەر لەو مێژووەوە لە گرتووخانەی جۆراوجۆردا گیرام. پاش کودێتای ٢٨ خەرمانان بۆ دوورگەی خارک دوور خرامەوە، هەتا پاش شازدە ساڵ و ئەوەندە مانگ مانەوە لە گرتووخانەدا، لە ئاخەلێوەی ١٣٤٢دا بەربووم.

لەم باسەدا تەنێ لە ڕووداو و دیتەنی و بیستەنییەکانی کەناڵێکی باریکەڵە دەدوێم کە خۆم پیایدا ڕابردووم.

ئەمجارەش دووپاتی دەکەوە کە من ماسییەکی بچکۆڵە بووم و لەلاوە خزامە سەر تاتەبەردەکانی ئەم کەناڵە و زۆر سەیرە زیندوو مامەوە. بەم پێیە نەمدەتوانی زانیارییەکی تێروتەسەلم لە بارەی بەسەرهات و ڕووداوگەلی مێژوویی ئەو سەردەمەوە هەبێ بێ ئەوەی بگەڕێمەوە سەر ئەرشیڤ و دەستهاوێژ و سەرچاوەکانی ئەو سەردەمە، تەنێ بەیاریدەی بیری خۆم هەوڵم داوە چیم بینیبێ، بیستبێ یان ئەوەتا ڕۆڵم تیایدا گێڕابێ بۆ کچەکەمی بگێڕمەوە. پاش بیست و پێنج ساڵ لە دووری، کچەکەمم لە ساڵی ١٣٥٠ لە بەرلینی ڕۆژهەڵاتدا بینییەوە.

هیوادارم ئەم بەسەرهاتە، گۆشەیەکی تاریکی بەشێک لە مێژووی وڵاتمان ڕوون بکاتەوە و دەسبارێک بداتە بیری ئەو لاوانەی بوێرانە خەبات دەکەن بۆ ئەوەی پاشەڕۆژی ڕاستەقینەی وڵاتمان پێکەوە بنێن.

سەرلەبەری ئەم ڕووداوە پڕە لە سۆزبزوێنی و بوێری و خۆبەختکەری و گیان

پێشکێشکەری بەڵام سەرئەنجامی نالەباریان ئەوە ئیسپات دەکات کە ڕەوتی پەرەگرتنی کۆمەڵگە و گۆڕانکارییەکانی، گرێدراوی یاساگەلی ڕێکوپێک و تایبەتن کە گیان بەختکەریی تاکە کەسی و خەباتی پێکەوەیی بەبێ هەبوونی پێوەندیی مکوم و توندوتۆڵ لەگەڵ جەماوەر و داوخوازەکانی ئەواندا، سەرئەنجامی نابەدڵی هەیە. بۆیە دەبێ هەموو لایەک ئەمەیان لەبیر بێ.

ئەبولحەسەن تەفرشیان

گەلاوێژ ١٣٥٥

بەشی یەکەم

راپەڕینی ئەفسەرانی خۆراسان

- باوەگیان، بڵێ، چیرۆک بڵێ!

- هەی بەچاوان، باشە. هەبوو نەبوو،

- نا! نا! لەم چیرۆکانەم ناوێ، چیرۆکی خۆت بڵێ!

- ها، بەسەرهاتی ژیانی منت دەوێ، باشە، گوێ بدێ.

لە ٢٩ خەرمانانی ١٣٢٠ بووم بەئەفسەر، ناوەراستی شەری دووەم بوو، ئەمە رێکەوتی سەردەمێ بوو کە وڵاتی ئێمە لەلایەن هێزگەلی بیانییەوە داگیر کرابوو[(١)].

دەسبەجێ جلکی ئەفسەرییان لەبەر کردین و بۆ ئەو بەشانەیان رەوانە کردین هەتا لە پێکدادانەکانی شەردا بەشداری بکەین. من رێگەی کاری پێ سپێردراوم بەرەو مەشەد (مشهد) گرتەبەر. وەک دیار بوو، بەرەی شەر ئەو کاتە لە باجگیران و سەرخەس و ئەو ناوانە بوو. سوپای ئێمە هیچ جۆر رووبەرووبوونەوەیەکی لەگەڵ سوپای سۆڤیەتدا نەکرد و هەر لە نیوەی رێگەدا لە خۆوە گەراینەوە.

یەکێک لەو فەوجانە فەوجی تۆپخانە بوو. من ئەفسەری تۆپخانە بووم هەر بۆیەش لە بیرم ماوە رۆژی چواردە یان پازدەی مانگی گەلاوێژ بوو ئەو یەکەیە گەیشتەوە مۆڵگە. ئەو کاتە من تەمەنم بیست و یەکساڵان بوو. باشتریش وایە بڵێم من «نیشاپووری»م و دایک و خزمانم لە نیشاپوور بوون. ئەو دەمەی لە رێگەی خۆمەوە گەیشتمە نیشاپووور دایکم نەیتوانی لە یەک شەو زیاترم لەوێ ببینێ، لەبەرئەوەی کەوتمەوە رێگە، پێم وابوو سووودم بۆ وڵاتەکەم هەیە یا بەلایەنی کەمەوە هەوڵم دەدا سوودم بۆی هەبێ. دایکم دەترسا شتێکم بەسەربێ و دەیویست چەند رۆژێکی لەلا بمێنمەوە بەڵام من بەحەز و خولیاوە دەرکەوتم بۆ ئەوەی خۆم بەمەشەد بگەینم و بگەمە پاڵ یەکەکەم.

لە مەشەد کەس بەکەس نەبوو، سبەینان دەرگەی دوکان و بازار وەک ئاسایی دەکرانەوە، بەڵام هەرکە یەکێک بیگوتایە ئەوا رووسەکان هاتن ئیتر دەسبەجێ تێکرای دوکان دەرگەیان دەگیرایەوە. پاشی نیو سەعات دەیانگوت هەواڵەکە درۆ دەرچوو، دوکانەکان دەکرانەوە. کەسێ نەبوو ئەو کۆمەڵگە بەلەنگازە رێنوێنی بکات. تەنیا کارێکی کە کاروەرانی مایەوەی میری دەیانکرد ئەوەبوو هەوڵیان دەدا نانپێژەکان کراوەبن بۆ ئەوەی

(١) بۆ خۆلادان لە درێژنووسی، ئەم بەشەمان بۆ خوێنەری کورد کورت کردەوە و تەنیا سەرپچرێکمان لێی وەرگێرا ـ وەرگێر.

دانیشتوان نانی پێ بژبویان دەست کەوێ. ماڵ و خێزانیش بێ ئەوەی کەسێ فەرمانی پێ دابن شاریان بەجێ هێشتبوو. چوومە سەربازگە، سەربازگە چۆڵ بوو. چوومە ئەرکان کەس نەبوو. تەنێ دوو ئەفسەری لێ گۆڕاوی وەک خۆم نەبێ و ئەفسەرێکی ئینجیباتیش مابووەوە. ئەو ئەفسەرە ئینجیباتە گەلێ تێ کۆشا بۆ ئەوەی بەیاریدەی ئێمە سەربازە پەرت و بڵاوەکانی خۆی لە شار کۆ بکاتەوە و بیانهێنێتەوە بۆ پاراستنی سەربازگە. بەهەر جۆر، نێزیکەی بیست و پێنج کەسم کۆ کردەوە و بردمن بۆ سەربازگە. هەر لە هەمان ئەو ڕۆژانەدا بوو سەر و گوێلاکی فەوجەکەی لەمەڕ خۆیشمان دەرکەوت. سەرۆکی فەوج «عەقید لوتفولڵا ئەفشار ئۆغلی»ش لە بەراییی فەوجدا گەیشتە جێ.

پاش ٤٨ سەعات هەواڵیان هێنا وا سوپای سۆڤیەت گەیشتە مەشەد. سەرۆکی فەوج ڕۆیشت و لەگەڵیاندا کەوتە وتووێژ. ئەوان گوتبوویان ئێمە نەهاتووین لەگەڵ ئێوەدا شەڕ بکەین و کارێکمان بەئێوە نییە. ئێمە دۆستی ئێرانین و هیچمان لە بەرامبەر سوپای ئێراندا نییە. نیازی ئێمە ئەوەیە ئێران لە تێدابوونی ئەڵمان پاک بکەینەوە.

تاکە سەرکردەیەکی مابێتەوە سەرکردەی فەوجی تۆپخانە بوو، ئەویش کاتێ سوپای سوور هات فەوجەکەی خۆی بەدەستەوە دا. پاشان فەرمانیان پێی دا شەو بچێتە ئەرکان، گوتی «بەچاوان». ئێمەی هەموو کۆوە کرد و بۆمان دووا، گوتی ئەمانە دۆستی ئێمەن، لەگەڵ ئێمەدا شەڕ ناکەن و سوپایشمان بێ ئەوەی دەستی لێ بدرێ لە شوێنی خۆیدا دەمێنێ.

پاسەوانی لەناو سەربازگە بڵاوکردەوە و ئێمەی لەگەڵ خۆیدا برد بۆ ئەرکان. کاتێ گەیشتینە بەردەمی ئەرکان هەندێ سەربازی تەماتیک بەدەست گەمارۆیان داین و بەرەو ژوورێکی ئەرکان ڕێنوێنییان کردین. پاشان گۆتیان ئێوە مێوانی ئێمەن و ئەمشەو لە خزمەتتاندا دەبین. چل و هەشت سەعات ئێمەیان لەو شوێنەدا هێشتەوە، پاشان بردیانین بۆ ئۆتێل «باختەر» کە ئەو دەمە گەورەترین ئۆتێلی مەشەد بوو. لە چوار دەوری ئۆتێل پاسەوانیان دانابوو. پاشان بانگیان ڕاهیلا بۆ ئەوەی سەرجەم ئەفسەرانی سوپا بێن و خۆیان بناسێنن. لە ڕاگەیاندنی سۆڤیەتەکاندا گوترا بوو ئەوان دۆستی ئێمەن و، بۆ هاوکاری و دەستەوای ئێمە هاتوون، سوپامان دەستی لێ نادرێ و پێویستیشە ئێمە یارمەتییان بدەین. ئیتر هەندێ لە ئەفسەرانیش خۆیان بەدەستەوە دا.

ئۆتێل باختەر جمەی دەهات. ئۆتێلێکی تر بەناوی ئۆتێلی «میللی»یەوە هەبوو، ئەویش

هەروەها. هەمووی بەسەربەکەوە سەت و نۆهەت و شەش ئەفسەری سوپای خۆراسان لەوێندەر گیراین. نێزیکەی بیست ڕۆژێک لە ئۆتێلماینەوە و پاشان ڕۆژێکیان ئێمەیان لە ئۆتۆمۆبێل سوار کرد و بەرەو ئاشقاوەیان بەڕێ خستین.

ئێمەیان گەیاندە ئاشقاوە، بەورەیەکی ڕماو و تێکشکاوەوە، بەشێک لە گرتووخانەی ئاشقاوەیان بۆ ئێمە جیا کردەوە و لەوێیان بەکەیس کردین. هەموومان نێزیکەی ١٧٠ کەس دەبووین. ماوەی دیلایەتیمان نێزیکەی سێ مانگ و نیو درێژەی کێشا. لە ٢٤ گەلاوێژدا ئێمەیان بردەوە بۆ ئاشقاوە و پاشان لە پازدە یان شازدەی مانگی بەفرانباردا بۆ ئێرانیان گەڕاندینەوە. ئێمەیان بەدەست پارێزگای مەشەدەوە دا. لەوێ پێیان گوتین جلکی سڤیل لەبەر بکەین - لەبەرئەوەی هێشتا جلکی ئەفسەریمان لەبەردابوو- و بچین خۆمان بەتاران بناسێنین. ئێمەش دە پازدە ڕۆژێ لای کەسوکارمان ماینەوە پاشان بەرەو تاران بزواین.

ئەو دەمەی تارانم بەبیر دەهاتەوە بەردەوام ڕووالەتێکی بێوەری و گریاوم دەهاتەوە پێش چاو. ڕووالەتی دەسگیرانەکەم کە ڕۆژی ڕۆیشتنمان بۆ دیلیەتی هاتبووە دیمانەم بەڵام هەلیان پێی نەدا. لە بەرامبەری ئۆتێل لە لێواری شەقامەکەدا ڕاوەستابوو، ئەو دەمەی سواری ئۆتۆمۆبێل دەبووم کەوتە بەرچاوم. بەپڕاوپڕی ڕووی دەگریا و فرمێسک وەک تەزرەی بەهار، فرەوان و جوان لە هەردوو چاوانیەوە دەباری. ئەو ڕۆژە بۆ دڵدانەوەی ئەو، بزەیەکم کرد و دەستم هەڵشەقاند، ئۆتۆمۆبێل بەڕێگەدا تەکانی دا. بەڵام ئەو ڕووالەتەم هیچ جارێ لە چاوان نەسڕایەوە.

پاشی پازدە ڕۆژان دەستی ژنەکەمم گرت و هاتمە تاران. نێزیکەی سێ مانگ لە تاران لانەواز بووم. بەڵام ئەو دەمەی هاتمە تاران، من ئەفسەری وڵاتێک بووم لەلایەن سێ سوپای بیانییەوە داگیر کرابوو.ئەو کاتەی لەناو شەقامدا ئەفسەری ڕووس و ئینگلیز و ئەمەریکامان دەبینی خۆمان بچووک و سووک دەهاتە پێش چاو.

بۆ ئەوەی لە دەنگوباسی وڵات ئاگەدار بم ڕۆژنامەی «اطلاعات» هەروەها ڕۆژنامەی «إقدام»م دەخوێندەوە. هەندێ جاران بابەتی نوێ لەنێو ئەو ڕۆژنامانەدا سەرنجی منی بۆ خۆی بەکێش دەکرد. لەناو بابەتگەلی ئەو ڕۆژانەی ڕۆژنامەکاندا وتووێژی ناو پەرلەمان کەفوکولێکی لە دەروونی مندا هێنایە کایە.

ئەو کاتە بڕیار درا لیوایەک - بێگومان بەپرس پێ کردنی سۆڤیەتەکان، لە «توربەت

جام» پێکەوە بنرێ. بۆ منیش لەو لیوایە - کە هێشتا لەسەر کاغەز بوو، کارێکیان دیاری کرد. سەرۆک و ئەفسەرانی ئەو لیوایە راگەیەنران و بریار درا هەر کاتێ لیوا پێک هات ئێمە بچین خۆمان بناسێنین. دووای چەند مانگێک لیوای توربەت جام پێک هات و لە ماوەی مانگی جۆزەردان یا پووشپەڕی ١٣٢١دا من لەو لیوایەدا کەوتمە کار. سەرۆکی ئەرکانی ئەو لیوایە لەو سەردەمەدا عەقیدێک بوو بەناوی «یەکرەنگیان» و بنکەکەی لە مەشەد بوو. لە سەرەتای هاتنم بۆ مەشەد خۆم بەعەقید یەکرەنگیان ناساند و لەبەرئەوەی لیوای «جام»ی لەمەڕ ئێمە سەر بەئەو بوو و هێشتا دەست بەکار نەبووبوو داوام کرد هەر لەو ئەرکانەدا کار بکەم. پاش پێکهاتنی لیوای «جام»یش من هەشت نۆ مانگێک لەو لیوایەدا کارم کرد و پاشان دووبارە بۆ مەشەد گواسترامەوە.

لیوای ناردراو بۆ مەشەد «بطریە»یەکی تۆپخانەی لەگەڵ خۆیدا هێنابوو کە بۆ فیرقەی ٨ی رۆژهەڵات گواسترایەوە، من بەسەرکردەی ئەو «بطریە»یە دامەزرام، ئەمە لە کۆتاییی ساڵی ٢١ و سەرەتای ساڵی ١٣٢٢دا بوو. لە کۆتاییی ساڵی ١٣٢٢دا مەڵبەندی کولتووریی ئێران و سۆڤیەت «وکس» لە مەشەد کرایەوە. سەرکردەی فیرقە رۆژێکیان لە یانەی ئەفسەران، بەگوێرەی ئەرک نەک حەز، ئەو هەواڵەی بەئێمە دا و ئامۆژگاریی کرد هەر کەسێکی حەزی لێیە با بچێ و فێری زمانی رووسی ببێ. من «بەڵێ»م گوت و کەیفخۆش بووم.

ساڵی ١٣٢٣ «رەزم ئارا» سەرۆکی ئەرکان بوو و بریاری دا هەندێ لە ئەفسەران جێگۆرکێ پێ بکات بەو نیازەی بەردەوام هەندێکیان لە تاران بن و هەندێکی تریان ناچاربن لە شاران و سنووران بمێنن. ئەم کارەیشی لە رێگەی پشک راکێشانەوە جێبەجێ کرد.

یەکێک لەو ئەفسەرانەی بۆ مەشەد گواسترایەوە رائید «عەلی ئەکبەر ئەسکەندانی» بوو کە لە کۆلێجی ئەفسەریدا سەرکردەی تیپەکەی ئێمە بوو لە پەلی تۆپخانە. رۆژی پاش هاتنی بۆ مەشەد، بەرێکەوت لە شەقام بینیم، ئەمە لە مانگی رەزبەری ١٣٢٣دا بوو. پاشی چاکی و چۆنی دەرکەوت لە ئۆتێل «باختەر» دابەزیوە. لەبەرئەوەی من شارنشین بووم و خانووەکی مەزنم لە مەشەد هەبوو پێشنیازم کرد بەشێوەی کاتەکی لە ماڵی ئێمە بێ هەتا ئەو کاتەی بۆ خۆی خانوو پەیا دەکات. پێشوازیی لە پێشنیازەکەم کرد و هەر ئەو شەوە لەگەڵ خۆمدا بردمەوە بۆ ماڵ. ئێواران بەیەکەوە شیومان دەخوارد. پاشی شێوان

دەستی بەقسان دەکرد و لە هەموو بابەتێک دەدووا. هەستم کرد قسەکانی ئەو لە قسەی ئاسایی ئەفسەرانی تر جیایە. پێداپێدا هەستم دەکرد لە بابەتگەلی نوێ دەدوێ کە هەتا ئەو کاتە وەبەر گوێی من نەکەوتبوون. هاتبوومە کەفوکوڵ و دەمویست هەتا زووە ئەم باس و خواسە چێتر و زووتر تێ بگەم. چەندین شەوی یەک لەسەر یەک بۆم دووا، لەبارەی ماتریالیزمی دیالەکتیک و ماتریالیزمی مێژوویی و بنچینەی کۆمەڵگەناسی و پەرەگرتنی کۆمەڵگەوە زۆر بەکورتی بۆ من قسەی کرد. پاشان من خۆم بەشێوەیەکی هەراوتر شتم لەبارەی بنچینەکانی کۆمەڵگەناسی خوێندەوە. لە یەکێک لەو شەوانەدا لەبارەی سۆڤیەتەکانەوە لە منی پرسی، گوتم:

– هیوادارم هەر ئەمشەو گوێم لە هەواڵی شکانیان بێ. سبەی مرۆڤ بڕژێنە دەرەوە و لە وڵاتیان وەدەر بنێن.

گوتی:

– ئەم بۆچوونەی تۆ پێوەندیی بەڕابردووەوە هەیە لەبەرئەوەی سوپای تزاری لە ئێراندا کاری ئەوتۆی کردووە خەڵک هێشتا لە بیریان ماوە. بەڵام لەبارەی سوپای سوورەوە ئەوا لە بن و بناوانەوە لە سوپای تزاری جیایە. ئەم باسە هەتا نیوەی شەو درێژەی کێشا، ئەگەر نەشڵێم بێزاریی منی لەبارەی سوپای سۆڤیەتەوە لە بن هێنا ئەوا بەلایەنی کەمەوە زۆری لێ گۆڕی. پاشان، بەگوێرەی تێ هەڵکشانم لە خوێندنەوەدا، کەیفم بەسۆڤیەت و سوپای سوور هات و حەزم لێ کردن. چەند شەوێک دووای ئەوە کە گوتی: «من ئەندامی حزبی توودەم» سەرم سڕ نەما و، پاشانیش کە گوتی: «ئایە تۆ دڵت دەیەوێ ببی بەئەندامی ئەم حزبە؟» من بەبێ دواکەوتن پەسندم کرد و گوتم:

– پێویست نەبوو لێم بپرسی. خۆت دەتتوانی هەڵی بێنی. بێگومان تۆ لە کوێ بی منیش لەوێم.

لەبارەی مەرجی ئەندامەتی لە حزبی «توودە»دا دووا، پاشان خۆی و «پەروین گونابادی» منیان پاڵاوت و ئەنکێتی حزبی «توودە»م ئیمزا کرد. «پەروین گونابادی»م پێشتر دەناسی، مامۆستای «ئەدەب»مان بوو لە دواناوەندیی «شا ڕەزا»ی مەشەد، ئەو کاتە ڕۆژنامەی «راستی»ی ئۆرگانی کۆمیتەی هەرێمایەتیی حزبی توودەی ئێرانی لە خۆراسان بڵاو دەکردەوە. ئەسکەندانی گوتی:

– ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیی حزبە.

بیستم هەندێ لە ئەفسەران لە کۆلێجی ئەفسەری ڕێکخراوێکی تریان دامەزراندبوو، ناوەکەیم بەوردی لەبیر نەماوە، لەوانەیە «ڕێکخراوی ناسیۆنالیستەکانی ئێران» بووبێ. دەیانگوت «ئاریانا» لە سەرۆکایەتیی ئەو ڕێکخراوەدایە کە ئەو کاتە ناوی «منوچەهری» بوو. هەروەها دەیانگوت ئاریانا فاشیستە و لایەنگری لە ئەڵمانەکان دەکا، بەڵام بەبۆچوونی من ئاریانا فاشیست نەبوو، هەڵسوکەوت و ئاخاوتنی ئەو بەجۆرێک بوو لاوانی ناسیونالیست و وڵاتپەروەری بۆ خۆی بەکێش دەکرد. دەیانگوت ئەو کاتە «روزبێ»، «دانش»، «مورتەزەوی» و «قازی ئەسەدوڵلاهی» لە ئەفسەرانی کۆلێجی ئەفسەری، لە دەورووپشتی ئەو بوون و پاشانیش هەر هەموویان هاتنە پاڵ حزبی توودە.

ئەسکەندانی خۆیشی لە ساڵی ١٣٢٢ و لە ڕێگەی عەقید «ئازەر»ەوە(٢) بووبوو بەئەندامی حزبی توودە. عەقید ئازەریش پیاوێکی لێهاتوو بوو، لە فڕەنسا خوێندبووی. مامۆستای ڕووبەرگرتن بوو لە کۆلێجی ئەفسەری. دەتوانین بڵێین بیری مارکسیزم لە ڕێگەی ئازەرەوە گەیشتە ناو سوپا. هەر ئەم ئازەرە و پاشان روزبێ، قازی ئەسەدوڵلاهی، مورتەزەوی، ڕەسەدی ئیعتیماد، حاتەمی و تێکڕای ئەو ئەفسەرانەی ئەو سەردەمە لە کۆلێجی ئەفسەری لێهاتوو بوون، ئەو بەرەو خۆی بەکێشی کردبوون. ئەسکەندانی لە مانگی پووشپەڕی ساڵی ١٣٢٣ گواسترایەوە بۆ مەشەد، هەتا خەرمانانی ساڵی ١٣٢٤ کە ڕاپەڕینی ئەفسەرانی خۆراسانی ڕێک خست، بیست و یەک کەسی لە ئەفسەران هێنایە ناو حزبی توودە. ئەو کاتەی ژمارەمان گەیشتە ١٤ کەس، ئەسکەندانی پێشنیازی کرد هەڵبژاردنێک بکەین لەبەرئەوەی دەبێ ڕێکخستنی ئێمە دێموکراتی بێ و حزبیش پشتەوانیی لێ بکات. ڕۆژێک دیاری کرا بۆ هەڵبژاردن، ئەو ڕۆژە سکرتێری کۆمیتەی هەرێمایەتیی حزبیش لە مەشەد، باقر عەلی، لە کۆبوونەوەکەی ئێمەدا بەشدار بوو. بەئامادەبوونی ئەو ئەسکەندانی بەناوی بەرپرسی ڕێکخراو دەسبژێر کرا و سێ کەسیشمان بۆ دەستەی ڕاپەڕاندن هەڵبژارد.

ئەو سەردەمە ئەفسەرانی بژاردەی سوپا بەپەنجە دەژمێردران: روزبێ، قازی ئەسەدوڵلاهی، مورتەزەوی، ڕەسەدی ئیعتیماد، ئاگاهی و ئەوانیتر، هەر هەمووشیان

(٢) عەقید ئازەر لەپاش ڕووداوی ئازربایجان چوو بۆ سۆڤیەت و هەتا ساڵی ١٣٥٥ لەوێ مایەوە، لە دووا دووای ساڵی ١٣٥٥ هاتەوە بۆ ئێران و پاشی ساڵ و نیوێک لە مانگی گەلاوێژی ساڵی ١٣٥٧ لە تەمەنی حەفتا و سێ ساڵیدا کۆچی دوایی کرد (نووسەر).

ئەندامی حزبی تووده بوون. هەر ئەمانە بوون ئەو جارەی لە مانگی خەرمانانی ١٣٢٤ لە تاران بریاریان دا راپەڕین ساز بدەن. ئەو کاتەی بیری راپەڕین لە مێشکی ئەسکەندانی پێ گەیشت لەبن کارتێکەریی کەسایەتیی «تیتۆ»دا بوو، دەیگوت:

– رێبەر ئەو کەسەیە وەک تیتۆ بچێتە کێوان. هەڤالان لە خۆی کۆ بکاتەوە و بەزەبری چەک سەرکەوێ نەک وەک ئەوانەی لە شەقامی «فیردەوسی»(٣) لە پشت مێز دادەنیشن.

ئەسکەندانی رێکخەر و بیرکەرەوەیەکی باش بوو، ئەگەر بمایە دەیتوانی لە داهاتوودا ببێ بەپیاوێکی یەکجار بەکار بۆ بزووتنەوەکە. لەو رۆژانەی ئەسکەندانی راپەڕینی رێک دەدایەوە، لە بیری ئامادەکردنی پارە و ئامێرەکانی تری شەڕی پارتیزانیدا بوو.

سەرکردەی رۆکنی ٣ لە هەڤالانی ئێمە بوو. ئەو بەپێی راسپاردەی ئەسکەندانی، ملازم یەکەم «نەجدی»ی کرد بە چاودێری داراییی ئێمە. ملازم یەکەم نەجدی هەڤاڵی خۆمان بوو، پێشتر فێر کرابوو پاش وەرگرتنی پارە، فلانە سەعات بەفیسارە کۆڵانی چۆڵدا بڕوات. هەر ئەو سەعاتە یەکێکی تر بەسواریی پایسکل بەو کۆڵانەدا تێ دەپەڕێ و مستەکۆڵەیەک بەسەر و گوێلاکی «نەجدی»دا دەکێشێ و پارەکەش دەرفێنێ و بۆ رێکخستنەکەی لەمەر ئێمەی دەهێنێ. بەو جۆرە بێ ئەوەی هیچ قسەیەک بێتە سەر رێکخستنەکەمان، سی هەزار تومانی مووچەی ئەفسەران بوو بەشی. سەرچاوەگەیەکی تر بۆ پەیاکردنی پارە: لە سەروبەندی شەڕ تایەی ئۆتۆمۆبێل زۆر گران بووبوو، لە بنکەی بارهەڵگریی تارانەوە هەندێک تایەیان بۆ فیرقەی مەشهەد ناردبوو، ئەو تایانە پێش ئەوەی بگەن بەمەشهەد هەر بەڕێگەوە فرۆشرانەوە و پارەکەی کەوتە دەستی ئێمە. ئەسکەندانی خۆی سەرکردەی بارهەڵگریی مەشهەد بوو و دەبوو ئەو تایەکان وەر بگرێ. پسوڵەی وەرگرتن لەلایەن فیرقە و پسووڵەی کۆگەش جێبەجێ کران. ئەسکەندانی ئێمەی راسپاردبوو هەرچۆنێکی بۆمان لوا پارە پەیا بکەین، رۆژێک هەر دێ بەکەڵکمان بێ. پێمانی گوتبوو بەردەوام مووچەی مانگێک بەیارمەتی وەربگرین.

هەر ئەو کاتەی ئەسکەندانی راپەڕینی رێک دەدایەوە، لە تاران هەندێ لە ئەفسەران دەیانویست بەسەرۆکایەتیی عەقید ئازەر نوایەکی چەکداری پارتیزانی لە گۆشەیەکی ئێراندا بێننە کایە. ئەوان بۆ جێبەجێ کردنی ئەو ئامانجە پلانێکیان دانابوو کە نەگەیشتە قۆناغی کردەوە. ئەوان بۆ بڕوا پێ هێنانی حزب دەیانگوت هەندێک لەوان ئاشکرا بوونە و

(٣) ئەو کاتە بنکەی حزبی تووده لە شەقامی فیردەوسی بوو لە تاران ــ نووسەر.

پێویستە پێش ئەوەی سوپا بیانگرێ، بگوازرێنەوە بۆ شوێنێکی هێمن. حزبیش بڕوای هێنابوو و بڕیاری دا ئەوانە بنێرێتە باکور بۆ ئەوەی لە ناوچەگەلی کرێکاری خۆیان بشارنەوە و کاری حزبی ڕاپەڕێنن. بەم ئاوایە لە مانگی خەرمانانی ١٣٢٤ لە یەکێک لە گەراجەکانی شەقامی «ناسر خەسرۆ» ئۆتۆبووسێک بەکرێ دەگیرێ و بەشەو هەر هەموویان لە ماڵی ئازەر بەجلکی خۆیانەوە لێی سوار دەبن. ئۆتۆبووس بەبۆنەی کارێک دەچێتەوە بۆ گەراج، ئەفسەرەکان دەبینن خاوەن گەراج پاش ئاخاوتنێک لەگەڵ شوفێرەکەدا کەوتە تەلەفۆن کردن. لەبەرئەوەی ئەوان لەبارێکی نائاساییدا دەبن پێیان وا دەبێ وا بۆ سەرکردەی سوپایی تەلەفۆن دەکات. ئیتر هەموویان بەزێڵکی ڕژاوەوە لە ئۆتۆبووس دادەبەزن و پێی پێوە دەنێن. تەنانەت چەند جانتایەکیش لە ئۆتۆبووسەکەدا بەجێ دەمێنێ. بۆ سبەی هەندێکیان وەک نەبای هاتبێ و نەباران دەچنەوە مۆڵگە و بەخزمەت خەریک دەبن، بەڵام هەندێکی تریان کە بەڕاستی لە مەترسیدا دەبن بەدزیکەوە لە تاران دەردەچن.

ئەسکەندانی هەموومانی بەبڕوا هێنابوو کە ئەم ڕاپەڕینە هەم پێویستە و هەم کارێکی کردەنیشە. تەنیا دوو کەس هەبوون بەشێوەیەکی ناژیرانە و لاواز بەرهەڵستییان دەکرد، یەکێکیان ملازم یەکەم سەڕاف زادە و ئەویتر ملازم یەکەم شەهید نوورائی بوو کە ئێستە نازانم لە کوێن.

پێش ڕاپەڕین، ئەسکەندانی یەکێکی لە ئەندامانی کۆمیتەی ڕاپەڕاندن «نەقیب بەهرام دانش»ی بۆ پێوەندی کردن بەحزب یان ئازەر ڕەوانەی تاران کرد. لەبەرئەوەی ئازەر ڕاپەڕینی پێ پەسند بوو بڕیار درا پلانی ڕاپەڕین بدرێ بە ئەو و لە ڕێگەی ئەوەوە کۆمیتەی ناوەندیی حزبی توودە بەبڕوا بهێنرێ بۆ ئەوەی ئەم پلانە بەپەسند بزانێ. وەک دەڵێن، کامبەخش، ئیرەج ئەسکەندەری و ئەردەشێر ئاوانسیان بینیبوویان، ئەوانیش هەندێکیان پەسندیان کردبوو و هەندێکی تریان بەرهەڵستی. بێگومان پەسندی و بەرهەڵستیی ئەوان ڕوویێکی ڕەسمیی نەبوو. بەڵام ڕێکخراوی ئەفسەری، لەوانە روزبێی قارەمان، ڕاپەڕینیان پێ پەسند بووبوو. دانش ڕۆژی دوواییی کە ویستبووی بگەڕێتەوە مەشەد گوتبووی کۆمیتەی ناوەندی چ لەگەڵدا بێ چ دژ ئێمە ئەم کارە هەر دەکەین.

کەلوپەل و ئامێری ڕاپەڕین، لە وێنەی جلوبەرگی ئەستوور، زەمزەمی، ڕەخت، خواردن و شتی تر لە ماڵی عەقید «ئەبولقاسم عەزیمی» کە پاشان لە ئازربایجان بەدارەوە کرا، هەڵگیرابوو.

ئەو شەوەی بڕیار بوو بەڕێ بکەوین، ئەرکی هەر کەسێک پێشتر دیاری کرابوو. دەبوو من لە چەکەکانی لای خۆم - ئەو کاتە سەرکردەی «بطریە»ی سەربەخۆی فیرقەی هەشتی خۆراسان بووم - ٢٠ پارچە تفەنگ، ١٠ شەش ئاگر، و بڕێکی تەواو گوللە بهێنم. ئەرکی ئەسکەندانی خۆیشی ئامادەکردنی لۆری بوو. دەبوایە ئەو جگە لە دوو لۆری و جیبێک کە مایەی پێویستی بوون، هەروەها سەرجەم ئامێرگەلی مۆتۆریی فیرقەش لەکار بخات بۆ ئەوەی پاشان نەتووانن سەرمان لەدوو بنێن.

شەوی ٢٥ خەرمانانی ١٣٢٤ بوو بەرەو قوچان بەڕێ کەوتین: ١٩ ئەفسەر و شەش سەرباز. لە هەموو شوێنێک بەدەم ڕێوە تێلی تەلەگراف و تەلەفۆنمان پساند. گرینگترین رووداوی سەر ڕێگە چەک لێکردنەوەی مۆڵگەی «مراوەتەپە» بوو. مراوەتەپە شارۆکەیەکە لە نێزیک سنووری سۆڤیەت کە سریەیەک لەوێ خۆی گرتبوو. ڕاسپاردەی ئەسکەندانی بۆ ئێمە ئەوە بوو ئەگەر جەندرمە یان هەر پاسەوانێک بەنیازی وەستاندن هاتە پێش ئۆتۆمۆبێلەکانمان ئەوا بەبێ پرس و وەڵام بیدەینە بەر ئاگری دەسڕێژ. رووداوی ئاوەها رووی نەدا، تەنانەت لە بجنوورد، ئێمە بەپێی پیلان زۆر بەئاسانی لە شار وەدەرکەوتین. شەوی پاشتر گەیشتینە مراوەتەپە، لە دەوروپشتی شار پارێزمان وەرگرت و بۆ سبەینێ پیلانی چەک لێ کردنەوەی مراوەتەپەمان زۆر بەئاسانی کرد بەکردەوە.

سەرۆکی ڕوکنی ٣ی ئەرکانی فیرقە «رائید پیرزادە» لەگەڵ ئێمەدا بوو، ئەو دەیزانی کەوا بڕیارە دەستەیەک لە تارانەوە بۆ پشکنینی مۆڵگەکان بنێردرێ. ئەو ئەم بابەتەی پێشتر بەمۆڵگەی مراوەتەپە ڕاگەیاندبوو. هەروەها هەمان کات مراوەتەپەی ئاگەدار کردبوو کە پێش ناردنی دەستەی پشکنینی تاران، دەستەیەکیش لەلایەن فیرقەوە دەنێردرێتە لایان.

لە مەشەد ئەو نامانەی بۆ سەرکردەی مۆڵگەی مراوەتەپە ئامادە کرابوون بەمۆر و ئیمزای فیرقەوە لەبن دەستی ئەسکەندانیدا بوون. ئەو نامانە، رائید پیرزادەیان بەناوی سەرۆکی دەستەی پشکنینی فیرقە بەمۆڵگە دەناساند. لە نێزیکی مراوەتەپە رائید پیرزادە، نەقیب نەدیم و مولازم یەکەم قەمسەریان و یەک دوو مرۆڤی تر بەناوەی دەستەی پشکنینی فیرقەوە سواری جیب بوون و پێنج کەسیش لەو سەربازانەی لەگەڵماندا بوون بەهاوەڵەتیی مولازم یەکەم نەجەفی «ئەفسەری ئینجیبات» ئەوانیان پاسەوانی دەکرد. بەو ئاوایە «دەستەی پشکنینی فیرقە» چووە ناو مراوەتەپەوە.

رائید پیرزاده هەر بەگەیشتنی، دەست دەکات بەڕەخنەگرتن و بیانوو لە سەرۆکی مۆڵگە مـلازم یەکـەم فـەخـران. پاشی مـاوەیەک لە پشکنین، ئەو و سـەرکـردەی تیپ لادەدا و دەسبەجێ فەرمانیان پێ دەدا بچن خۆیان بەمەڵبەندی فەوج بناسێنن. ئەوان لە جێب سوار دەکات و بەرەو بجنووردیان دەنێرێ کە بێگومان ئێمە لە نیوەی ڕێگە چاوەڕوان بووین و، گرتمانن.

ئەو دەستەیەی پێشتر چووبوو، بەکاردارانی تری سربەی گوتبوو کەوا دەستەی پشکنینی تاران بەڕێوەیە و بەم زووانە دەگاتەجێ. ڕائیـد ئەسکەندانیش لەگەڵ چەند کـەسێکی تر بەناوی ئەم دەستەیەوە ڕێگەی مراوەتەپە دەگرنەبەر. سەربازانی مۆڵگە لەلای ئەم دەستەیە گـازن دەکـەن کـەوا مـاوەی خـزمـەتیـان بەکـۆتا هاتووە و ئەوان لە زیادە لـەم مـۆڵگەیە ماونەتەوە.

سەرۆکی دەسـتـە، ڕائیـد ئەسکەندانی بەڕواڵـەت خۆی دڵـتەنـگ پێشان دەدا و فـەرمـان دەردەکات سەربازان دەسبەجێ بەرەو ڕووکاری بجنوورد بکەونە ڕێگە. تەنیا یەک ئەفسەر لە مـۆڵگە مـابووەوە، ئەویشی بەبیـانووێکەوە نـاردە لای ئێـمـە و گـرتمان. بەپێی پیـلانی پێشوومـان تەبای دیلەکـان بەرەو مراوەتەپە کـەوتینە جووڵە و، لە شـوێنێک کە پێشـتـر دیاری کرابوو، هەڵوەستەمان کرد.

هەڤـالانـی ئێـمـە لە مـراوەتەپە تـەواوی چەکی مـۆڵگەیان لە لۆری بـارکـرد و بەرەوڕووی ئێـمە هاتن. ئیـتـر ئێـمە لە ڕووی چەکـەوە تێروتەسەل بووین: دوو برێنی سـووک، ١٣٠ پارچە چەک، سی هەزار گوللە، وێڕای برێکی تری گوللە کە لە مەشەدەوە لەگەڵ خۆماندا هێنابوومان.

دیاریکردنی چارەنووسی سێ ئەفسـەرە دیلەکـە بووبوو بەکـێشـە بۆمـان. نەمـاندەزانی چییـان لێ بکەین. هاوەڵێکی ئێمە، حوسێن فـازڵی، پێشنیازی کرد هەرسێکیـان بدەینە بەر گـوللە و بیـانکوژین. دەیگوت ئێـمـە گـرووپێکی شـۆڕشگێڕین و دەبێ شـۆڕشگێڕانە هەڵسـوکـەوت بکەین. بێگومـان هیـچ یەکێ لە ئێـمـە ئەمـەی پەسند نەکـرد. ئەسکەندانی دەیگوت مەرج نییە شۆڕشگێڕانەترین کار تیژترینیان بێت، بگرە دەبێ ژیرانەترینیان بێت. دوواجار بۆ ئەوەی نەتوانن لەم ناوچەیە، کە پێی شارەزا بوون، گرووپگەلێ لە دژی ئێمە ڕاست بکەنەوە، بڕیارمان دا دوور لەم شوێنە بەرەڵلایان بکەین و هەر ئەم کارەشمان کرد.

بیست و حەوتی خەرمانان گەیشـتینە «گونبەت کاوس». لەوێ سۆڤیەتەکان ئێمەیان

ڕاگرت. ئەسکەندانی پێشتر فەرهەنگێکی فڕەنسی – ڕووسیی پەیا کردبوو، بەیارمەتیی ئەو فەرهەنگە، بەشەپەشەپ دەیتوانی لەگەڵیاندا بدوێ و بڕوایان پێ بێنی ڕێگەمان بدەن بەرەو گورگان بچین. مەبەستی ئەسکەندانی ئەوەبوو لەوێ لەگەڵ «ئەحمەد قاسمی»ی بەرپرسی کۆمیتەی هەرێمایەتیی حزبی توودە لە گورگان پێوەندی بکات. وا پێ دەچوو «کامبەخش» لە تاران پلانەکەی بینیبێ و «دانش»ی ڕاسپاردبێ ئێوە بەرەو گورگان بڕۆن و من لەوێ فەرمان بەقاسمی دەدەم یارمەتیی پێویستتان پێشکێش بکات. شەو، لە دوو کیلۆمەتر دووری گورگان لە دارستانێکی دوورەپەرێزی جادەدا هەڵوەستاین. بۆ سبەینێ ئەسکەندانی چوو بۆ گورگان، کە هاتەوە زۆر دەمارگر بووبوو، وا دیاربوو قاسمی پێی گوتبوو:

– ئێوە کارێکی لەخۆوەتان کردووە. ئێمە لە هەلومەرجێکدا نیین بتوانین ڕاپەڕینی چەکدارانە بکەین. ئەم کارە بیانوو دەدا بەدوژمن بۆ ئەوەی پەلاماری ڕێکخستنەکانی حزب بدات. ئێمە بەهیچ بارێک ئالیکاریی ئێوە ناکەین.

پێ دەچوو ئەسکەندانی پێوەندیی بەسۆڤیەتەکانەوە کردبێ. ئەوانیش ڕوویێکی خۆشیان پێی پێشان نەدابوو و ڕێنوێنیی ئەوەیان کردبوو بچێتە خاڵی نەگیراوی نێوان «گونبەت» و «مراوەتەپە» و لەوێ چاوەڕوان بێ. لە «گورگان» شەش ئەفسەری تر کە لە تارانەوە هاتبوون، هاتنە پاڵ ئێمەوە. ئەمانە پاشماوەی ئەو ئەفسەرانە بوون کە دەیانویست بەگەلەکۆیی لە تاران رابکەن بەڵام سەرنەکەوتبوون. تەنێ ئەم شەشە لە مەترسیدابوون و بەدزی هاتبوون بۆ باکور بۆ لای ئێمە. یەکێ لەوان عەقید «ئازەر» و ئەوانیتر: نەقیب «ڕەسەدی ئیعتیماد»، ملازم یەکەم «عەبدولحوسێن ئاگاهی»، «محەمەد پوور هورمزان»، «پزیشکیان» و «وەتەنپوور». ئەمەی دووایی پاشان چوو بۆ سۆڤیەت بەڵام لەوێ جارێکی تر هەڵاتەوە بۆ ئێران و چووەوە بن دەسەڵاتی میری. ئیتر ژمارەی ئێمە بوو بە ٢٥ ئەفسەر و ٦ سەرباز.

بڕیارمان دا بگەڕێینەوە و بچینەوە هەمان ئەو شوێنەی بۆیان ڕاسپاردبووین. لە «گونبەت» جارێکی تر سۆڤیەتەکان ئێمەیان گیر کردەوە بۆ ئەوەی پرس بەبەرپرسانی سەرەوەی خۆیان بکەن. ئێمە کەڵکمان لەو هەلە وەرگرت، تاوێ پشوومان دا و برێک پێ بژیومان کری. بڕیارمان دا بەشەو بەرێ بکەوین لەبەرئەوەی لە ڕووی هێمنی و هەواوە لەبارتر بوو. هەروەها ئەسکەندانی بڕیاری دا لە گونبەت پێوەندی بەبەرێز «بەهلەکە»وە

بکات کـە بەرپرسی حـزبی بوو لەوێ، بۆ ئەوەی بەیەکـەوە بڕیار و پرۆگـرام بۆ داهاتوو دابنێن.

لە گونبـەت هەندێ جەندرمە خـۆیان گرتبوو، ئەو ئەفسـەرانەی کارداری پەیاکردنی پێ بژیوی بوون هەواڵـیـان هێنا وا جـەندرمـە خـۆیان بۆ رووبەڕووبوونەوە سـاز دەدەن. بەڵام «ئەسکەندانی» ئەوەندە لە خۆی دەرچووبوو پێی وانەبوو جەندرمە و پاسەوان بوێرن خۆیان لە ئێمە بدەن. جەندرمەکان پێشتر پێوەندییان بەتارانەوە کردبوو و لیـوا روکن «ئەرفەع»ی سـەرۆک ئەرکـان فـەرمـانی پێ دابوون پێش لە ئێـمـە بگرن. وێڕای ئەمـە بۆ سـەری هەر یەکێک لە ئێمە چەند هەزار تومان خەڵاتیان دانابوو. سەرۆکی جەندرمەی گونبەت ملازم یەکەم «حوسێنی»ش تەواوی جەندرمەکانی ئەو ناوە و پاسەوانانی هێنابووە ناو گونبەت بۆ ئەوەی رێگەمـــان ٢٥ بگرن. لەلایەکی ترەوە رائیـــد «فـــیـــرازی» پێـــوەندیی بە «ئەسکەندانی»یەوە کـرد بۆ ئەوەی کـێـشـەکـە بەئاشـتـەوایی چارەسـەر ببێ. لەو وتووێژەدا بەڕێز «بەهلەکە»ی بەرپرسی حزب لە گونبەت پێناو بوو.

لێـرەدا ناچارم بابەتێکی تر بەبیـر بهـێنمـەوە: وەک دەبینرێ تەواوی کـار و بڕیار لە رێگەی ئەسکەندانییەوە جێبەجێ دەکران، بەڵام بەهاتنی شـەش ئەفسـەر لە تارانەوە کە عـەقـیـد ئازەریش لە ناویاندابوو، ئیـتـر دەبوو سـەرۆکـایەتی بەو بسـپـێـردرێ لەبەرئەوەی بەرپرسی رێکخسـتنی سوپا بوو. ئەم کـێشـەیەش بەلێـزانی لەلایەن ئەسکەندانییـەوە چارەسـەر کـرا. ئەو کـاتەی لە گـونبـەت خـەریکی حـەسانەوە و پەیاکـردنی پێ بژیوی و وەرگرتنی هەلی بەرێ کەوتن لەلایەن سۆڤیەتەکانەوە بووین، ئەسکەندانی هەموو هاوەڵانی کۆوە کرد و گوتی:

– لێـرە کـاری من تەواو دەبێ و بەهاتنی هاوڕێ ئازەر ئەرکی هەمـوومـان ئەوە دەبێ گوێڕایەڵی ئەوبین. بەڵام چاتر ئەوەیە بەهەڵبژاردن بێ.

ئازەر وەڵامی دایەوە بەبۆچوونی ئەو واچاترە خـۆی هەتا دوایی ڕابەری ڕاپەڕینەکـە بێ. لەبەرئەوەی ئەو دەستی پێ کردووە و ئەفسەران باشتر لەو تێ دەگەن.

هەرچۆن بێ پاش مـاوەیەک لە یەکـتـرناسین، هەڵبـژاردن کـرا و ئەسکەندانی بەتێکڕای دەنگ بوو بەڕابەری ڕاپەڕین. لەڕاسـتـیـدا ئەمـە خـۆنواندنێک بـوو بۆ ئەسکەندانی بۆ چەسپاندنی شوێنی خۆی لە بەرامبەری ئازەردا کردی.

دواجار سەعات ٥ی پاشنیوەڕۆی ٢٩ خەرمانان ١٣٢٤ لە باخی کشتوکاڵی کە شوێنی

حەسانەوەمان بوو، دەرکەوتین و بەهەموو کەلوپەل و ئامێرەوە کەوتینە ڕێ. لەبەرئەوەی بەهۆی هەواڵی دژ و بەردژ لەناو شار و هاتنی جەندرمە و پۆلیس بشێونەیەک هاتبووە کایە، ئەسکەندانی خۆی چووە سەرکردایەتیی کاروان و تەبای هاوەڵانی شەڕ، سواری جێب بوو.

روونی دەکەمەوە کەوا ئێمە لە ڕێگە دابەشی پێنج گرووپ یان پەل بووین و هەر پەلەی بەرپرسێکی هەبوو. ئەسکەندانی بێجگە لەوەی رابەری ڕاپەڕین بوو، هەر خۆیشی بەرپرسی پەلێک بوو. پەلەکان بەنۆرە سواری جێب دەبوون و دەبوون بەسەرگەلەی کاروان. ئەو ڕۆژانە، ئەرکی سەرگەلەداریی کاروان لە ئەستۆی «ئەسکەندانی»دا نەبوو بەڵام بۆ ئەوەی هیچ هەڕەشە و گورەشەیەک لە گۆڕێدا نەمێنێ و بەبوێریی خۆی زاتمان وەبەر بنێ، بەپێشمان کەوتبوو.

جەندرمە و پۆلیس لە باڵەخانەی شارەوانی کە بەسەر شەقامەکەیدا دەڕوانی، بەخۆیان و تفەنگ و برێنەوە خۆیان لە پارێز نابوو. پاشان بیستمانەوە ژمارەیان سەت و بیست کەس بووە و دوو برێنی سووکیشیان هەبووە. هەرکە جێبی ئەسکەندانی گەیشتە نێزیکی شارەوانی، کتوپڕ و بێ هیچ دەنگدانێک لە دوو لوولەی برێن و سەت و بیست تفەنگەوە ئاگر بەسەر «جێب»دا باری. من لە ئۆتۆمۆبێلی دووەمدا بووم و بینیم جێبەکە دەسبەجێ داوەشا و لەناو تەپ و دووکەڵدا بزر بوو.

تەواوی ئەم ڕووداوە لەیەک وردکەدا رووی دا و سەرنشینەکانی جێب بێ ئەوەی کەمترین بەرتەکیان لێ دەرکەوێ شەهید بوون. ئەوان حەوت کەس بوون: رائید ئەسکەندانی، ملازم یەکەم نەجدی، ملازم یەکەم شابازی، ملازم یەکەم نەجەفی، ملازم دووەم مینائی و، سەربازانی موکەللەف مووسا رەفیعی و بەهلوول لە تەنیشت یەکتر و لە ئاگری ڕاپەڕینێکی پاڵەوانانە بەڵام لە کاتێکی نالەباردا سووتان.

پاشان هەواڵ هات کە تەرمەکانیان بەتەواوەتی داوەشاون.

تەرمەکان هەتا بەیانی لەناو جێب و لە ناوەندی جادە مابوون. لەناو جێبەکەدا چەند نیوە پێستەیەک هەبوون بۆ ئەوەی ئەگەر شەوان سەرما داهات سوودیان لێ وەربگرن. ئەو دەمەی بای دەهات و پێستەکانی دەبزواند جەندرمەکان لە ترسان دەستیان بەئاگرهاوێژی دەکرد و تەرمەکانیان بەر گولله دەدا. بەم ئاوایە هەتا بەیانی تەرمەکان لەبەریەک هەڵوەشان.

ئۆتۆمـۆبێلەکـان دەسـبەجێ وەسـتـان. ئێـمـە لەبەرامـبـەر شـارەوانی دابەزیین. سـەرەتا لە پەرگـەی جـادە و پاشـان لە پەنای دیواری باڵەخـانەکـانی بەرامـبـەر، پارێزمـان گـرت. لە ئۆتۆمۆبێلەکەی ئێمە یەک سەر مرۆڤ «مـلازم یەکەم ئیحسانی»ی شوفێرمان بریندار بوو. ئەو لەو کاتەی لە ئۆتۆمۆبێلەکە دەهاتە خوارەوە بەرکەوت. لە ئۆتۆمۆبێلەکەی دواوەشمان مـلازم یەکـەم رەحیم شـەریفی بەهەمـان شێـوە بریندار بوو. ئەوانیـتـر هەمـوومـان یان لەناو نۆینی لێواری جادە یان لەپەنای دیواری باڵەخانەکانی بەرامبەر شارەوانیدا پارێزمان گرت و رووبەڕوویان وەسـتـاین. یەکێ لەو برێن - دارانەی ئێـمـە خـۆی گـەیانـدە بن یەکێ لە ئۆتۆمۆبێلەکان، برێنەکەی سوار کرد و کەوتە دەسڕێژ. ئێمە پاش زیانەکانی سەرەتا ئیـتـر زیانمان لێ نەکـەوت تەنانەت توانیـشـمـان چوار کـەس لە جـەندرمـەکـان بپـێکین کـە لە پەنجەرەی شارەوانییەوە تەقەیان دەکرد.

ئەم دەسڕێژە مـاوەیەک درێژەی کێـشـا. ئەو کـاتە عـەقـیـد ئازەر رابەرایەتیی گـرتە شان. کـاتێ سـەرنجم دا وا عـەقـیـد ئازەر لە ناوەندی جادە وەسـتـاوە و بەدەست ئیـشـارەت دەدا وەدوای کـەوین. ئێـمـە پێـمـان وابوو لە دیوی پشـتـەوە هێـرش دەباتە سـەر شـارەوانی. لە هەلێکی گـونجـاودا، لە پەنای دەسـڕێژی هاوەڵانەوە من و چەند کـەسـێکی تر لە جـادە پەڕیینەوە و بەدوای ئازەر کـەوتین. دوو کـەسی تر کـە بریندار بـووبوون لە لێـوی جـادە مانەوە، هەندێکی تر لە نهۆمی دووەمی باڵەخانە و لەبن میـچی خانووەکەوە بەرەو بنکەی پۆلیس تـەقـەیان دەکـرد. ئەمـانە هەتا نیـوەی شـەوێ لەوێ مـابـوونەوە و بەسوودوەرگـری لە تاریکی و نوتەکیی شەو خۆیان گەیاندبووە ناو ئۆتۆمۆبێلەکە، توانیـبـوویان بڕێک پارە و هەندێ ئامێری پێویست دەرباز بکەن. لەمە بەدواوە هەر کۆمەڵە و چارەنووسێکی جیـای بەسەر هات، هەندێکیان پاشان هاتنەوە پاڵمان.

یەکێ لە بریندارەکان برای خۆم و ئەویتر بەهرام دانش بوو، لە پشتیـان دەکەن و دەیانبەن بۆ مۆڵگەی سۆڤیـەتەکان، ئەوانیش هەر وەریان نەگرتبوون. ئیـتر بەناچاری بریندارەکـانیان لە شـوێنێکی دەرەوەی شـار حەشـار دابوو. بۆ سـبـەینێ جەندرمـە، بریندارەکـانیـان بەگـیـر هێنابوو و ناردبوویانن بۆ تاران. بێجگە لەو دوو کەسە، سێ ئەفسـەری تر: نەقیب بەهرام دانش، ملازم یەکەم حوسێن فازڵی، ملازم دووەم عـەلی سونائی و چوار سەرباز: مەسعوود تەفرشیان، عەلی ئەکبەر فزووهش، عەلی وسووق و شاهێن لە شوێنی جیاجیا هەتا دەگاتە شاهڕوود دەگیرێن و دەگوازرێنەوە بۆ گرتووخانەی ئینجیبات لە تاران. ئیتر بەو ئاوایە ئەو

ڕاپەڕینەی وا ئازا و بوێرانە و بەوردی لە خـۆراســان ســەری هەڵدا، پاشی پێنج ڕۆژ لە گونبەت، لە خوێناوی شەهیدانی خۆیدا گەوزی.

ئەو کاتەی دوا بەدوای ئازەر لە شەڕگە وەدەر کەوتین ئەو بیرەمان لە کەڵکەڵەدا بوو کە ڕێگەیەکی لەبار بۆ هێرش بردنە سەر بنکەی پۆلیس بدۆزینەوە و وەڵامێکی گونجاو بۆ ئەو شکانە کــتــوپڕە بدەینەوە. بەڵام چەندێکی لە شــەڕگــە بەدوور دەکــەوتین هێندەی تر شوێنەواری شکان خۆی دەنواند و ورەی شەڕوانیـمان دادەبەزی. ئەو زەبرەی لە گومـبەت پێمان کەوت، ئێمەی گێژوویژ کرد. لە دەرەوەی شـار، لە دوو کیلۆمەتر دووری شـاردا خۆمان لە پشت گردۆلکەیەک مەڵاس دا و بەهزری خۆمان پارێزمان گرتبوو کە شتێکی تەواو بێ واتا بوو. لەبەرئەوەی نەکەسێک بەدواماندا دەگەڕا و نەدەکرا لەوێوە پەلاماری شوێنێک بدەین. لەوێ بوو ئازەر گوتی:

– لێـــرە بنووین چی بکەین. هەڵسن با بەڕێ بکەوین، ئەوانەی کـــوژران کـــوژران، بریندارەکانیش بەلای زۆرەوە دەگیرێن، ئێـمـە دەبێ بەپلەی یەکەم خۆمـان بەشـوێنێک بگەینین هەتا بەم ژمـارە کەمـەی خۆمـانەوە ئەگەر ڕووبەڕووی پەلامـار بووینەوە، بتـوانین بەرگرییەک لە خۆمان بکەین.

ئیتر ئێمەی بۆ لێڕەوارێک ڕێ بەدێیی کرد. لەوبەری ڕێ لە لێڕەوارەکە لامـان دا. رائید «شــیــفـائی»ی بەرپرسی دارایی ڕاپەڕین بڕێک پارەی پێ بوو «نیــزیکەی شــەش هەزار تومان»، گوتی:

– لەبەرئەوەی دوور نییە بەناچاری لەیەکتر دابڕێین وا چاترە هەریەک لە ئێـمـە بڕێک پارەی پێ بێ. پارەکەی دابەش کـرد، هەریەکە و شـەشـسـەت تومانمان پێ بڕا. بەبەزیوی، نەخۆش و ورە ڕماو بەڕێ کەوتین. تاکە کەسێکی ورەی هەبێ، ئازەر بوو.

هەرچۆن بێ بەگاگۆلکێ و کەوت و ڕەوت، خۆمـان بە«شاپەسند» گەیاند. لە شـاپەسند بنکەیەکی جەندرمە هەبوو، پێش ئەوەی بگەین بەشاپەسند ئازەر پێشنیـازی کرد وا چاکە سەرەتا بنکەکە سەراسۆ بکەین و ئەگەر ژمـارەی جەندرمەکـان کەم بێ، چەکیـان بکەین. لەبەرئەوەی هێشتا نەگەیشتبووینە قۆناغی کردەوە، کەسمان بەربەرەکانێی نەکرد. ئەو خۆی بەتەنیـا چووە سەراسۆ و هەواڵی هێنا تەنیـا یەک جەندرمـەی نوستووی لێیە و یەکـێکی تریش لە دەرەوە پاسەوانی دەکات و، پێشنیازەکەی خۆی دووپات کردەوە. هەموومان دژبەر بووین و لە بنکەکـە دوور کـەوتینەوە. سـەعـات نیـزیکی دوازدەی شـەو بوو لـە پەڕگـەی لێڕەواری شاپەسند هەڵوەستاین و هەتا سبەینێ سەعات ٥ بەنۆرە سەرخەومان شکاند.

ئازەر نەخشەکێش و هەروەها ئەسپ ناسێکی لێزان بوو، بۆ کڕینی ئەسپ چەندان جار هاتبووە «تورکمان سارا» و شارەزای ئەم ناوە بوو. چووە سەر بنەداریک و پاش سەراسۆیی، ڕێگەی بزاوتنی بۆ دیاری کردین.

لێرە ملازم یەکەم پوور هورمزان ڕووی تێ کردین و گۆتی:

– دەتانەوێ بچن بۆ کوێ؟ ئێمە بەم دوازدە تفەنگەوە چیمان لە دەست دێ. ئەگەر بەکۆمەڵ و پێکەوە بین پتر لە مەترسیدا دەبین، بەتایبەتیش ئەم تفەنگانە هەر بکوژی ئێمەن. ئەوا من چووم.

ئەمەی گوت و تفەنگەکەی تێ هەڵدا، بلووزە سەربازییەکەی داکەند، پووزەوانەی پۆستاڵەکەی بڕی و گوتی:

– من دەچم پێوەندی بەحزبەوە دەکەم. خوا حافیز!

و ملی ڕێگەی گرتەبەر.

ئاخاوتن و هەڵسوکەوتی پوور هورمزان شوێنەواری نالەباری بەسەر ئێمەوە بەجێ هێشت.

ئێمە لە تەنیایی دەترساین بۆیە وەدوای ئازەر کەوتین و چووینە ناو لێرەواره مەزنەکەی ئەوێ. لەوێ کەمێک هەستمان بەدڵنیایی دەکرد و لێرەوار ئێمەی لە باوەشی خۆی دەگرت. نێزیکەی دە ڕۆژێک لە لێڕستانەکەی نێزیکی شاپەسند ماینەوە. لەو ماوەیە پیرەمێرێکمان لێ راست هاتبوو پێ بژیویی بۆ دەهێناین، هەروەها ئازەر چەند جارێک ئەرکیشی پێ راسپارد. لەمانە جارێکیان ناردی بۆ گونبەت هەتا زانیاریمان لەبارەی کوژراوەکان و هەلومەرجی ئەو شوێنەوە بۆ بهێنێ. هەر ئەو کاتە جارێکیش ئازەر بۆ بەدەس هێنانی یارمەتی چوو بۆ مۆڵگەی سۆڤیەتەکان بەڵام پێیان گوتبوو ئێمە ئێوە ناناسین و دەبێ لەم بارەیەوە پرس بەمەڵبەندی خۆمان بکەین.

جارێکیان ویستمان لە ڕێگەی لێڕستانەوە خۆمان بەگورگان بگەینین بەڵام پاش هەوڵی ڕۆژێکی تەواو لەناو ئەو بێشەڵانە چڕ و فرەوانەدا بزر بووین.

ئازەر هەر بەو پیرەمێرەی «هیچ جار ناویان نەزانی» گوت هەتا بڕێک جلوبەرگی تورکمانیمان بۆ پەیا بکات بۆ ئەوەی بتوانین بەهۆی جلگۆڕییەوە لە بێشەڵانەکە دەرکەوین. شەوێکیان، نیوەشەو ئازەر تفەنگەکانی لە شوێنێک کە پێشتر خۆی سەراسۆی کردبوو، شاردەوە. پیرەمێر و هاوەڵەکەیشی پێشتر جلە تورکمانییەکانی بۆمان ئامادە

کردبوو، پیرەمێر ئێمەی هەتا نێزیکی جادە ڕێنوێنی کرد، خوا حافیزیی لێمان کرد و چوو. پێم وایە پیرەمێر دەبێ ئێستە مردبێ، خوا لێی خۆش بێ.

تورکمان سارا وەک ناولەپی دەست بێ گرێیە و، ڕێگەدۆزی تیایدا کارێکی ئالۆزە. ئێمە نیوە ڕۆژێک لەو دەشتەدا سوورِمان دا هەتا دواجار گەیشتینەوە شوێنەکەی سەرەتا. ئەو کاتە نەقیب «پزیشکیان»، پێسیری «ئازەری» گرت و بەجنێوەوە گوتی:

– ئەمە چ کارێکە چەند ئەفسەرێکتان هێناوەتە ئەم سارا و بیابانە و وەک زلۆیی سووریان پێ دەدەن.

بەستەزمانە هێشتا پێی وابوو ئەفسەرە. بەردەوام دەیگوت رابەری بەڕێز دەبینی چ هەڵەیەکت کرد. بەڵام ئازەر هەموو دەم لەسەرەخۆ بوو و دەیویست کارێکی بەسوود بکات. قسە و باس هەموو جار دەگەیشتە ئەوەی هەموو ئەو قسانەی گوتتان درۆ بوو. دواجار جامی سەبری رائید «شیفائی» پڕ بوو و لێی رژا، هاواری کرد:

– وس بن! مارکس و ئەنگلسی بەستەزمان گوناحیان چییە ئەگەربێو ئێمە تیۆری و ڕێنوێنییەکانی ئەوان تێ نەگەین و بەچەوتی جێبەجێیان بکەین؟...

نێزیکی نیوەڕۆ بوو چوار کەس گەمارۆیان داین و بەتورکمانی هەندێک قسەیان کرد و ئێمەیان بەدزی و ڕێگری تاوانبار کرد. دەڵێن لە تورکمان سارا دەنگوباس لە تەلەگراف زووتر دەگوازرێتەوە. هەواڵی ڕۆیشتنی چەند مرۆڤێکی بیانی گەیشتبووە هەموو شوێنێک. ئازەر زمانی تورکمانیی دەزانی، پێیانی گوت ئێمە کێین و گەفی لێ کردن ئەگەربێو مووەک لەسەری ئێمە بەرببێتەوە ئەوا سۆڤیەتەکان باوکیان دەردێنن. ئازەر ورەی ئەوانی دەناسی و هەر بەهۆی ئەم ناسینەش بەڵێنی پێ دان ئەگەر بمانگەیننە گورگان ئەوا دوو دەمانچەیان دەدەینێ.

هەرچۆن بێ ئەوان ئێمەیان شاردەوە و خواردنیان بۆ هێناین، ڕۆیشتن هەتا دەمەوئێوارە بێنەوە و بمانبەن بۆ شوێنێکی هێمن. ئازەر بۆ چاوەدێری چووە سەر بنەدارێک، ئێمەش هەریەکە و سەعاتێک نووستین.

دەمەوئێوارە تورکمانەکان چوار ئەسپیان بۆمان هێنا، شەو ئێمەیان برد بۆ هەوارێک(٤)، دەمانچەکانیان وەرگرت و لێیان دا ڕۆیشتن. لەم هەوارە پاش شیو خواردن

(٤) هەوار واتە (هۆبە): گوندی تورکمانان – نووسەر.

پەنجا تومانیان لە هەریەکێ لە ئێمە ویست هەتا بمانبەنە گورگان بەڵام ئەوانیش پاش وەرگرتنی پارەکە ئێمەیان گواستەوە بۆ هەوارێکی تر. لە هەوارە نوێیەکەدا ئازەر هاوەڵێکی پەیا کرد، ئێمەی بەو سپارد و خۆی لێمان جیا کردەوە. ئێمە لێرە شەش ئەفسەر مابووین و هەریەکە و بەجۆرێک خۆی جیا کردبووەوە. لەم هەوارە نوێیەشدا دەیانویست هەر ئەو چیرۆکەی پێشوو دووبارە بکەنەوە بەڵام ئێمە نەچووینە ژێری. لاوێک رازی بوو بەدووسەت تومان هەتا سەر جادەی گورگانمان ببات. سەعات و نیوێک پاش نیوەشەوی رۆژی پاشتر گەیشتینە جادە. لەوێ بوو جارێکی تر رائید پیرزادە هەڵچووەوە، پاش هەندێک قسەی بێ رێ و جێ بە«ئازەر» و «ئەسکەندانی»، تەبای «رائید شیفائی» لە ئێمە جیابوونەوە. ئەوان لەگەڵ یەکتر رێک کەوتبوون. لەبەرئەوەی رائید شیفائی سەرۆکی بەسەربازگریی «سەوزەوار» ببوو و لەوێندەر ناسیاری هەبوو، بریاریان دابوو بەیەکەوە خۆیان بگەیننە سەوزەوار، خۆیان لەوێ بشارنەوە و پێوەندی بەحزب بکەنەوە. هەر ئەم کارەشیان کرد و پاشان هاتنەوە پاڵ ئێمە. پزیشکیانیش سەری خۆی بەردایەوە و گوتی:

– ئەوا منیش چووم.

ملازم دووەم «رەئیس دانا»یش گوتی:

– ئەگەر جیاجیا و بەتەنیا برۆین شیمانەی پێوەبوونمان کەمترە.

خوا حافیزیی لێمان کرد و بەری خۆی دا بەلایەک. من مامەوە و ملازم یەکەم «کەیهان». ئێمە بریارمان دا بەسواری خۆمان بەگورگان بگەیەنین، بەڵام لەبەرئەوەی جلوبەرگمان تیتۆڵ بەتیتۆڵ و هەژارانە بوو هیچ شوفێرێک ئەزیەتی راوەستان و سوارکردنی ئێمەی نەکێشا. ناچار بەپێیان دامانەوە رێ.

سۆڤیەتەکان لە دارستان داریان لە هەندێ گالیسکەی ئەسپ کێش بار دەکرد، من بەو چەند وشە رووسییەی دەمزانی لەگەڵ یەکێکیان رێک کەوتم کەوا هەریەکە و بیست ریاڵی پێ بدەین بۆ ئەوەی هەتا گورگان سوارمان بکات.

نێزیکەی سەعات پێنجی پاشنیوەرۆ بوو گەیشتینە گورگان. مانگی رەمەزان بوو. ئەو رۆژە بەو سەر و سەکوتەوە نەمانتوانی بارەگای حزبی توودە بدۆزینەوە، بریارمان دا شەو لە مزگەوتێک لابدەین. سەعاتێکی مابوو بۆ بەربانگ چووینە چایەخانەیەکی نیوەگیراو بۆ ئەوەی شتێک بخۆین.

بڕیارمان دا خۆمان وەک شوان و گاوان یان شتێکی ئاوهایی بناسێنین کەوا بۆ دۆزینەوەی کار هاتووینەتە ئەم ناوە. من بەشێوەی ئاخاوتنی «نیشاپووری» دەدووام. ڕۆڵەکەشمان بەچاکی دەگێڕا. بۆ نموونە لە چایەخانەکە مێز و کورسی هەبوو بەڵام ئێمە گوندەکییانە لەسەر زەوی ڕۆنیشتین و کەوتینە خواردنی نان و پەنیر و چایە. ئەو دەمە دوو جەندرمە بۆ ڕۆژوو شکاندن هاتنە چایەخانەکە. ئێمە بەبینینی ئەوان بەڕاستی هەترەشمان چوو. نەمانتوانی بیر بکەینەوە لەوانەیە ئەمانە بەڕێکەوت هاتبن بۆ ئەو شوێنە. بەڵام وێڕای ئەمەش خۆمان نەشێواند و لە وەڵامی خاوەن چایخانەکەدا گوتمان گاوانین و بۆ پەیاکردنی کار هاتووینەتە ئەم لایە. یەکێک لە جەندرمەکان گوتی:

– چەند کەیفخۆشی! کار لەکوێ هەیە؟ خەڵکی ئێرە خۆیشیان بێ کارن. بیست و چوار سەعاتە لەسێبەری دیوار پاڵ کەوتوون و تریاک دەکێشن.

ئێمە پێمان وابوو جەندرمەکان دەیانەوێ بەم جۆرە قسانە بمانخافڵێنن و لە هەلدا بمانگرن، ئیتر بەم ئاوایە ئێمەش هەتا دەهات خۆمان کرژ دەکردەوە و بچووکتر دەبووینەوە.

لە چایەخانەکە دەرکەوتین و لە بیری چارەدۆزییەکدا بووین. کەیهان بەبیری هاتەوە کچە پوورێکی لە گورگان هەیە و شووی بەپیاوێکی «عەرەب» ناو کردووە. دەشیزانی مێری کچە پوورەکەی دوکانداره. هەرچۆن بێ دوکانەکەیمان دۆزییەوە. پاشی چاکی و چۆنی، دوو دەستە جلکی بۆمان پەیا کرد و شەو ئێمەی بۆ ماڵ بردەوە. ئێمە پێوەی نووسابووین. بەڵام کیژە پوور بەبینینی «کاک مەهدی»ی پوورزای زۆر شادمان بوو. بۆ سبەی خانەخوێ بەشەرم و لەڕوو هەڵنەهاتنەوە داوای لێبووردنی کرد. مافی خۆی بوو. بەمەترسییە دوو پیاوی هەڵاتوو لە ماڵ دابکەی. ماڵێکی چاک بوون، پاکژ و خاوێن. دووای چەندان ساڵ بۆ بینینی خزمێک چوومە گورگان. هەوڵم دا شوێن پێی بیرەوەریم لەو باژێڕ و چایەخانە و مزگەوتەدا هەڵگرمەوە. ساڵان بەسەر ئەو کاتەدا تێ پەڕیبوون، نەکەسم بۆ دۆزرایەوە و نەناونیشانم بۆ هەڵگیرا. ئەگەر مابن یادیان بەخێر و ئەگەر مردوو بن خوایان لێ خۆش بێ.

بۆ سبەی، بەناوی دوو قوتابیی کۆلێجی یاسا سواری ئۆتۆمۆبێلی بەندەرشا بووین، بەڕواڵەت دەمانەوێ پشووی هاوین لە لێوی زەریا بەسەر ببەین. لە بەندەرشا، ئەندازیار «داختە» بەرپرسی حزبیی ئەو شارە بوو، زوو بەدەستمان کەوت. ئەو ئێمەی لە ماڵە کرێکارێکی بەندەرشادا شاردەوە و بەدەستی کرێکارێکی ڕاسپاردین کە لە ژوورێکی

دارین لەگەڵ دایکیدا دەژیا. دووای سێ چوار ڕۆژ سۆڤیەتەکان ئۆتۆمۆبێلێکیان پێ داین بۆ ئەوەی بمانگەیێنێتە شوێنێکی هێمن لە تورکمان سارا.

پاش ڕاپەڕینی ئەفسەرانی خۆراسان، لە تاران هەندێک لە ئەفسەران تەنگاو دەکرێن و هەندێکی تر سوور دەبن لەسەر ئەوەی بێنە پاڵ ئێمە. حزب ناچار بوو ئێمە و پاشماوەی ئەو ئەفسەرانەی هەریەکە و بەجۆرێک لە مەترسیدا بوون، کۆبکاتەوە. بۆ ئەم نیازە چاوی بڕیبووە هەواری سۆفیان لە نێوان گونبەت و مراوەتەپەدا. هەوارێک بوو، هیچ هەواڵێک لەوێ لەبارەی سوپای ئێران و سۆڤیەتەوە نەدەبیسترا. حزب تەواوی ئەفسەرانی پەرت و بڵاوی خۆراسان و هیتری لەوێ کۆکردەوە.

ئۆتۆمۆبێلێکی «زیسی» ئێمەی بۆ ئەو شوێنە برد، ئۆتۆمۆبێلەکە پڕ بوو لە ئالیکی هیشک و، ئێمە لەسەر ئالیکەکە نوستبووین. شوفێری ئۆتۆمۆبێلەکە سەربازێکی سوپای سوور بوو، تورکمانێکیش ڕێنوێنیی دەکردین. پێش ئەوەی بگەینە هەواری سۆفیان، ئێمەیان لە گونبەت بردە مۆڵگەی سۆڤیەتەکان. لەوێ رائیدێکی سۆڤیەتی گازنی کرد بۆچی دەستمان داوەتە ئەم کارە ناپۆختە. دوو دەستە جلکی سۆڤیەتییان لەبەر کردین و بردیانینە مۆڵگەی خۆیان لە گونبەت. کاتێ گەیشتینە ئەوێ بینیمان تەنیا نین، دە پازدە کەسێکی تر پێشی ئێمە گەیشتبوونە ئەو شوێنە. بەرەبەرە ژمارەمان گەیشتە چل کەس. ئازەریش بەر لە ئێمە گەیشتبووە ئەو شوێنە. پاشان شەوێک جلکە سەربازییەکانی سۆڤیەتیمان داکەند و جلکی خۆمانمان لەبەر کرد و ڕەوانەی هەواری سۆفیان کراین. لەوێ ئێمەیان دابەزاند و سۆڤیەتەکان گوتیان:

- ئێوەمان هەتا ئێرە هێنا و ئیتر لەمەولا کارمان بەسەرتانەوە نییە. چەکتان هەیە و پێویستە خۆتان ئاگاتان لە خۆتان بێ.

ئەو چەکانەی لە بێشەلانەکە شاردبوومانەوە، ئازەر لەگەڵ خۆیدا هێنابوونی. بێجگە لەمە هەر کەسە و دەمانچەی خۆمانمان پێ بوو. دانیشتین و لیژنەیەکمان بەناوی «کۆمیتەی سوپای میللی»یەوە دامەزراند کە ئازەر سەرۆک بوو و چەند کەسێکیش «لەوان خۆم» ئەندامی کۆمیتەکە بووین.

بەهەموومان لە هەواری سۆفیان مۆڵگەیەکی بچووکمان پێک هێنا کە بێجگە لە داکۆکی لەخۆکردن مافی هیچ کارێکی ترمان نەبوو. ئەم بابەتەمان لەلایەن «ئەحمەد قاسمی»ی بەرپرسی ڕێکخراوی حزب لە گورگان پێ گوترا. ڕۆژی پاشتر هاتە سۆفیان و

گوتی پێویستە چاوەڕوانی فەرمانی حزب بین. تەنیا مۆڵەتی ئەوەی دا ئەو بنکە بچووکەی لە نێزیکی هەواری سۆفیان بوو چەک بکەین، ئەویش بەمەبەستی پاراستنی هێمنیی هەواری سۆفیان. بەڵام گوتی پێویستە کارەکە بێ پێکدادان و خوێنڕێژی جێبەجێ بکرێ. سەرۆکی بنکەی جەندرمە نایب زابتێک بوو بەناوی «کەیانی» کە پێشتر لەبەشی تۆپخانە لەبەر دەستی نەقیب «ڕەزم ئاوەر»ی هەڤاڵمان، خزمەتی کردبوو. ئەو پاش وتوویژ لەگەڵ ڕەزم ئاوەر جەندرمەکانی بەڕێ کرد و خۆیشی هاتە پاڵ ئێمە.

ئیتر بەو ئاوایە لە نیوەی دووەمی مانگی گەلاوێژی ١٣٢٤ەوە ئێمە لە هەواری سۆفیان بنەجێ بووین. هەر لەو کاتە فیرقەی دێموکراتی ئازربایجان دامەزرا و یەکەمین ڕاگەیاندنی فیرقە لە ڕۆژی سێیەمی گەلاوێژ ١٣٢٤ لەوێ گەیشتە دەستمان. دەستەی دامەزرێنانی فیرقە بۆچوونی خۆیان لەو ڕاگەیاندنەدا دەربڕیبوو. ڕاگەیاندنەکە لەلایەن «ئەحمەد قاسمی»یەوە بۆ ئێمە هات.

نێزیکەی ٢٥ ڕۆژ لەوێ بووین هەتا شەوێکیان هەواڵیان هێنا خۆمان کۆبکەینەوە و ئامادەی ڕۆیشتن بین. نیوەی شەو بەڕێنوێنیی لایتێکی دەستی، سێ چوار کیلۆمەتر بەپێیان ڕۆیشتین. لە گۆشەیەکی تورکمان سارا، لە پەنای کۆمەڵە پووشێکی پەستراوەدا کە سۆڤیەتەکان بۆ ئالیکی ئەسپەکانیان ئامادەیان کردبوو، کۆکراینەوە. لەوێ چەند ئۆتۆمۆبێلێکی سۆڤیەتی لە پەنای پووشەکە ڕاگیرابوون. ڕائیدێک کە بەرپرسی بەشەکە بوو، فارسیی دەزانی و قسەی لەگەڵماندا کرد. گلەی لە کاری نابەجێی ئێمە کرد و گوتی ئێوە بەڕاکردنتان لە سوپا گرینگترین بنکەی خۆتان لەدەست دا و هیچیشتان پێ نەکرا. پاشان پێی گوتین سوپا بۆ گرتنی ئێوە کاروانێکی تەواوی لە ڕێگەی «فەیرووز کۆ»وە ناردووە بۆیە «لەبەرئەوەی ئێوە گیانتان لە مەترسیدایە ئێمە ناچارین بتانگوازینەوە بۆ شوێنێکی تر».

ڕۆژئاوای ڕۆژی پاشتر بەڕێ کەوتینەوە و لە ڕێگەی جادەی لاچەپەوە لە سنووری «ئەستارا» پەڕیینەوە و بەرەو ئەو دیو ڕێنوێنی کراین. ئیتر بەو ئاوایە، لە دوادوای مانگی گەلاوێژ لە گوندێک بەناوی «شائۆلان» لە نێزیکی باکۆ بەشێوەی نیوەگیراو گیرساینەوە. سێ مانگی ڕەزبەر و گەڵاڕێزان و سەرماوەز لەوێ ماینەوە و لە ڕاستیدا بەشێوەیەکی ڕێزدارانە گیراین.

وەک لە هەر شوێنێکی دەرگە لێ گیراوی تردا، کاتێ هەندێ کەس پاش بەڕێ کردنی

زنجیرەیەک رووداو بێ کار و کردەوە دەبن. دەکەونە سەر و گوێلاکی یەکتر و کۆڵی دڵی خۆیان بەیەکتر دەڕێژن، لەوێش ئاوها بوو. سەرەتا شەپۆلێک دژایەتی لەهەمبەر ئازەردا سەری هەڵدا و ئەویان بەبەرپرسی سەرتاپێی ئەو ڕاپەڕینە بێ بەرە دانا. پاشان دووبەرەکی دەستی پێ کرد. ئەو کێشە و گوریس کێشەکییە گەیشتە رادەی تێک هەڵدان و ئەوەی ڕۆژێکیان سەرۆکی گرتووخانە یان مێوانخانە «چۆنی حەز دەکەی وای ناوبنێ» خۆی تێکەڵ کرد. رائیدێک بوو، پاش ئەوەی هەمووماني کۆوە کرد گوتی:

ئێوە مێوانی ئێمەن. بەرژەوەندی ئێوە لەوەدایە ئێمە بۆ ماوەیەک بەشێوەیەکی دۆستانە لێرە چاوەدێریتان بکەین. ناچارمان مەکەن هەڵسوکەوتی دڕتان لە بەرامبەردا بەکار بێنین و بیکەین بەدیسپلینی سوپایی.

بەشی دووەم

فیرقەی دێموکراتی ئازربایجان

لەنێوان ئەم باس و ململانە و پەژارە و ئاشتەواییيەدا، ڕۆژێکیان هەواڵ هات کەوا ڕاپەڕینێک لە ئازربایجان ڕابووەتە سەر پێیان.

ئەو هەواڵە لە لایەن ڕائیدی سەرۆکی جێ نیشتگەوە بەئێمە درا. ئەو، ئێمەی کۆوە کرد و لە ناو قسەی ناسکوێژی خۆیدا گوتی:

– گەلی ئێران ڕابووە. سەرگەلەی ئەم ڕاپەڕینە لە ئازربایجانەوە سەری هەڵداوە، ئەو دەمەی گەل ڕادەپەڕێ هیچ هێزێک ناتوانێ ڕێگەی ببەستێ. ئەو خەڵکەی ڕاپەڕیوە ئاتاجی بەسوپا هەیە و من هیوادارم ئێوە هەر بەزوویی لە سەرۆکایەتیی سوپای گەلێری ئازربایجاندا ببینم. دڵنیام بۆ بەڕێوەبردنی سوپای ئازربایجان لە ئێوە پێوە کەسێکی تر نییە. ئەمە ئێوەن کە دەبێ شانەی یەکەمینی ئەم سوپایە بەدی بێنن و ڕێبەرایەتیی بکەن.

خولیای گەڕانەوە بۆ ئێران و پشکداری لە ڕاپەڕینی کۆمەڵانی خەڵک هەموو باس و ململانە و ڕابوێری و پێشبڕییەکانی خستە ژێر تیشکەی خۆیەوە. ئیتر لەمە بەدوواوە بەتاسە و ئاڵهاوە چاوەنۆڕی گەڕانەوە بۆ ئێران بووین. ئەو کاتە هێشتاکە ۲۱ی سەرماوەز و ڕۆژی سەرکەوتنی ڕاپەڕینی میلليی ئازربایجان نەهاتبوو. دوادوای گەلاڕێزان بوو و تەنیا پێشەکیی ڕاپەڕینەکە سەری هێنابووە دەر. سۆڤیەتەکان بەپرس پێ کردنی «ئازەر» ئێمەیان دابەشی چەند گرووپێک کرد. بەر لە هەموان ئازەر خۆی تەبای حەوت کەس کە هەموویان زمانی ئازربایجانییان دەزانی، ناردران. ئەمانە بۆ ڕێبەرایەتی و ڕێنوێنیی «فیدائی»یان هەڵبژاردرابوون.

لکی دووەم بیست و دوو کەس بوون و منیش لەگەڵیاندا بووم. ئێمە ئەرکمان ئەوەبوو شانەی یەکەمی سوپا دابمەزرێنین. ڕۆژی دەیەمی مانگی بەفرانبار گەیشتینە تەورێز. ئیتر ڕاپەڕین سەرکەوتبوو. لە تەورێز خانوویێکیان بۆ ئێمە ئامادە کردبوو. ئازەر سەرۆکی گشتیی ئەرکانی سوپا بوو و هاتە پیرمانەوە. ڕۆژی دووەمی گەیشتنمان بەتەورێز، جلکێکمان بۆ ئەفسەر و سەربازانی سوپای ئازربایجان پێشنیاز کرد، پاشی هەشت هەتا دە ڕۆژ جلکەکان ئامادە بوون و، بۆ جاری یەکەم جلکی یونیفۆرمی سوپای ئازربایجانمان لەبەر کرد.

ئەرکانی سوپای ئازربایجان بەسەرۆکایەتیی ئازەر دامەزرا. ئەم سوپایە لەبارەی ژمارە و بەشەکانی ڕێکوپێکییەوە بەشێوەیەکی گشتی بەپێی بیری فیرقەی دێموکرات دامەزرا بەلام ئێمە خۆمان ڕێکمان خست. بەڕێوەبەرایەتیی «بەسەربازگری» بەسەرۆکایەتیی ڕائید

شیفائی دامەزرا و بەسەربازگرتن دەستی پێ کرد. ئێمە بۆ بەڕێوەبردنی سەربازگەکان کەڵکمان لەو باڵەخانانە وەرگرت کە خاوەنەکانیان هەڵاتبوون. سێسەت و پەنجا سەربازیان وەمن دا، جلکم لەبەرکردن و لەیەکێ لەم خانووی ئاغایانەدا جێگەیان پێ دام.

هەڵپەی ئێمە بۆ ئەوە بوو بەر لە جێژنی نەورۆزی ١٣٢٥ بتوانین سەربازگەل بۆ خۆنوێنی کە بڕیار بوو لەو ڕۆژە لە گۆڕەپانی تەوریز لەبەردەم «پیشەوەری»دا بکرێ، ئامادە بکەین. سەربازانی من توانییان لەو ڕۆژەدا بەخۆیان و تۆپەکانیانەوە خۆ بنوێنن.

ئەگەر ئێمە توانیبوومان لە ماوەی دوو مانگ و نیودا سوپایەکی تەیار و ڕێکوپێک بهێنینە گۆڕەپانی خۆنوێنی ئەوا لەم بارەیەوە قەرداری ئالیکاریی سۆڤیەتەکان بووین. ئەوان لە بواری ڕێکوپێکی و فێرکاریدا یەکجار بەکار بوون. هەر ڕۆژی یەکەم کۆمەڵێک گوللەتۆپیان لە گۆڕەپاندا هاویشت و سەربازان کەوتنە گوللەهاوێژی. سەرۆکی «میرە» کابرایەکی عەقید بوو و بڕیار بەدەستی ئەو بوو چەک و گوللە و کەلوپەلی تر بە چ ڕادە و پێوانە دەدا بەکێ. «ئازەر» ڕاوێژکاری نەبوو بەڵام لەگەڵ ئەفسەرانی ڕێنوێنیکەری سۆڤیەت لە پێوەندیدا بوو. هەموو بەشەکانی تر ڕاوێژکەری سوپاییمان هەبوو. ئەمانە ئەفسەر و عەریفی ئازربایجانیی سەر بەسۆڤیەت بوون و، کتومت وەک ئێمە جلکی یونیفۆرمی سوپای ئازربایجانیان لەبەرکردبوو.

بۆ نموونە لە بەشەکەی من «فەوجی تۆپخانەی یارمەتیدەری ڕاستەوخۆی لیوا» یان بەگوتەی ئازربایجانییەکان «بریگاد تۆپ تابووری»، ملازم سێیەمێک و حەوت هەشت عەریفی سەر بەسوپای سوور کاریان دەکرد. کاری ئەمانە پتر لایەنی فێرکاریی گرتبووە خۆی.

سۆڤیەتەکان ٥٦ تۆپی ٧٥ میلیمەتریی دژە تانک و ١٢٠ تۆپی ١٠٥ میلیمەتریی دژە حەوایی و بڕێکی زێدە گوللە تۆپ و تفەنگیان بەئێمە دابوو. زۆرینەی ئەو چەکانە ئەڵمانیایی بوون کە لە شەڕ بەدەسکەوت گیرابوون و بەکارهێنانیان پێویستیی بەفێربوون هەبوو. ئەفسەر و عەریفانی سوپای سوور هەتا ئەو شوێنەی من لە نێزیکەوە ئاگەدار بووم دەستیان لە سەرۆکایەتی وەرنەدەدا. هەڵسوکەوتیان زۆر ڕێزدارانە بوو و هەوڵیان دەدا سەرۆکایەتیی ئێمە بنەجێ بکەن، هیچ جار دەستێوەردەرییەکیان لە کاروباردا نەدەکرد کە سەربەرزیی ئێمە بشکێنێ. بۆ نموونە ڕۆژێکیان یەکێک لەم عەریفانە ڕاپۆرتی بەشەکەمانی هەر بەو ڕائیدە دا، هەرچەندە من نەقیب بووم و ئەو لە من لە پێشەوەتر بوو،

بەڵام قسەی ڕەقی بە عەربفی ناوبراو گوت کە شەرم ناکا لە پێش سەرکردەیەک ڕاپۆرت بەو دەدا. ئەوان دەیانویست ئێمە تێ بگەیێن کەوا تەنێ بۆ ئەوە هاتوون ئالیکاریمان بکەن بۆ ئەوەی سوپامان بکەوێتە سەر پێیان و پاشان ئەوان دەڕۆن. هەرچۆن بێ ئێمە لە بەشەکانی خۆماندا سەرکردەی دەسرۆیشتوو بووین.

هێزی چەکداری ئازربایجان شێوەی جۆراوجۆری هەبوو، ئەفسەرانیش چوار جۆر بوون. لە کاتی ڕاپەڕین هەندێ لە ئەندامانی فیرقەی دێموکرات یان ڕابەرانی سەندیکای کرێکاری یان جوتیاری تەبای هەندێ لە خەباتکارانی بن دەستی خۆیان لە ڕاپەڕین بەشدار بووبوون. ئەمانە پلەی ئەفسەرییان هەبوو کە خۆیان بەخۆیانیان دابوو، پاشان ئەم «پلە»انە لەلایەن فیرقەوە پشتەوانییان لێ کرابوو. ئەمانە مەشقی سوپاییان نەبینیبوو، لەڕاستیدا لەناو ڕووداوگەل بووبوون بەئەفسەر. ئەمانە ئەفسەرانی گیان لەسەر دەست «واتە: فیدائی» بوون. ژمارەیەکی تر لە ئەفسەران بەرپرسانی حزبی بوون کە بەناوەی ڕابەری سیاسی یان بەرپرسی کارگێڕی ناردرابوونە بەشەکان. فیرقە پلەی ئەفسەریی بەمانە دابوو. هەندێکی تریش ئەو ئەفسەرانە بوون کە لە کۆلێجی تازە دامەزراوی ئەفسەری مەشقیان کردبوو. لە ئازربایجان، پاشی ڕاپەڕین، کۆلێجی ئەفسەری دامەزرا و ژمارەیەک کەسی پاشی دوو مانگ بەپلەی ملازم دووەم یان ملازم سێیەم کرد بەئەفسەر. هەندێکیشیان ئێمە بووین کە بەپلەکانی خۆمانەوە لە سوپای ئێرانەوە هاتبووین و دابوومانە پاڵ سوپای ئازربایجان. ئێمە نێزیکەی حەفتا کەسێ بووین بووبووین بەبڕبڕەی پشتی سوپا. بەو ئاوایە چوار جۆر ئەفسەر لە سوپای ئازربایجان خزمەتیان دەکرد کە ڕێکوپێکیی کارداریی دیاریکراویان نەبوو.

ئەفسەرانی فیدایی کەسیان پێ کەس نەبوو. لافی ئەوەیان لێ دەدا کە حکوومەتیان بەزەبری چەک وەرگرتووە، هیی ئەوانە، پلەکانیشیان لە نێوان خوێن و شۆڕشدا بەدەست هێناوە و لەوانیتر لەپێشترن. ئێمە خۆمان بەخوێندەوار و مەشق دیتە دەبینی و خۆمان بۆ کار بەڕێوەبردنی هێزی چەکدار بەلێوەشاوەتر دەزانی. ئەو هەلومەرجە ناپەڕژایە دیسپلینی سوپای هاوێشتبووە بەر مەترسییەوە.

فیرقەی دێموکرات ئەفسەرانی فارسی «بەئێمەیان دەگوت: فارس ئەفسەرلەر» پلەیەک بردبووە سەرەوە، هەر ئەم بابەتەش خۆی لە خۆیدا ئاڵۆزییەکی خستبووە ناو ئەفسەرانەوە لەبەرئەوەی ئەو ئەفسەرانەی لە سوپای ئێران جیابووبوونەوە یەک جۆر نەبوون. هەندێکیان

لە ڕاپەڕینی خۆراسان پشکدار بوون. هەندێکی تریان هەر ئەوها لە تارانەوە هەڵاتبوون و چووبوونە پاڵ سوپای ئازربایجان. هەندێکی تریان پێشتر لە سوپای ئازربایجان خزمەتیان کردبوو و پاش خۆبەدەستەوەدانی بنکەکانی ئازربایجان چووبوونە پاڵ سوپای نوێی ئازربایجان. هەندێکی تریان هەر لە بنەڕەتەوە بناوان یان پێشینەی سیاسییان نەبوو، یان ئەوەتا بەهۆی سۆزداری یان بەهۆی کەسایەتییەوە لە ئازربایجان مابوونەوە. هەندێک لەمانە تەنانەت بارودۆخی گوماناویشیان هەبوو. دەبوو سەروبەرێکی ئەم بارودۆخە بکرایە.

دواجار ڕۆژێکیان هەموو ئێمەیان بانگهێشتن کرد بۆ یانەی ئەفسەران، لەوێ کۆنفرانسێک بەئامادەبوونی بەڕێزان پیشەوەری، بێریا و کاویان – وەزیری شەڕ، سازدرا. کۆبوونەوەکە بەئاخاوتنی پیشەوەری کرایەوە. ئەو پێشنیازی کرد کێشەکە بەبۆچوونی ئەفسەران خۆیان و بەئاوایەکی دیموکراتییانە چارەسەر بکرێ. بەڵام کارەکە سەری کێشایە هەراوزەنای ئەفسەران و جنێودانی پیشەوەری بەیەکێک لە ئەفسەران.

ئەو سەردەمە بەهۆی نەزانی یان لە سۆنگەی نیازخراپییەوە بانگەواشەی چەوت و چەوێڵیان لەمەڕ «فارس ئەفسەرلەر»ەوە بڵاو دەکردەوە. تەنانەت گەیشتە ڕادەی گوللەبارانکردنی هاوەڵانمان، رائید «سەفوەت»ی سەرکردەی ئەو کاتەی کۆلێجی سەربازی لە شوێنی خزمەت کوژرا. رائید «خەلعەت بەری»ی سەرکردەی فەوجی تۆپخانە لە پشت مێزی کاری خۆی درایە بەر دەسڕێژ، بەختی باش بوو بەهۆی ساویلکەیی و پەشۆکاویی تەقەکەر و ژیریی خەلعەت بەری خۆیەوە، گوللەکان چەوت چوون و تەنیا تۆزێک پێی بریندار بوو.

ئیتر لە کژێکی ئاوهادا دانیشتنەکە پێک هات و بەدروشمی هەڕەشاویی ئەفسەرانی فیدایی تەواو بوو. دوواجار عەقید «پەناهیان» کە لە جێگەی «ئازەر»دا بووبوو بەسەرۆکی سوپای ئازربایجان، پێشنیازی کرد هەموو یەکبوونی ئەفسەرانی هێزی سوپا بەلێژنەیەک بسپێردرێ کە لە هەندێک ئەفسەر و چەند ئەندامێکی کۆمیتەی ناوەندیی فیرقە پێک هاتبێ. ئەمە بڕیاری لەسەر درا و بەشێوەیەکی کاتەکی کێشەکە لە نێواندا نەما. ئەو لێژنەیە هەندێک بڕیاریشی دا بەڵام هەلی جێبەجێ بوونیان پێ نەبڕا.

ئاماژەم کرد کەوا «ئازەر» لەباتی «پەناهیان» بووبوو بەسەرۆکی ئەرکانی سوپا. ئازەر لە مانگی گوڵانی ١٣٢٥دا درایە لا و بەڕواڵەت بەناوەی پشوو ناردیانە ئەوبەری سنوور.

ئەو لەگەڵ پیشەوەریدا ناکۆکییان کەوتبووە نێوان. ڕابەرایەتیی فیرقە لەناو سوپادا بەو شێوەیەی دەویسترا بەلای ئەوەوە پەسند نەبوو. سۆڤییەتەکان، بێگومان بەئاماژەی پیشەوەری، ئەویان بەشێوەیەکی ڕێزدارانە ئاوا کرد و بردیان بۆ باکۆ هەتا لەوێ بحەسێتەوە. چەند مانگێک لەوێ بوو، ئەو کاتەی سوپای سۆڤیەت ئێرانی بەجێ هێشت، بەڕێز و سڵاوەوە هێنایانەوە. پیشەوەری ویڕای لێبوردن خوازی لەوەی لە ڕابردوو رووی دابوو، بەچاکی ڕێزی لێ گرت، سەرەتا بردیان بۆ ورمێ پاشان بۆ ئەردەویل. لەدەمی هێرشی سوپای ئێران، هێنابوویان بۆ تەورێز بۆ ئەوەی بگەڕێتەوە سەر بەرپرسیارەتیی جارانی بەڵام چیتر هەلی ئەم کارە لە گۆڕیدا نەمابوو.

لەبارەی سەرکەوتن و شکانی خێرای شۆڕشی ئازربایجانەوە قسە زۆرە بەڵام من تەنێ بەبۆچوونی خۆم، بۆچوونی ئەفسەرێک کە لە نۆینێکی باریکەڵەوە تێپەڕیوە، دەدوێم. بەبۆچوونی من ماکەی سەرکەوتنی بەپەلە و هەروا ژێرکەوتنی بەپەلەی شۆڕشی دێموکراتی ئازربایجان، هاوەڵەتی و هاوکاریی بێ وچانی سوپای سۆر یان ڕاستتر بڵێم پشت بەستنی بێ ڕادەی فیرقەی دێموکراتی ئازربایجان بوو بەم هاوەڵی و هاوکارییە برایانەیەی یەکەتیی سۆڤیەت. بێگومان دروشم و داوخوازەکانی فیرقەی دێموکراتی ئازربایجان گشتیان ڕەوا و راست و پێشکەوتوو بوون: ئازادییە دێموکراتییەکان، زمان، قەڵەم، کۆوەبوون، کولتوور، ئۆتۆنۆمی لە چوارچێوەی وڵاتی سەربەخۆی ئێراندا، لەبارەی داخوازییە خۆشبژییەکانی لەمەڕ چینگەلی چەوساوە، گۆڕینی پێوەندیی نێوان کرێکار و خاوەنکار، ئاغا و کرمانج، شتێک نەبوو مایەی ڕەخنە یان گلەی هیچ ئازادیخوازێکی ئێران بێ، بەڵام ئەو دروشم داوخوازانە بەشێوەیەکی بەرفرە بەنێو گەلدا پەلیان نەهاویشتبوو. ئایە لە درێژەی سێ یان چوار مانگ، لە پێکهاتنی فیرقەی دێموکراتی ئازربایجانەوە بگرە هەتا دەگاتە ٢١ی سەرماوەزی ١٣٢٤ «ڕۆژی سەرهەڵدان و سەرکەوتنی فیرقەی دێموکرات» دەشیا سەرجەم جەماوەری کرێکار، وەرزێر و هووردە بۆرجوازیی گەلێری ئازربایجان، لەپێناو شۆڕشێکی گەلێر و دێموکراتدا ساز بدرێن؟ ڕاستە پێش پێکهاتنی فیرقە، هەندێ کار بەهۆی حیزبی توودەی ئێرانەوە کرابوون، هەندێ ڕێکخراوی پەرتوبڵاو و لەڕولاواز لە هەندێ شوێنی ئازربایجان هاتبوونە کایە بەڵام چالاکییەکان بەشی ئەوەیان نەدەکرد لە کاتێکی کورتدا هۆکارە بەرچاوەکانی کۆمەڵگەی فیوداڵ - بۆرجوازیی ئەو سەردەمەی ئازربایجان بگۆڕێ بۆ هۆکاری بیرەکیی لەبار و، ئامادەییی شۆڕشگێڕیی لێ بکەوێتەوە و ڕووەتی کۆمەڵگە بگۆڕێ.

لەوانەیە بەهۆی هەلومەرج و دۆخی کاتەکی و شوێنەکیی هەڵکەوتوو و بەسوودوەرگری لە سایەی پاسەوانەتیی سوپای سوور لە ئێران، فیرقەی دێموکراتی ئازربایجان هاتبێتە سەر کەڵکەڵەی ئەوەی لە دەست پێ کردن و سەرکەوتنی ڕاپەڕیندا بکەوێتە پەلەپەلی. بێگومان سوپای سوور ڕاستەوڕاست بەشداری سەرهەڵدان نەبووبوو بەڵام ئامادەبوون و پاسەوانەتیی ئەو لە شۆڕشی ئازربایجان شتێک بوو لە هەموو جێیەک هەستی پێ دەکرا. هەر خۆی لە خۆیدا ئەم هەستە بوو بەمایەی خۆبەدەستەوەدان و دەست لەبەرگری هەڵگریی مۆڵگەی تەورێز و مۆڵگەکانی تر.

هەرچۆن بێ ڕاپەڕین بەسەرکەوت. حکوومەتی گەلێری ئازربایجان هاتە کایە و لە ماوەی یەکساڵەی دەسڕۆیشتنی خۆیدا کەوتە ڕیفۆرمی بنەڕەتی، لەوانە: دابەشینی هەندێ زەوی، خۆماڵی کردنی هەندێ کارگە، دەست بەسەردا گرتنی پارەوپوولی دوژمنانی گەل، پێکەوەنانی سوپای گەلێری ئازربایجان، دانانی زانکۆی تەورێز و کاری شەو و ڕۆژ بۆ خۆشکردنی ڕێگەوبانی تەورێز و قیرکردنیان. ئێستەش زانکۆی تەورێز و قیرکردنی شەقامەکانی تەورێز بیرەوەریی ئەو سەردەمانەن. بەڵام سەرەڕای هەموو ئەمانە فیرقە نەیتوانی بیر و سەرنجی یارمەتیدەرانەی جەماوەری بەرهەڵدای ڕەنجدەران بەکێش بکات و بیهێنێتە پاڵ خۆی. بۆچی؟ پێویستە هۆیەکە لە بناوانەی پێکهێنەری ڕاپەڕین و سەرکەوتنیدا تاوتوێ بکرێ.

ئەوسا «و ئێستەش» هۆی شکانی شۆڕشی ئازربایجان لە هاوکێش نەبوونی هێزگەلی نێوان ئیمپریالیزم و سۆشیالیزم لە گۆڕەپانی ناونەتەوەییدا تاوتوێ دەکرێ. بەڵام هۆی سەرکەوتنیشی «بەلەبەرچاوگرتنی هەلومەرجی شوێنەکی» هەر ئەمە بوو. سەرکەوتنی خێرای شۆڕشی گەلێری ئازربایجان لە ئەنجامی یارمەتیدانی نەپساوەی سۆشیالیزم بوو. بەڵام هەر تەنیا لەبەرئەوەی ئەم یارمەتیدانە «ئەویش بەهۆی هاوکێش نەبوونی هێزگەل لە گۆڕەپانی ناونەتەوەییدا» لە حکوومەتی گەلێری ئازربایجان گیرایەوە، ئیتر ئەویش شکا.

من بەهیچ جۆرێک ناحەزی ئەنتەرناسیۆنالیزم، هاوکاریی ناونەتەوەییانەی ڕاپەڕینی گەلانی ئازادیخواز و بزووتنەوەی کرێکاریی دنیا، یارمەتیی برایانە و کاری دەستەوای ڕێنجبەران نیم بگرە زۆر بەرژدیش بڕوام پێیانە. لە دنیایەکدا کە سیستەمی یەکپارچەیی و جیهانیی ئیمپریالیزم گەرووی گەلانی لاواز و ڕێنجبەری لە هەموو کونجێکی دنیادا گوشیوە، ساویلکەییە گەلان لە هاریکاریی و دەستەوایی بێبەری بکەین. بەڵام ئەم

یارمەتیدانە، یان راستتر بڵێین پشەوانیی دەرەکی هەر بۆ ڕواڵەتی ماکەی شۆڕشگێڕیی ناوەوەی کۆمەڵگە بەکارە. بەواتەیەکی تر، یارمەتی و پاڵپشتیی دەرەکی ماکەی شۆڕشگێڕیی ناوەکی پتەو دەکەن بەڵام شۆڕش ناهێننە بەرهەم.

شۆڕشی گەلێر و دیموکراتی ئازربایجان نموونەی زیندووی ئەم جۆرە پشتەوانییە بوو. بەشی پشتەوانیی یەکەتیی سۆڤیەت بۆ ئەم شۆڕشە پتر بوو لە پشتەوانی و پشکداریی خەڵکی ڕەنجبەری ئازربایجان خۆیان. ماکەی سەرکەوتن و شکانی شۆڕشیش هەر لێرەدایە. هەتا ئەو کاتەی پشتەوانی هەبوو هەناسەی شۆڕش لەگەڕدابوو، بەبڕانی ئەم پشتەوانییەش شۆڕش لەگەڕ کەوت.

لە ئازربایجان، بەتایبەتیش پاش چۆڵکردنی سوپای سوور، ئەو گەرموگوڕییەی لە سەرەتای شۆڕشدا هەبوو لەناوچوو، تەنانەت گرووپگەلی ناحەز دەستیان بەخۆپێشاندان کرد. هۆیەکە ڕوون بوو: شۆڕشی ئازربایجان ڕەگی قووڵی دانەکوتیبوو، تەنیا ڕێبەری بەکاری شۆڕش «پیشەوەری» هەر خۆی بوو. بەڕێزان: قیامی و پادگان، هەروەها وەک دەیانگوت ئیلهامی و فەرەیدوون ئیبراهیمی و ئەوانیتر بڕێتی بوون لە پیاوانی بەبڕوا بەڵام لەوان بەولاوە ئەندامانی بنکەی فیرقە بیری شۆڕشگێڕیی ئەوتۆیان نەبوو یان ئەگەر هەشیانبووبێ کەم بوو. هەندێکی تری لەهەلگەڕیش هەبوون خۆیان هاویشتبووە پاڵ بزووتنەوەکە، کۆمەڵێک دروشمی لە قاڵبدراویان لەبەر کردبوو، بەگەرمی و مستەکۆڵە هەڵشەقاندنەوە دەیانگوتەوە و پێیان وابوو ئەمە بنەتای کاری شۆڕشوانییە.

تەنانەت پیشەوەری خۆیشی هەندێک جار کاری سەیر و سەمەرەی بەتایبەتی لەناو سوپادا دەکرد. وا پێ دەچوو هێشتا متمانەی بەسوپای ڕێکوپێک نەبێ، تەنیا بایەخی بە«فیدائیان»ی چەکدار دەدا کە لە هەلومەرجێکی تایبەتدا هاتبوونە کەفوکوڵ و هەندێک کاریان کردبوو. لە بیرمە جارێکیان پیشەوەری هاتە سەردانی مۆڵگە، لە کاتی هاتنی ئەودا ئەفسەری پاسەوان ملازم یەکەم «دیانەت»، چاودێریی دابەشینی خواردنی لە چێشتخانەدا دەکرد. پیشەوەری بەدوایدا دەنێرێ و ڕەخنەی لێ دەگرێ بۆچی لە ژووری پاسەوانی و لە پشت مێزی خۆی نییە. ئەفسەری پاسەوان ڕوونی دەکاتەوە نابێ بەردەوام لە پشت مێز بێ، ئەرکی ئەو ئەوەیە لە تێکڕای کاروبار، لە مانەیش دابەشینی خواردندا چاودار بێ. پیشەوەری لە «زماندرێژی»ی ئەو تووڕە دەبێ و فەرمان بەسەربازگەل دەدا بیکوتن، سەربازەکان بیرەبیر دەبن و نایانەوێ لە ئەفسەری خۆیان بدەن، فەرمان

بەپاسەوانەکانی خۆی دەدا و، «فیدائی»یانی پاسەوان ئەفسەری ناوبراو دارکاری دەکەن. ئەفسەران بەناوی پێشبڕی لەم کارەی پیشەوەری چەند سەعاتێک دەستیان لە کار هەڵگرت بەڵام لەبەرئەوەی پێیان وابوو ئەم کارە لەو کاتە ناسکەدا بۆ سوپای گەلێر زیاندارە، زۆر زوو گەڕانەوە سەر کارەکانیان بەڵام پێشبڕییەکانیان هەر مایەوە. پیشەوەریش بۆ ئەوەی ئەفسەران دڵنەوایی بکات پاشان هەندێ کاری کرد لەوانە شەوانی هەینی بانگهێشتنی ئەوانی بۆ «شاگولی» دەکرد و هەروەها لەبارەی شۆڕشی ئازربایجان و کارەکانی داهاتوو و ئەرکی هێزگەلی چەکدارەوە بۆیان دەدووا.

لەبەر رووناکیی وتەکانی پیشەوەری و ئەو زنجیرە رووداوانەی پێش ئەو دانیشتنانە هاتنە پێش من گەیشتمە ئەو ئەنجامەی وا پێ دەچوو پێوەندییەکی چاک لە نێوان بەڕێز پیشەوەری و حزبی توودەی ئێران نەبێ. لە بیرمە پاش هاتنمان بۆ تەورێز لە یەکەمین جڤاتی یەکتر ناسین لەگەڵ پیشەوەریدا، ئەو لەگەڵ بەخێرهێنانی ئێمە و روونکردنەوەی هەڵوویستی فیرقەی دێموکراتدا، گوتی:

– حزبی توودە تەنیا قسە دەکا و دروشم دەدا بەڵام ئێمە دەستمان دایە چەک و کارمان بەجێ هێنا.

هەر لەو کاتەوە ئەم جۆرە بیرەوەرییانە لەبارەی حزبی توودەوە زایەڵەیەکی ناخۆشی لە گوێی مندا هێنایە کایە. پاشانیش کە خۆڵکیان کردین ببین بەئەندامی فیرقەی دێموکراتی ئازربایجان، هەموومان بەبێدەنگی بەرگریمان کرد. پێم وایە ڕەگی ناتەباییی پیشەوەریش لەگەڵ ئازەر هەر لەم شوێنەوە ئاوی دەخواردەوە. هاواری لە ناکاو و بەبێ بۆنەی پیشەوەری بەسەر یەکێ لە ئەفسەراندا لەو دانیشتنەی پێشتر لەبارەیەوە ئاخاوتم، دارکاری کردنی ئەفسەری پاسەوان و ئەو کژە ناهەڤاڵانییەی لە پێوەندیی نێوان «فیرقەیی»یەکان و ئەفسەرانی «حکوومەتی»دا هەبوو هەر دەبێ لە بناوانی ئاوهاوە سەریان هەڵدابێ. پاشان بیستمانەوە حزبی توودە هەر لە بنەڕەتەوە لەگەڵ ئەوەدا نەبووە کە ڕێکخراوە حزبییەکان لەناو فیرقەی دێموکرات بتاوێنەوە و کارەکانی دواتری فیرقەی ئەوەندە پێ پەسند نەبووە، بەڵام ڕووبەڕووی کاری جێبەجێ کراو دەبووەوە و بەچوار پەلان بەدووای فیرقەدا رادەکێشرا.

بەهەر ئاوایەک بێ، پاش دەرچوونی سوپای سوور، هەڵچوونی شۆڕشگێڕایەتیی جاری بەرایی بەرەبەرە کەوتە پاشەکشێ و، سەرنجیش دەدرا کارێک بۆ پاراستنی ئەم ورەیە

ناکرێ. تەنانەت بەبۆچوونی من ئەم هەڵچوونەی سەرەتاش هەتا رادەیەک لە گیانی هەلپەرستییەوە سەری هەڵدابوو. لە فیرقەی دێموکراتدا ژمارەیەکی گەورە لە کۆچەران «موهاجیران» ئەندام بوون و کاری گرینگیان لە دەستدا بوو: وەزیری بەرگری، سەرۆکی گشتیی شارەوانی، سەرۆکی گشتیی پاسەوانی، سەرۆکی ئینجیبات، بنکەی پۆلیس و هیتر و هیتر. هەڵسوکەوتی ئەم کۆچەرانە هەر لە سەرەتای هاتنەوەیان بۆ ئێران شوێنەوارێکی باشی لە بیری جەماوەری دانیشتوواندا بەجێ نەهێشتبوو. ئەمانە هەڵسوکەوتیان «ئۆباش»ییانە بوو و بەتایبەتیش کاتێ لە فیرقە چەکدار بووبوون گەلێک تیژ «بەخەیاڵی خۆیان - شۆڕشگێڕانە» دەجووڵانەوە. هەلپەرستی ڕاست هەر ئەمانە بوون، بەڵام بەشێک لە جەماوەری راستەقینەی ئازربایجان لە سەرەتا بەدڵ و بەگیان بەپیر بانگەوازی فیرقەوە چووبوون.

بێگومان ئەمانە هۆی سەرەکیی ناڕەزاییی خەڵک نەبوون. لە تەورێز ژمارەیەک لە بەرهەڵستکاران کە پێشتر پیاوی ڕێنجبەر بوون بەئاشکرا کۆبوونەوەیان کردبوو. لە تەورێز باوبوو دەیانگۆت ڕۆژێکیان هەندێکیان لە شەقامدا دروشمیان دەدا:

- "یاشاسون!" واتە: بژی.

تەڕەفرۆشێک لە یەکێک لەو خۆپێشاندەرانە دەپرسێ:

- "یۆڵداش کیم یاشاسون؟" واتە: کاکە کێ بژی.

ئەویش وەڵام دەداتەوە:

- "هەلە مەعلووم دەگل." واتە: هێشتا نەزانراوە.

ئێمە ئەوەندە تێکەڵاویان بەخەڵکەوە نەبوو بەڵام جارناجارێ ئەو دەمەی لەگەڵ یەکێکی ڕێنجبەر یان کەسانی تردا قسەیەکمان بکردایە لە شێوەی ئاخاوتنمان تێ دەگەیشتن ئێمە ئازربایجانی نیین، ئیتر لە هەڵسوکەوتیان لەگەڵماندا رووخۆشتر دەبوون و راست و رەوان دەیانگۆت هەرنەبێ دەتوانین لەگەڵ ئێوەدا دوو قسەی بەجێ بکەین، بەم ئاوایە نفرینیان لە ئەفسەرانی فیرقە یان فیدائیانی فیرقە دەکرد. هەڵبەتە هەندێک لەمانە بەرژەوەندەکانیان کەوتبووە بەر هەڕەشەوە.

ئێمە هەرچەندە لە سەربازگە دەمـاینەوە و لە گۆڕەپان بەدوور بووین بەڵام پێداپێدا هەستمان دەکرد ئەم دۆخە ناتوانێ ئەوەندە درێژە بکێشێ. حکوومەت، حکوومەتێک

نەبوو خەڵک لەمەڕ خۆیانی بزانن و بەشوێن ڕێنوێنییەکانی بکەون. بەتایبەتیش کاتێ هاتوچۆ لە نێوان تاران و تەورێزدا دەستی پێ کرد. مزەفەر فەیرووز جێگری گشتیی حزبی قەوامولسەڵتەنە هاتە تەورێز و پیشەوەری چووە تاران بۆ ئەوەی ڕێگەیەکی ئاشتیخوازانە بۆ پرسی ئازربایجان بدۆزنەوە. دەرکەوت هەندێ کار و بەرکار لەسەرەوە سەریان هەڵداوە و هەستمان دەکرد ئیتر شتێک لە شۆڕشی گەلێری ئازربایجان نەماوە. لە بیرمە هەر لەو ڕۆژانەدا یەکێک لە ئەفسەرانی ئێمە لووتی بەپاگونیەوە ناو و گوتی:

- پاگونەکانمان بۆنی نەوت دەدەن.

بێگومان ئێمەی ئەفسەران لەناو ڕووداوی سیاسەتگەلی پەنا پەردەدا نەبووین، جڤات و کۆبوونیشمان نەبوو هەتا لەوێوە ئاگەداریمان دەست کەوێ، ئەوەی ئێمە هەستمان پێی دەکرد لەسەر بنەڕەتی دیتنی بەرۆژەوەی خۆمان بوو. هەرچۆن بێ ئەمە هەستی گشتیی ئێمە بوو، پاشانیش دەرکەوت زۆر بەهەڵەدا نەچووبووین و بینیمان کار بەکوێ گەیشت.

پاش ئەوەی ڕوون بووەوە وتوویژ بەهیچ کوێ نەگەیشتووە، حکوومەتی ئێران بڕیاری دا هێز بۆ ئازربایجان بنێرێ. گەلێک کۆڕ لە شارە جۆراوجۆرەکانی ئازربایجان بەستران و بەڕواڵەت کەوتنە تەیارکردنی خەڵک بۆ بەرگری، دروشمی ناسراوی «ئۆلمەک وار، دونمەک یۆخدر- واتە: مردن هەیە، گەڕانەوە نییە» بیرەوەریی ئەو ڕۆژانەیە. بەپەلە هەندێک بەش لە سوپای ئازربایجان بۆ بەرگری بەرەو سنوور ناردران.

سۆڤیەتەکان کاتی چۆڵ کردنیان، ئەو چەک و کەلوپەلانەی بەسوپای ئازربایجانیان دابوو لەگەڵ خۆیاندا بردیاننەوە، لەمانەیش تۆپەکان. ئێمە تەنیا چوار تۆپی ٧٥ی چیاییمان هەبوو لە سوپای پێشووی ئازربایجان بەپاش کەوتبوون. سەرکردەی ئەو تۆپانە من بووم. دوو دانە لە تۆپەکان لەبن سەرکردایەتیی نەقیب هورمزان ڕەوانەی «قافلانکۆ» کران و دوو دانەکەی تر ناردرانە فریای حکوومەتی گەلێری کوردستان و بەسەرکردایەتیی خۆم بەرەو بەرەی سەقز بەڕێ کەوتن.

ئەو کاتەی ئەرکی بەرەی سەقزم پێ سپاردرا مەلا مستەفای بارزان بەرپرسی ئەو بەرەیە بوو. تۆپەکانم گواستەوە گوندی «سەرا»ی سێ کیلۆمەتری دوور لە سەقز. «سەرا» سنووری نێوان حکوومەتی گەلێری کوردستان و سوپای ئێران بوو. لێرە، پاش ناسینی هێڵی بەرە، تۆپەکانمان لە شوێنێک کە بەسەر سەقزیدا دەڕوانی دامەزراند و چاوەڕوانی فەرمان بووین.

پێکدادان لە هیچ یەکێکی بەرەکاندا رووی نەدا. تەنیا لە کاتی جێگۆزی هێزەکان و پارێزوەرگری و سەنگەرکاری لە قافلانکۆ، رائید قازی ئەسەدوڵڵاهی، ئەم پیاوە ئازا و بەبڕوایە، ئەم هاوەڵە هەرە باشەی ئێمە لە حەواوە ئەنگاوترا و شەهید بوو. هەموومان چاوەڕوان بووین هەر بەزوویی تۆڵەی بکەینەوە، بەدڵنیاییەوە لە پارێزەکانی خۆمان چاوەڕوانی هەڵمەت بووین، لە ناکاو هەموو هیوامان بەبا چوو.

شەوی ۲۱ سەرماوەز بۆ سەرانسۆی ئەرکەکانی پشتەبەرە چووبوومە گوندێک بەناوی «ئاڵتوونی خواروو». بنکەی پشتەوانیی ئێمە لە یەکێک لە خانووەکانی ئەو گوندەدا بوو. لەوێ خەریکی موتالای نامە گەیشتووەکان بووم هەواڵیان هێنا سوارێک منی دەوێ.

ئەو سوارە لەلایەن عەقید عیزەت - سەرۆکی ئەرکانی مەلا مستەفا و، لە ئەفسەرانی کوردی عێراق بوو پاشان لە بەغدا گیرا و هەڵواسرا - نامەیەکی بۆ من هێنابوو و ناوەڕۆکەکەیشی هەر بریتی بوو لە راگەیاندنە بەناوبانگەکە. ئەو راگەیاندنە لەلایەن فیرقەی دێموکراتی ئازربایجان و کوردستانەوە جاڕ درابوو، بۆ خۆلادان لە براکوژی بڕیاری بەرگری نەکردنیان دابوو و فەرمانیان بەسوپای ئازربایجان دابوو بگەڕێتەوە مۆڵگەی خۆی. عەقید عیزەت وێڕای راگەیاندنەکە، تێبینییەکیشی نووسیبوو:

«بەڕێز سوڵتان...

پیشەوەری هەڵاتووە، ڕێبەرانی فیرقە هەڵاتوون، سوپای حکوومەتی ناوەندی هاتووەتە ناو تەورێز و پشتەوەی بەرەی ئێمە، میاندوواویش گیراوە. بۆیە لە پێناو پاراستنی پشتەوەی بەرە، ئێوە بچنە بۆکان و بەرەو میاندوواو دامەزرێن...»).

من لە نامەکەی ئەو هەستم بەسەرسڕمانێک کرد.

رائید پیرزادە لە حکوومەتی ئازربایجانەوە بۆ ئالیکاریی ئەرکانی مەلا مستەفا ڕەوانەی «سەرا» کرابوو. بڕیارم دا پێوەندیی پێوە بکەم بۆ ئەوەی پاش ئاگەدارییەکی هوورد لەبارەی بەرەوە بتوانین پلانێکی گونجاو بۆ کشانەوە دابڕێژین. تەتەرێکم هەنارد بۆ لای مولازم یەکەم «ڕەئیس دانا» کە لە سەنگەردا بوو بۆ ئەوەی تۆپەکان کۆبکاتەوە و بێتە «ئاڵتونی خواروو»، خۆیشم چووم بۆ «سەرا». لەوێ هەندێ لە ئەفسەرانی ئازربایجانم بینی، ئەمانە بۆ ئالیکاریی بەرەی کوردستان هاتبوون. «ئەسغەر ئیحسانی»ی سەرکردەی فەوجی پیادە، «مەحموود تیوای»ی بەرپرسی پاشەبەرە و «مورتەزا زێڕبەخت»ی ئەفسەری ئاسمانیم لەوێ بینی. لە هەمووی پێکەنیناویتر ئەرکی زێڕبەخت بوو. ئەویان ناردبوو

ئامانجە زەوینییەکان سەرانسۆ بکات و پاشان بەباڵەفڕە بێتەوە بۆ بۆمبابارانیان. لە ئازربایجان تەنێ دوو باڵەفڕ هەبوون کە بەڕێزان مورتەزا زێڕبەخت و عەلی جوودی لە «ئەرکی فڕین بەرەو ئازادی» لە تارانەوە لەگەڵ خۆیاندا هێنابوویان. ئەو «قەڵەڕەشکانە» بۆمباشیان پێ نەبوو، لەوانەبوو بەنارنجۆکی دەستی لە ئاسمانڕا ئامانجەکان بکوتنەوە...

دەرکەوت پیرزادەی سەرۆکی ئەرکانی بەرە، بەر لە هەموان بنکەی سەرکردایەتیی بەجێ هێڵاوە. راگەیاندنی دەست لە بەرگری هەڵگری لەلایەن سوار ماتۆڕێکەوە گەیشتبووە «سەرا». پیرزادەی بەڕێزیش بۆ هاوێرکردنی ڕاستی لە چەوتیی ئەو هەواڵە سواری پاشکۆی ماتۆڕ دەبێ و پاشان لە سۆڤیەت سەری هێنایەدەر.

لەبارەی جەنەراڵ «عەزیمی» کە ئەرکانەکەی لە میاندوواو بوو، پرسیارم کرد، کەسێک وەڵامی پێ نەبوو. پاشان لە تەورێز گیرا و لە سێدارە درا. بەناچاری چوومە لای عەقید عیزەت، ئەو گوتی:

– راستییەکەی ئەوەیە ڕێبەرانی فیرقەی دێموکرات هەموویان هەڵاتوون، ئیتر شتێک بەناوی «فیرقە»وە لە گۆڕێدا نییە. سوپای ئێرانیش هەر لەم دوو سێ ڕۆژەدا تەواوی ئازربایجان داگیر دەکات. ئێوە بڕیارێک لە بارەی خۆتانەوە بدەن! خێڵی بارزان خانووێکی لێرە نییە بەرگریی لێ بکات. بەڕاستی، ئێمە بەحەواوە هەڵواسراوین. ئێوەش هەر بەحەواوە هەڵواسراون، ناتوانن خۆتان بگەیننە تەورێز، دژانی شۆڕش لە ڕێگە و نیوەی ڕێگەدا هەرنەبێ بۆ وەرگرتنی چەکەکانتان دەتاندەنە بەر دەسڕێژی گوللە. ئێستە ئەگەر بەساغیش بگەنە تەورێز نازانن لەوێ چیتان بەسەر دێت. تەنیا ئەرکی ئێوە و ئێمەمانان پاراستنی گیانی خۆمانە. ئێمە بۆ مەهاباد دەکشێینەوە، ئێوەش ئارەزووی خۆتانە، ئەگەر حەز دەکەن لەگەڵ ئێمەدا وەرن.

پاشان بیستمەوە سۆڤیەتەکان ئامۆژگاریی «پیشەوەری»یان کردبوو بۆ ئەوەی لەهەمبەر سوپای ئێراندا نەوەستێتەوە، تەبای کۆمیتەی ناوەندیی فیرقەی دێموکرات لە سنوور بپەڕێتەوە و بۆ سۆڤیەت بچێ. ئەفسەران و ماڵەکانیشیان کە لە تەورێز بوون، سەبارەت پێگیری و پشتەوانیی جەنەراڵ «ئازەر»ەوە ڕێگەیان پێ درا ئاوابن. پاشان بەرەبەرە کار گەیشتە ئەوەی سنوور بەڕووی هەموو لایەکدا بکرێتەوە. تەنانەت زانیمان مۆڵگەی ئەردەویل بەخۆیان و تەواوی چەکەوە دەربازی ئەولا بووبوون، لە کاتێکدا ئەگەر ڕێبەرانی فیرقە سەریان لێ نەشێوایە و نەکەوتنایەتە هەڵپەی ڕزگارکردنی گیانی خۆیان و

هەڵنەهاتنایە ئەوا دەیانتوانی تەواوی بەشەکانی سوپا و فیدائیان و سەرلەبەری ئەو کەسانەی مەترسیی هەڵواسینیان هەبوو، کۆبکەنەوە و بەرێکوپێکی بکشێنە دواوە. تەنانەت ئەگەر پێویستیی بەشەڕ و پێکدادانیش بکردایە ئەوا زیانێکی کەمتر لە زیانی سێ ڕۆژەی «قەتلوعام»ی خەڵکی بێ نوای تەوریز و شارەکانی تری دەبوو.

ئێمە بڕیارمان دا بۆ پاراستنی چەک و بەشەکانی خۆمان بچین بۆ مەهاباد کە هێشتا قازی محەمەدی ڕێبەری حکوومەتی دێموکراتی کوردستان لەوێ بوو. ئەو شارە بەڕاستی دەیتوانی بۆ ئێمە ببێ بەنوایەکی هێمن.

بڕیار بوو «ئیحسانی» بەخۆی و فەوجەکەیەوە بچێ بۆ بۆکان کە بنکەی پێ بژیویی بەرە بوو. پێ بژیویی ناو کۆگەکان لە ئۆتۆمۆبێل بار بکات و لە ڕێگەی شارۆکەی «بورهان»ەوە بچێ بۆ مەهاباد. منیش تۆپەکانم لە ئۆتۆمۆبێل باربکەم و شوێن ئەوان بکەوم. لەبەرئەوەی لەیەک ئۆتۆمۆبێل پترمان نەبوو پاشماوەی مرۆڤەکانم بەدەوار لەبن بەرپرسیارەتیی یەکێک لە ئەفسەران هەر بەو ڕێگەیەدا بەڕێ کرد. بارزانییەکانیش بەپێیان و وەک هێزی پارێزگاری دوابەدوای ئێمە کەوتنە بزووتن.

لە بۆکان ئەو دەمەی ئیحسانی تەبای ئەفسەرانی تر بۆ بەتاڵکردنی کۆگە دەچێ، دانیشتوانی حەز لە چەکی بۆکان لێیان کۆدەبنەوە و سەریان لێ دەشێوێنن، بەبیانووی ڕزگارکردنیان، چەکەکانیان لێ دەکەنەوە و وایان لێ دەکەن هەڵێن. کورت و کرمانجی، کاتێ ئەفسەران پاشی نیو سەعاتێک دەگەڕێنەوە دەبینن لە فەوجێکی پێنسەت کەسی شوێنەوارێک نەماوە، هەر سەربازێکی بەرەو کوێ ئاوەزی بڕبوبەتی پێی پێوە ناوە. هەر حەوت ئەفسەری لەگەڵ فەوجەکەدا بوون: ئیحسانی، زێڕبەخت، تیوای، ئەرتەشیار، تەوەکولی، ئەسغەری و نیکۆلا ماکاریان کە هەلومەرجەکە بەنالەبار دەبینن هەر بەو ئۆتۆمۆبێلەی پێ بژیوییەکەی هەڵگرتبوو و لە شەڕگە دەربازبووبوو، خۆیان دەگەیننە مەهاباد.

من لەو سێ چوار مانگەی لە کوردستان بووم هەتا ڕادەیەک لە ورەی خەڵکی ئەوێ شارەزا بووبووم. ئەمانە بەهۆی سالانی ساڵ لە ژیانی بن هەلومەرجی فیۆدالی، ورەیەکی هاوشانی ئەو هەلومەرجەیان پەیا کردووە: لایەنگری زۆرکارین، ئەو زۆرکارییەی ئاغاکانیان بەسەر ئەوانیاندا سەپاندووە. بێگومان ئەم کەسانە هەر کاتێ هەلیان بۆ هەڵدەکەوێ هەر ئەو زۆرکارییەی تەمەنێکە لە ئاغاکانی خۆیانیان بینیوە، ئەمجارە ئەوان

له کەسانی بندەستی خۆیانی دەکەن. له راستیدا ئەو دڵپڕییەی له ئاغاکانیان هەیانە لەمانی دەردەهێننەوە. بێگومان دانیشتوانی شار ئاوها نەبوون و هەتا رادەیەک لەم جۆرە پێوەندانە ئازاد بووبوون و بەرەو ئەوە دەڕۆیشتن ورەیەکی کۆمەڵایەتی و سیاسی بۆ خۆیان پەیا بکەن.

من لەسایەی ناسینی ورەی ئەوانەوە، پاشان هەموو جار دەمتوانی بەرەی خۆمان لەناو ئاوێ دەربێنم. پێش ئەوەی بچمە ناو هەر ئاواییەک یەک دوو گوللەتۆپم بەبێ ئامانج دەهاوێشت. ئەگەر تۆپم پێ نەبوایە ئەوا لەگەڵ ئەوەی یەکەمین گوللەم بەحەواوە بنایە یان یەکەمین گازی و هاوارم بکردایە ئیتر هەموو لایەک بۆم دەهاتنە ڕا. هەر ئەوانەی پێشتر ئامادە نەبوون لەتەنانێک و هێلکەیەکی مریشکت له برێتیی نرخێکی چەندجار زێدە پێ بفرۆشن، ئێستە هەرچەند پێ بژیوی و پێ خۆرێکت بویستایە بەپەلە بۆیان دەهێنای و ئامادەش نەبوون بەهیچ جۆر پارەت لێ وەرگرن. ئەگەر له سەرەتاوە بەئاشتەوایی و بەخۆهێشت و بە«ناورانەوە» داوایەکەت پێشکێش بکردایە دووچاری گێچەڵ دەبووی. خواستی ناوکۆی هەر هەموویان چەک بوو.

ئەم هەلومەرجە بەتایبەتی له بۆکان باڵادەست بوو. سەرنج راکێش ئەوەیە ئەو کوردانەی فەوجێک سەربازیان چەک کردبوو و راویان نابوون، هەر خۆیان زۆربەیان له فیدائیان و پێشمەرگەکانی حکومەتی میللیی کوردستان بوون.

پێش ئەوەی بگەینە بۆکان، سەرپێهاتی فەوجەکەی ئیحسانی و هەڵسوکەوتی دانیشتوانم بۆ سەربازەکانم باس کرد و راستییەکەم بۆیان روون کردەوە. تێیانم گەیاند، ئەگەر هەموو بەیەکەوە بین ترسێکی کەمتر هەڕەشەمان لێ دەکات وەک لەوەی پەرژوبڵاو بین. ئێمە لەبەرئەوەی لەباردۆخی ناوچەکە بەڵەد نیین ئەگەربێو گیانیشمان لەدەستی سەرماوسۆڵە رزگار بکەین ئەوا له دەستی هەڵپەرستان رزگاریمان نابێ. بەڵێنم پێیان دا هەر بەگەیشتنمان بەنوایەکی هێمن، بەرێیان بکەم، بێگومان پاشانیش هەر وام کرد. ئەوان بۆچوونی منیان بەپەسند زانی. نێزیکەی نیوەی شەوێ بوو چووینە ناو بۆکان. لەبیرم چوو بڵێم دانیشتوانی بۆکان سێ ئەفسەریان بەناوی: رائید خاکساری، نەقیب زەهیری و ملازم حەقپەرست – ەوە خاپاندبوو و بردبوویان بۆ ماڵەکانی خۆیان بەو ناوەی دەیانشارنەوە بەڵام له راستیدا گرتبوویانن بۆ ئەوەی ئەو کاتەی سوپای ئێران دەگەیشتەجێ وەک گاووگەردوون بیانبنە پێشیان، هەتا بەو ئاوایە خۆیان له گوناحی

پشتەوانی لە حکوومەتی میللیی کوردستان بشۆنەوە.

لەم بەشەی بیرەوەرییەکانمدا گەلێک جار ناوی «ئیحسانی» هاتووە، وەک پێشتر بینیمان لە «گونبەت» بریندار بوو و ناردرایە تاران، تەبای ئەفسەرانی تری گیراوی راپەڕینی خۆراسان: بەهرام دانش، حوسێن فازڵی و عەلی سەنائی لە ئینجیباتخانەی ناوەندی گیرابوون. پاش دامەزرانی حکوومەتی گەلێری ئازربایجان لە کاتی لەدادگەداندا لە گرتووخانە هەڵاتبوون و هاتبوونە پاڵ سوپای ئازربایجان. پلانی هەڵاتنیان لەلایەن شەهیدی قارەمان «ڕۆزبێ»وە دانرابوو و بەیاریدەی رائید «حەمیدی» جێبەجێ کرابوو. رائید «حەمیدی»یش تەبای ئەوان هەڵاتبوو و هاتبووە گەڵ سوپای ئازربایجان. بەو هۆیەوە، چوار کەس لە سەربازان گیرابوون، بەگرتنی هەشت مانگ حوکم دران و پاش تەواوبوونی ماوەی گیرانەکانیان رەوانەی سەربازی کرانەوە بۆ تەواوکردنی خزمەتیان.

بگەڕێینەوە بۆ ڕووداوەکان:

«رائید جەلال» کە یەکێک بوو لە ئەفسەرانی کوردی عێراق و چووبووە پاڵ بارزانییەکان، ئامۆژگاریی کردین ئەگەرهاتوو کوردەکان لێمان نێزیک بوونەوە، بێ وچان دەسرێژێک تەماتیک لەبەرپێیاندا بەتاڵ بکەین بۆ ئەوەی هەم ئەوان بترسێن و هەم وەرەی سەربازانیش دانەبەزێ. من بەبیانووی خۆبوێری لە شیمانەی کوشتوبڕی کتوپڕ بیرەبیر بووم لە بەجێهێنانی ئەو ئامۆژگارییەدا بەڵام هەرکە هەستم کرد بیرەبیری من بووەتە مایەی وێرانی ئەوان و، بێ ئەوەی گوێ لە هەڕەشە و گوڕەشەی من بگرن ئۆتۆمۆبێلەکانیان لە گەمارۆ ناوە و بارەکە کەوتووەتە مەترسییەوە، بێ وچان ڕێژنەیەک گوللەم لەبەرپێی ئەواندا بەتاڵ کرد، ئیتر کوردەکان کە تێ گەیشتن وا ڕێژنەی دووەم دادەگرمەوە ، کشانە دواوە، بەڵام بەردەوام چەند پێنگاوێک لە دوای ئێمە بەشوونمانەوە بوون. هەڵسوکەوتی ئەوان چیرۆکێکی بەبیرهێنامەوە کە لە کتێبەکانی سەرەتاییدا خوێندبووم «تۆپینی کەر و هەلەکەسەمای گورگ»: ئەوان چاوەڕوان بوون ئێمە لە قوڕ بچەقین و گیربین، ئیتر ئەوانیش بڕژێنە سەرمان. ئەوان هەر تامەزرۆی تفەنگ بوون.

هەرچۆن بێ پاش بەسەربردنی سێ ڕۆژی ناخۆش لەنێو سەرماوسۆڵە و قوڕولیتەدا، تەبای سەربازان گەیشتینە مەهاباد. بێگومان ناچاربووبووم لە ڕێگە تۆپەکان لە شوێنێکی لاچەپ بەجێ بهێڵم، ئۆتۆمۆبێل لە قوڕ ئاسێ بوو و ئیتر لە شوێنی خۆی نەبزووت. پاشماوەی سەربازان کە بەسواریی وڵاغ بەڕێمان خستبوون گەیشتنەوە لامان.

مێژووی ٢٤ یا ٢٥ی سەرماوەزی ١٣٢٥ بوو گەیشتینە مەهاباد. بێ ناوبڕ چووینە

دیمانەی قازی محەممەد بەڵام لەوێ نەبوو، گوتیان چووەتە میاندوواو بۆ پێشوازی لە سوپا. ئەمیر حوسێن خان - وەزیری بەرگریی ئەو، گوتی ئێمە خۆیشمان نازانین چی دەکەین بەڵام بەبڕوای من مانەوەی ئێوە لە مەهاباد باش نییە لەبەرئەوەی دوور نییە ئێستە نائێستە سوپا بگاتە مەهاباد.

بێگومان ئێمە لە چاوەڕوانیی گەیشتنی سوپا بۆ مەهاباد دانەنیشتین، هەروەها هاتنی سوپای ئێرانمان بۆ ئازربایجانیش نەبینی بەڵام پاشان بیستمانەوە کە سوپا پێش ئەوەی بگات بەتەورێز، ماوەی سێ ڕۆژ لە «باسمینج: گوندێکی نێزیکی تەورێزە» هێوربیوو. دەستی دەسکیز و کرێگرتە و ناحەزانی شۆڕشیان بەرەڵڵا کردبوو هەتا هەر کارێکی بیانەوێ بەسەر دانیشتوانی بێ پەناو پەسیوی تەورێزیدا بهێنن. لەو سێ ڕۆژەدا خەڵکی تەورێزیان لە گۆمی خوێن گەوزاند. مرۆڤیان کوشت، پریان دایە ئافرەتان، ماڵانیان تاڵان و بڕۆ کرد و خانوویان ئاگر تێ بەردا. ئینجا دوای سێ ڕۆژ سوپا «بەسەرکەوتوویی» گەیشتە ناو تەورێز و ئەوەی بەکرێگیراوان بۆیان نەلوا بوو بیکەن خۆی کردی. بیست و شەش کەسیان لە ئەفسەران گرت و پاش لەدادگەدانێکی گاڵتەبازاڕی بەکوشتن حوکمیان دان. جەنەراڵ ئەبولقاسم ئەعزەمی، عەقید مورتەزەوی، رائید قاسمی، جەوودەت، ئاگەهی، نەقیب غەفاری و جەعفەر سوڵتانی تەبای ١٩ کەسی تر گوللەباران کران. فەرەیدوون ئیبراهیمی، رامین، قولی سوبحی... و چەندان کەسی تر بەدارەوە کران. پاشان زانیمانەوە نێزیکەی بیست هەزار مرۆڤ تەنیا لە تەورێز شەهید بوونە و هەر ئەو ڕۆژانە چوار لە ئەفسەران: زەهیری، حەقپەرست، سەقاوی و خاکساری کە کوردانی بۆکان گرتبوویانن، لە مەهاباد گوللەباران کران.

ئەمان شەهیدگەلێک بوون بەتەواوی گیان و بڕوای قووڵی خۆیانەوە چووبوونە پاڵ شۆڕشی ئازربایجان بۆ ئەوەی لەم ڕێگەیەوە بتوانن ئازادی بە سەرتاپێی نیشتمانەکەیاندا بڵاو بکەنەوە. بەدرێژاییی مێژووی نوێدەمی وڵاتی ئێمە، گەلی ئازربایجان بەردەوام پێشەوانی ئازادیی ئێران بووە. ئەمجارەش هەر هیوا و خولیای هەموو ئازادیخوازان وابوو بڵێسەی گڵپەداری ئازادی لەوێوە بەسەر تەواوی ئێراندا ڕووناکی باوێژێ. مخابن لە بیرێکی خەمبار و دەیان هەزار شەهید بەولاوە شتێکی تری لێ بەجێ نەما، بۆ؟ پێم وایە پێشتر هۆیەکەیم باس کرد. ئەگەر ئەم ڕاپەڕینە لە کاتی خۆی و لە هەناوی کۆمەڵانی خەڵکی ئازربایجانەوە دەهاتە کوڵ ئەوا بەو ئاسانییە کپ نەدەکرایەوە تەنانەت ئەگەر پشتەوانیی هەڤاڵانی ئەو دیو سنووریشی لەگەڵدا نەبوایە.

بەشی سێیەم

بارزانییەکان

مەڵبەندی خێڵی بارزان لەوپەڕی باکوری عێراق و، لە ناوچەیەکی کێوەڵانیی دژواری بەستراوە بەسنووری ئێران و تورکیادا هەڵکەوتووە.

بارزانییەکان لەبەرئەوەی نیشتەجێی ئەو ناوچە دژوارەن و لە مەڵبەندی شارانەوە دوورەپەرێز ماوەن، مرۆڤگەلێکی لەشساغ و بەهێزن، لەرووی رەوشتیشەوە هێشتا خاوەنی هەمان داوونەریتی باوک سالارین و لە هەموو جۆرە نالەبارییەکی شارستانەتی بەدوور ماون. شارستانی و پیسبوونی رەوشتی شارەکی لەناو ئەواندا هێشتا جێی نەبووەتەوە. بەبۆچوونی من ئەوان موسڵمانی بەبیروباوەڕن نەک ئەفسانەیی. سەرۆکی خێڵ لە هەمان کاتدا پێشەوای مەزەبیشیانە و ئەو پایەیە بە پشتاوپشتە. بارزانییەکان پێیان وایە پێشتر پیاوێکی خواناس بەناوی «شێخ ئەحمەد»ەوە هەبووە و بەردەوام پاسەوان و پارێزەری خێڵ بووە، سەرۆکانی ئێستەی خێڵ لە نەوەی هەمان ئەو «شێخ ئەحمەد»ەن.

بارزانییەکان بەردەوام لەبەرامبەر ئەو حکومەتە جۆراوجۆرانەی دەسەڵاتیان بەسەر ئەو ناوچەیەدا رۆیشتووە، شەڕیان کردووە و هەلومەرجی ئاشتی بۆ ئەوان لە کایەدا نەبووە: سەردەمێک لەگەڵ تورکان و سەردەمێک لەگەڵ عەرەب و جارێکیش لەگەڵ ئێرانییەکاندا.

ساڵی ١٩٣٦، ئەو دەمەی کەمال ئەتاتورک جاڕی دا کەوا پرسی کوردی «بێگومان لەرێگەی کوشتوبڕی کوردانەوە لە دیاربەکر» چارەسەر کردووە، سەرۆکی ئەو خێڵە بەناوی شێخ عەبدولسەلام خێڵەکەی خۆی بەنیازی هاوکاری کردنی کوردانی تورکیا، رەوانەی ئەو وڵاتە کرد. وەک ئاشکرایە، ئەوان هەتا دیاربەکریش چوونە پێش بەڵام لەوێ شکان. شێخ عەبدولسەلام خۆی گیرا و بەدارەوە کرا، بارزانییەکانیش بڵاوەیان کرد و بۆ ناوچەی بارزان گەڕانەوە[٥]. پاش شێخ عەبدولسەلام، شێخ ئەحمەدی برای، سەرۆکی خێڵ بوو. ئەو

(٥) ئەم زانیارییانە چەوتن، لەبەرئەوەی شێخ عەبدولسەلامی بارزان «واتە: شێخ عەبدولسەلامی دووەم» کە برای گەورەی بارزانیی نەمر بووە ساڵی ١٩١٤ یا ١٩١٥ لە لایەن عوسمانییەکانەوە لە مووسڵ لە سێدارە دراوە، ئەمەش سەبارەت بەوەی کە شەهید شێخ عەبدولسەلام لە ساڵی ١٩٠٧ەوە بۆ وەرگرتنی مافەکانی گەلی کورد لە دژی داگیرکەرانی عوسمانیدا کەوتبووە بزووتنەوە. بەڵام، چوونی هێزی شەرکەری بارزانییەکان بۆ یارمەتیی کوردە راپەڕیوەکانی تورکیا لە نێوان ساڵانی ١٩١٧-١٩١٩دا بووە، ئەوەبوو ئەو هێزە بەسەرۆکایەتیی بارزانیی نەمر گەیشتە فریای شێخ عەبدولقادری نەهری و شێخ سەعیدی پیران. جارێکی تریش شەڕوانانی بارزانی پاش ئەوەی راپەرینی یەکەمی بارزان لە ساڵی ١٩٣٢دا کەوتە کشانەوە، بەخۆیان و خاووخێزانیان پەنایان بۆ=

دەمەی من لەنێوان ئەو خێڵەدا بووم لە بەرەو دووا هاتنی ساڵی ١٣٢٥دا، هێشتا هەر ئەو کەسە سەرۆکی خێڵ بوو.

بارزانییەکان هیچ دەمێ لەبەرامبەر دەوڵەتی عێراقدا کۆڵیان نەداوە. پاش شەڕی دووەمی دنیا و پاش شکانی ئەوان لە تورکیا، حکوومەتی عێراق بەساڵان ناوچەی بارزانی داگیر کرد[٦]. شێخانی بارزان: شێخ ئەحمەد، مەلا مستەفا، شێخ محەمەد سدیق - برایانی شێخ ئەحمەد و، شێخ سلێمانی کوڕی شێخ عەبدولسەلام - یان گرت و لە بەسرا و کەرکووک لە گرتووخانەیان پەستاوتن و خستیاننە بن چاوەدێرییەوە.

سیاسەتی ئینگلیزەکان لە عێراق ئەوە بوو سەرباری حکوومەتی ناوەندیی عێراق، هێزگەلی فیۆداڵی ئەو ناوچەیەشیان لە ژێر مامزەدا بێ بۆ ئەوەی ئەگەر ڕووداوی لەگوێن ڕاپەڕینەکەی «ڕەشید عالی گەیلانی» هاتەپێش ئەوا لە بەرامبەر دەوڵەتی ناوەندیدا کەڵک لەم هێزانە وەربگیرێ. یەکێک لەو خێڵانەش خێڵی بارزان بوو کە یارمەتیی شێخانی ئەوانیان دا هەتا لە گرتووخانە رزگار ببن و بگەڕێنەوە ناوچەی بارزان. ئەو سەردەمە ئینگلیزەکان بەشەو مەلا مستەفای بارزان لە کەرکووک دەرفێنن و برێک چەک و تەقەمەنیی پێ دەدەن[٧].

= تورکیا برد و بۆ ماوەی ساڵێک لەو وڵاتە مانەوە، بڕوانە: بەرێز مەسعوود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد، ڕاپەڕینی یەکەمی بارزان ١٩٣١-١٩٣٢.

(٦) ڕاستییەکەی ئەمەیە: پاش کشانەوەی ڕاپەڕینی یەکەمی بارزان ١٩٣١-١٩٣٢ و چوونی بارزانییەکان بۆ تورکیا، ئینگلیز و حکوومەتی عێراق هەتا ساڵی ١٩٤٣ ناوچەی بارزانیان خستە بن دەسەڵاتی خۆیانەوە، زۆربەی ئەو ماوەیە بارزانیی نەمر و خوالێخۆشبوو شێخ ئەحمەدی بارزان لە گرتووخانە و دەست بەسەریدا دەژیان.

(٧) نووسەر وەک خۆیشی لەو کورتە پێشەکییەی بۆ ئەم کتێبەی نووسیوە دانی پێدا دەنێ کەوا تەنیا پشتی بەبیرەوەریی خۆی بەستووە و نەگەڕاوەتەوە بۆ سەر ئەرشیڤ و دەستهاوێژ و سەرچاوەکان، بۆیە کەوتووەتە ئەم هەڵە زلانەوە. ڕاستییەکی شاراوە نییە کە بارزانیی نەمر لە ڕۆژی ١٢ تەمووز ١٩٤٣ لەگەڵ دوو لە هەڤاڵانی خۆی بەناوی مستەفا عەبدوڵڵا و سلێمان سوورە لە سلێمانی «نەک کەرکووک - وەک نووسەر دەڵێ» دەرکەوتن و لە ڕێگەی کوردستانی ئێرانەوە گەڕانەوە بۆ بارزان و شۆڕشیان لەبەرامبەر حکوومەتی عێراق و سوپای داگیرکەری ئینگلیزدا دەست پێ کردەوە. هەموو سەرچاوەکانیش تەبان لەسەر ئەوەی بارزانیی نەمر بەهاوکاریی هەڤاڵانی خۆی و کوردپەروەر و شۆڕشگێرانی کورد بەتایبەتیش خوا لێخۆشبوو شێخ لەتیفی شێخ مەحموودی حەفید و خەباتکارانی پارتی هیوا ئەو دەرچوونەی کرد و شۆڕشی بارزانی ساڵی ١٩٤٣ - ٤٥ی =

پاش گەڕانەوەیشی بۆ بارزان و کۆکردنەوە و چەکدارکردنی پیاوانی خێڵەکەی، کەوتە شەڕ لە بەرامبەر دەوڵەتی عێراق و ناچاری کرد شێخانی بارزان لە گرتووخانە بەربدات و بگەڕێنەوە بارزان.

خێڵی بارزان نیزیکەی هەزار و پێنسەت مرۆڤی شەڕوانی لێهاتوون کە یەکجار دیسپلیندار و خەباتکارن. مەلا مستەفا خۆی ئەگەرچی پلەیەکی لە خوێندەواریی کۆن «کلاسیک»دا نییە بەڵام پیاوێکی تێگەیشتووە. زمانگەلی فارسی، عەرەبی و کوردی بەباشی دەزانێ و بەتورکیش قسە دەکات. زمانی فارسی لە «گولستان» فێربووە و بەهەمان دارشتنیش دەدوێ.

لە بیرمە ئەو دەمەی لە مەهاباد لەلای میر حوسێن خان – وەزیری بەرگریی قازی محەمەد، دەرکەوتین، مەلا مستەفام بینی وەک پەیامبەرێ لەناو ئالیگرەکانیدا وەستابوو، فیشەکی بەسەریاندا بلاو دەکردەوە و بۆیان دەدووا. کاتێک منی بینی بەگەرمییەوە بەرەورووم هات، من پێشتر ئەوم دەناسی، پاش ئەوەی بیرەبیری و دوودڵی و پەشێویی ئێمەی بینی، گوتی:

– من پیشەوەری نیم، «پەناهیان»یش نیم لەکاتی ئاشتیدا سەرۆکی ئەرکانی سوپا بم و

= هەڵگیرساندەوە، ئەو شۆڕشەی لە ژێر پاڵەپەستۆی بەردەوام و نەپساوەی حکوومەتی عێراق و ئینگلیز پێکەوە بەکۆتا هات و، بارزانی و شەڕوانەکانی تەبای هەموو خاووخێزانیان لە سنوور ئاوابوون و چوونە پاڵ کوردە راپەڕیوەکانی کوردستانی ئێران. تەنانەت هەتا ئەو ڕۆژەی گەلەکۆچی بارزانییەکان لە سنووریش دەرباز بوو باڵەفڕەکانی عێراق و بەریتانیا دەستیان لە بۆمبابارانی ئافرەت و منداڵانی ئەوان هەڵنەگرت و زیانیان لێ دان.
بۆ زانیاریی پتر خوێنەری بەڕێز دەتوانێ سەیری ئەم سەرچاوانە بکات:
* بەڕێز مەسعوود بارزانی: بارزانی و بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد «شۆڕشی بارزان ١٩٤٣ – ٤٥».
* نەجەف قولی پسیان: لە مەهابادی خوێناوییەوە... هەتا لێوارەکانی ئاراس، گۆڕینی بۆ کوردی: شەوکەت شێخ یەزدین. «شایەنی باسە ئەم کتێبە لە ساڵی ١٩٤٧ بۆ یەکەم جار بەفارسی بڵاو بووەتەوە.
* نووسینی د. ئیسماعیل ئەردەڵان و گۆڕینی بۆ کوردی: مەعرووف قەرەداغی «بارزان و نهێنییەکانی»، ساڵی ١٩٥٩ بڵاو بووەتەوە و لە لاپەڕە ٢٢دا وەرگێڕ دەڵێ: «لەم دەربازبوونی مەلا مستەفایە، راستی سوپاسی شێخ لەتیفی کوڕی شێخ مەحموودی مەزن و زۆر لە کوردە بەشەرەفەکان دەکرێ کە یارمەتییان دا».

لە کـاتی شـەڕدا کـتـوپڕ سـەر لە باکۆ بێنمـە دەر. خـۆمم و ئەم تفـەنگە «تفـەنگەکـەشی بەدەستەوە بوو»، هەتا ئەم تفەنگەم بەدەستەوە مابێ خۆم خاوەنی خۆمم. خزمەتکاری هیچ هێز و حکوومەتێکیش نیم، نەئینگلیز ، نەئەمەریکا، نەڕووس.

پاش ئەوەی پتر لەگەڵ یەکتردا دووایـن، هەستم کرد لە رووی سیاسییەوە هەتا رادەیەک بەرچاوی روونە. هەر خۆی بەهەمان شێوە ئاخاوتنی نووسەکی دەیگوت:

– ئەوە هەلومەرجی تایبەتیی دنیـایە رووسـەکان یارمەتیی ئێمە دەدەن. ئەوان ئێسـتە لەناوچەکەدا پێویستییان بەئێمە هەیە، بۆیە ئێمەش دەتوانین بۆ سەرفرازبوونی کوردستان سوود لە لێرەبوونی ئەوان وەربگرین. من کۆمۆنیست نیم، فیۆدالیش نیم، من دیموکراتم.

لەلای ئەو دیموکـرات واتایەکی تایبـەتیی هەبوو: لەگـەڵ گـەلەکـەیدا لەسـەر یەک سفـرە دادەنیـشت، لەگـەڵ ئەواندا نانی دەخـوارد، لەگـەڵ ئەواندا دەچووە شـەڕەوە و هەر لەگـەڵ ئەوانیشدا لە سەنگەر دەنووست. ئەو بەجۆرێک بوو پیـاوانی بارزانی خۆشیـان دەویست. هەر ئەوەندە بەس بوو لە ئەسپ سـوار ببێ ئیـتـر بێ وچان پێنسـەت سـواری چەکـدار بێ ئەوەی بزانن یان بپرسن، بەدوای دەکەوتن. ئەو دەمـەی فـەرمـانی شـەڕێکی دەدا دڵـنیـابوو لەوەی جێبەجێ دەبێ. بەچاوی خۆم بینیـومـە چۆن لەسەر چیایەک دەوەسـتا و فـەرمـانی بەپیاوەکانی دەدا:

– پێنج مـرۆ بچن بۆ سـەر ئەو چیـایە، عـومـەر تۆ و پێنج مـرۆی تر بچن بۆ سـەر ئەو چیایە، مووسا تۆ لەگەڵ چوار مرۆدا بچن بۆ سەر چیایەکەی تر...

ئەم فـەرمـانانە دەسـبـەجێ جـێبـەجێ دەکـران. ئەو زەویی چاک دەناسی و زۆر بەچاکی دەیتوانی کەڵک لە لەمپەری زەوی وەربگرێ و بڕیار بدات، بەزیرەکی و لێزانییەوە کاری دەکرد. ئێمە هەرچەندە بەڕواڵەت پسپۆڕ و پیاوی تەکتیک و خوێندەوار بووین بەڵام پاش لێکۆڵینەوە و هووردبوونەوە لە نەخشـەی زەوی و وتووێژکردن، ئەگەر بەچاکیش بڕیارمان بدایە ئەوا هێشتا وەک بڕیارەکەی ئەومان بڕیار دابوو. وەک چۆن گوتم ئەو زەویی زۆرباش دەناسی، دەیتـوانی زۆرباش کـەڵک لە لەمـپـەر و کـەلەبەری زەوی وەربگرێ، ورەی سەربازانی دوژمن و ورەی پیاوانی خۆیشی بەباشی دەناسی. راستیت دەوێ، هەرچەندە نهـێنیی سـەرکـەوتنی شـەڕەکـانی مـەلا مـسـتـەفـا هەتا رادەیەک گـرێدراوی ئازایەتیی پیـاوەکانی خێڵـەکەی بوو، بەڵام لە پێشـەوەی ئازایەتیی پیـاوانی بارزانی، ژیریی مەلا مسـتەفا خۆی بوو کە دەبوو بەمایەی سەرکەوتن. تەرازووی هێزی خۆی و پیاوانی خۆی

دەزانی و لەو شوێنەی بیزانیایە دەسەڵاتی بەسەردا ناشکێ بەدڵنیاییەوە پاشەکشەی دەکرد. کەس نەیدەتوانی بڵێ ئەوە لە ترسانەیە پاشەکشێ دەکات. ئەو بەباشی دەیتوانی لە کاتی لەباردا پەلامار بدا و لە کاتی لەباردا بکشێتەوە.

لە بەرەودوواهاتنی شەڕی دووەمی دنیا «واتە لە ساڵی ١٩٤٥»دا، خێڵی بارزان لەبەرئەوەی هێشتا حکوومەتی عێراق تەواو خۆی نەگرتبوو، هاتە سەر ئەو بیرەی بەو چەکانەی بەدەستیەوەن، کوردستان لە عێراق جیا بکاتەوە و حکوومەتی سەربەخۆی کوردستان دابمەزرێنێ. دانیشوانی کوردستان چ شارەکی و چ گوندەکی، دڵیان بەئەڤینی کوردستانەوە تریو دەدا. بێگومان لەوانەیە سەرفرازیی کوردستان لە بۆچوونی ئەوانەوە تێگەشتەیەکی تایبەتیی هەبێ بەڵام ئەوان ئەڤینداری ئەمەن. ڕۆژێکیان من لە یەکێک لە خانانی تێگەیشتووی ئەوانم پرسی: ئایە مەبەست لە ئازادی و سەرفرازیی کوردستان چییە؟ وەڵامی دامەوە:

– ئازادی ئەوەیە من سەرپشک بم لەوەی مەڕەکانم لە کوێی دەمەوێ لەوێ بلەوەڕێنم. بتوانم شیر و ڕۆنی خۆم بەهەر کەس و بەهەر نرخێ حەز بکەم بفرۆشم و حکوومەتی ناوەندی دەست لە کاری من وەرنەدات.

ئاساییە جەماوەری دانیشتوان هەست بەتێگەیشتەیەکی تر لەبارەی سەرفرازییەوە بکەن. بەم جۆرە، وشەی سەرفرازی بێ ئەوەی تێگەیشتەیەکی هووردی لەلای ئەوان هەبێ، هەر لە منداڵییەوە لە گوێی کورداندا دەزرینگێتەوە و هیوایان وایە ڕۆژێک بێ تفەنگیان بکەوێتە دەست و لە ڕێگەی سەربەخۆیی کوردستاندا شەڕی پێ بکەن. بێگومان مەلا مستەفا و شێخ ئەحمەد واتەی سەربەخۆیی لەمە هووردتر دەزانن. ئەوان لە مێژووی ژیانی کورد و کوردستان، لە سنوور و سەرژماریان لە وڵاتان و شارانی جۆربەجۆردا ئاگەدارن. ئەو سەردەمە ڕێکەوتی ئەو کاتانە بوو کە حکوومەتی گەلێری ئازربایجان و کوردستان دامەزرابوون. مەلا مستەفا دەیگوت:

تەنێ بەهاوکاریی سۆڤیەتەکان دەتوانرێ کوردستانی یەکگرتوو و سەرفراز بێتە کایە، لەبەرئەوەی ئەوان سوودێک لە بەش بەشیی کوردستان نابینن. بگرە بەپێچەوانە، سوودی ئەوان ئەوەیە لە کوردانی ئێران و عێراق و تورکیا حکوومەتێکی سەربەخۆ پێک بێت. بەبەڵگە دەیگوت هەرکاتێ بلوێ پارچە زەوییەک لە ئینگلیز و ئەمەریکا جیابکرێتەوە، ئەوان لاوازتر دەبن. ئەو هەموو ئەو وڵاتانەی بەکۆلۆنیی ئینگلیز و ئەمەریکا دەزانی و

دەیگوت:

– ئەو دەمەی لە عێراق بۆ بەدیهێنانی حکوومەتێکی کوردی تێ دەکۆشام، هەوڵم دا لەگەڵ رووسەکان کە لە ورمێ بوون پێوەندی ببەستم، پێوەندیشم بەست. بەڵام رووسەکان پیاوی «رژد – رەزیل»ن (مەبەستی ئەو لە وشەی رژد، پیاوی بزۆز و تێگەیشتوو بوو)، بەئاسانی نەدەتوانرا متمانەی ئەوان بەکێش بکرێ. بۆ بەکێش کردنی متمانەی ئەوان پێویست بوو گەلێک کار بکرێن کە من نەمدەتوانی بیانکەم. من خزمەتکار یان دەسکیز نیم. من تەنێ خزمەتکاری خێڵی بارزانم، خزمەتکاری نەتەوەی خۆمم.

بەڵام وێرای ئەمەش توانیبووی متمانەی سۆڤیەتەکان بۆ خۆی بەکێش بکات. خێڵی بارزان لە شەڕ لەگەڵ وڵاتی عێراقدا شکابوو، لەبەرئەوەی ئەو کاتە بەشێک لە سوپای ئینگلیز بەیارمەتیی باڵەفڕەی «هاریکن»ەوە ناوچەی بارزان لە ئاگر هەڵدەکێشێ و کێڵگە دەسووتێنێ، ئیتر لە ئەنجامدا ئەوان دەکشێنەوە بۆ ئێران و پەنا دەبەنە بەر حکوومەتی گەلێری کوردستان.

لە مانگی گەلاوێژی ١٣٢٥دا ئەو ڕۆژەی مەلا مستەفای بارزان «ئێستە بووبوو بەجەنەراڵ بارزانی» لەگەڵ ٦٠ مێری بارزانیدا گەیشتە سەربازگەی تەورێز. ئەوانی هێنابوو خولی فێربوونی تۆپهاوێژی ببینن. ئەو لاوانەی شرە خوێندەوارییەکیان هەبوو ناردیانن بۆ کۆلێجی ئەفسەری و بچووکەکانیشیان ناردن بۆ ئامادەییی سوپایی لە تەورێز. سەرۆکی ئەو شێست مرۆڤە رائید نووری بوو کە یەکێک بوو لە ئەفسەرانی سوپای عێراق. لەوێ بوو مەلا مستەفای بارزانم ناسی. ئەمانە هەلی خوێندیان لە سێ مانگ پتر بەدەست نەکەوت و شەڕی نێوان سوپای ئێران و فیرقەی دێموکراتی ئازربایجان و کوردستان دەستێ پێ کرد کە مەلا مستەفا دیسان هاتەوە تەورێز و پیاوەکانی خۆی بەرەو بەرەی «سەرا»ی نێزیک سەقز برد.

ئەو شەوەی گەیشتینە مەهاباد مەلا مستەفامان بینی کە بەقسەی یەکێک لە هاوەڵەکانم وەک پەیامبەرێک خەڵکەکەی خۆی لە دەوری خۆی کۆکردبووە و فیشەکی بەسەریاندا دابەش دەکرد. ئەو پێشنیازی بەئێمە کرد بچینە پاڵ ئەوان. دڵنیای کردین لە ناو ئەواندا بەتەناهی دەیبەینە سەر. ئێمەش پەسندمان کرد و بەهەڤاڵەتیی ئەوان، بەشەو بەرووکاری نەغەدەدا بەرێ کەوتین، بەڵام بەر لە بەرێ کەوتنمان سەرپەرشتیی هەندێ لە سەربازان و چەند مرۆڤێکی بارزانیمان لە بارکردن و هەڵگرتنی تۆپەکاندا کرد و، ئەمانە

ڕۆژی پاشتر گەیشتنەوە ئێمە.

شنۆ هێشتا ناوچەیەکی تەنا بوو، بارزانییەکانیش بڕیاریان لەسەر ئەوەبوو بچن بۆ ئەوێ. شێخ ئەحمەد پێشتر چووبوو بۆ ئەو شوێنە. ئەم شارە لە سێکوانی سنووری ئێران و عێراق و تورکیادا هەڵکەوتووە و سوپای ئێران هێشتا نەگەیشتبووە ئەوێندەر. بارزانییەکان وایان نیاز بوو پێش ئەوەی سوپا خۆی بگەیێنێتە ئەو شوێنە، ئەوان بۆ زستان و خۆپارێزی لە سەرماوسۆڵە حەشارگەیەک بۆ خۆیان بدۆزنەوە.

لەهەمبەر بارزانییەکاندا سوپا سیاسەتێکی تایبەتی گرتبووە بەر. وەک دیارە لەمە بەولاوە چ ڕێگەچارەیەکی تری نەبوو. سوپا لەو هەلومەرجەدا نەیدەتوانی بارزانییەکان وا بەئاسانی سەربکوتێتەوە و، لەباری پێکدادان لەگەڵیاندا زیانی گەورەی دەدا. وێڕای ئەمە، لەباری سەرکەوتنیشدا لەبەرئەوەی بارزانییەکان ئێرانی نەبوون، ناچاربوو یان بەناوەی پەنابەر وەریان بگرێ و جێ نیشتەیان بکات یان ئەوەتا بیاندانەوە بەعێراق ئەمەش خۆی لە خۆیدا گیروگرفتی دەنایەوە. لەوانەیە ڕێگەچارەی تر ئەوە بووبێ سەرلەبەریان بکوژێ یان گەمارۆیان بدا و بەزۆردارەکی لە ئاخی ئێرانیان وەدەربنێ و بەرووکاری عێراقیاندا پاڵ بنێ.

وەک دیارە سوپا لەم بارەیەوە ژیرانەترین ڕێگەچارەی گرتەبەر. سوپا، تازە هاتبووە ئازربایجان و هێشتا زۆری گیروگرفت هەبوو. دەبوو لەگەڵ پاشماوەی فیرقەی دێموکراتی کوردستاندا(٨) یەکلای بکاتەوە، ناچار بوو سەرەتا بەرە و پاشەبەرە ساف بکات و پاشان لەبارەی بارزانییەکانەوە بڕیار بدات. هەر ئەم کارەشیان کرد. سوپا لەگەڵ بارزانییەکاندا کەوتە وتوویژ. ئێمە تازە لە نەغەدە «مەڵبەندی خێڵی قەرەپاپاغ»، گیرسابووینەوە. نەغەدە کەوتووەتە سەرەڕێی مەهاباد و شنۆ. عەقید غەفاری - دەمڕاستی سوپا، بۆ وتوویژ هاتە نەغەدە و مەلا مستەفای بۆ وتوویژ داوەتی تاران کرد. مەلا مستەفا پاش پرس پێ کردنی شێخ ئەحمەد داوەتەکەی پەسند کرد و تەبای دوو سێ کەس لە ئەفسەرانی عێراق ڕێگەی تارانی گرتەبەر. ئەو دەمەی ئەو گەیشتە مەهاباد سوپا ئەوێی گرتبوو و عەمید هومایوونیی سەرکردەی کاروانی ناردراو بۆ کوردستان، خۆنواندنی لە سوپاکەی وەردەگرت. لەوێ، ئەو لەلایەک و قازی محەمەد لەلایەکەی تری عەمید هومایوونیدا سەرنجیان لە خۆنواندنی سوپا دەدا. مەلا مستەفا خۆی لە پاشان باسی ئەم خۆنواندنە و

(٨) لەوانیە مەبەستی لە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بێ - وەرگێڕ.

سەردانەکەی خۆی بۆ تاران بۆ کردم.

مەلا مستەفا و هەڤاڵەکانی بەباڵەفڕە بردرانە تاران، نیزیکەی بیست ڕۆژ لەوێ لەگەڵ بەرپرسانی حکوومەتدا دیمانە و وتوویژی کرد. ئامانجی میری ئەوەبوو بەئاشتی چەکیان لێ بکاتەوە و لە شوێنێکی ئێران، گوایە لە هەمەدان، وەک پەنابەر جێ نیشتەیان بکات. میری بەرواڵەت ئامادەبوو ئەو کەسانەی لە عێراق حوکمی سیاسییان بەدوواوە هەیە وەک پەنابەری سیاسی وەربگرێ، زەوی و دەسمایەش بخاتە بەردەستی پاشماوەی پیاوانی خێڵەکە بۆ ئەوەی خەریکی چاندن بن.

مەلا مستەفا وای دەنواند ئێمە چ شەڕێکمان لەگەڵ دەوڵەتی ئێراندا نییە، ئێمە لێرە ئاخێکمان نییە هەتا بمانەوێ بەرگریی لێ بکەین یان دوژمنایەتیمان لەگەڵ کەسێکدا نییە بمانەوێ چەکی بەرِوودا هەڵکێشین. ئێرە ئاخی ئێرانە و هەردەبێ سوپای ئێران ڕۆژێک بێ ئەم زەوییە بگرێتەوە و ئێمە بەڕێ بکات. ئێمەش نامانەوێ خۆمان بکەین بە دیلی زەوییەک کە لەمەڕ ئێمە نییە. تەنێ یەک ڕێگەچارە لەبەردەمی ئێمەدا ماوەتەوە: هەڵمان هەبێ هەتا ئەو کاتەی بەفر و سەرماوسۆڵە بەکۆتا دێن، پاشان ئافرەت و منداڵ و پیرەمێران بنێرینەوە عێراق و خۆشمان پەنا ببەینە بەر سۆڤیەت هەتا لە هەلێکی لەباردا بگەڕێینەوە عێراق و وەدوای ئامانجی خۆمان بکەوین. ئەو لە هەمان کاتدا دەیگوت: «سۆڤیەتیش جێگەی ئێمە نییە». ئەو خۆی لەبارەی حکوومەتی سۆڤیەتەوە وشەی ڕژد «ڕەزیل»ی بەکار دەهێنا کە بەلا ئەوەوە بەواتەی: لێهاتوو، ژیر، گورجوگۆڵ و شتێکی لەم بابەتە دەهات. دەیگوت: «لەوێ هەر کەسێکی کار بکات ئەو نان دەخوات، بۆ ئەو شێخانەی لەمەوبەر نانی ئەوانیتریان خواردووە، ئەو وڵاتە ناشێ بۆیان ببێ بەجێگەیەکی گونجاو. بەڵام تاکە جێگەیەکی هێمن کە بۆ ئێمە بشێ ئەو جێگەیەیە بتوانین چەکەکانمانی تێدا بپارێزین هەتا ئەو ڕۆژەی بۆمان دەلوێ بۆ سوودی حکوومەتی سەربەخۆی کوردستان بەکاریان بهێنینەوە، پێویستە ئێمە بۆ ئەو جێگەیە بڕۆین».

لەبارەی سەردانەکەی خۆی بۆ تاران، مەلا مستەفا بۆ ئێمەی دەگێڕایەوە دەیگوت: «ئێمەیان بۆ سوپای دووەمی کۆشک برد و لەوێ مێوانداریان کردین. لەو ماوەیەدا دیمانەی قەوامولسەڵتەنە و ڕەزم ئارام کرد. ڕەزم ئارا زۆر ژیرە و قەوامولسەڵتەنە پیاوێکی خۆویست و کورسی پەرستە»، «لەگەڵ پاتشایەکەشتاندا قسەم کرد». هەروەها بەئاخاوتنە تایبەتەکەی خۆی دەیگوت:

– ڕۆژێکیان لەنگەرییەکیان خستە سەر سەرم، ملپێچێکیان لە ئەوکم گرێ دا و، پاڵتۆیەکی ڕێکوپێکیان بۆ کڕیم، سوپا پارەی دابوو بۆمی بکڕن بەڵام ئەو عەقید غەفارییە چەپەڵە دەیویست پارەکە بخوا و کۆنە جلەکانی خۆیم لەبەر بکات. بۆ من پاڵتۆی کۆن و نوێ جیاوازییەکی نەبوو بەڵام ویستم تێی بگەینم کە ڕاستە ئێمە چیایین بەڵام لە هەموو شتێکیش دەگەین، پێم گوت:

– عەقیدی بەڕێز، شوورەییە بۆ دەوڵەتێکی وەک ئێران بەم هەموو مێژووەوە جلکی کۆنە بکاتە بەر مێوانەکانی.

دەمودەست بردمی بۆ کۆگەیەک و گوتی: «هەرچیی دەتەوێ هەڵی گرە! ئەم پاڵتۆیەی وا لەبەریشمدایە هەر لێرەم هەڵگرتووە.» پاش ئەوە بردمیان بۆ کۆشکی پاتشا. لە ساڵۆنی چاوەڕوانیی پاتشادا هەموویان بەئیشارەت و ئاماژە دەدوان و بەردەوام دەیانگوت: «هیس... هیس» و دەرگەیان بەمن پیشان دەدا. گوتم باوکە دەڵێی زمانتان لە دەمدا نییە، بۆچی وا لاڵ و پاڵ ماون و هەر هیسە هیستانە، بۆچی ئاماژە دەکەن، چیتان دەوێ بڵێن، بەتەواوی بیڵێن. دیسانەوە ئەوان بەئیشارەت لەگەڵ مندا دەدوان، من دەمزانی ئەوان چی دەڵێن، بەڵام دەمویست بپەیڤن. ئێ باشە خۆ پاتشایش هەر مرۆڤە. پاشان دەرگەیان کردەوە و بینیم مەزنرێزدار وا ڕۆنیشتووە، چووم سڵاوم لێ کرد، جێگەی پێ پیشان دام و، لەسەر کورسییەک دانیشتم».

مەلا مستەفا بەردەوام بوو: «دوو سەعات بۆ پاتشایەکەی ئێوە ئاخاوتم، گەلێک کەیفی پێم هات. پاش دوو سەعاتەکە ویستم هەڵستم، گوتی: دانیشە. گوتم جارێکی تر هەڵناسمەوە هەتا خۆتان فەرمان نەدەن. جارێکی تر تێ هەڵچوومەوە. ئەو لەبارەی نیشتەجێ کردنەوەی ئێمە لە ناوچەیەکی ئێراندا قسەی کرد. وەڵامیم دایەوە:

– بەخوا مەزنرێزدار ئێوە زۆر دەسواڵا و نانبدەن، من هەموو پێشنیازەکانی ئێوەم بەدڵە بەڵام دەبێ شێخ ئەحمەد بڕیار بدات، ئەو سەرۆکی خێڵە.

لەبارەی ئێوەی ئەفسەرانیشەوە پاتشا دەیگوت بەدەستەوەتان بدەم. گوتم:
- ئێمە ئەوانمان نەگرتووە هەتا بیاندەینەوە، ئەوان شەش ئەفسەری لاون «لە دە کەس ئێمە شەشمان ئەفسەری ڕەسمیی سوپا بووین»، سەرجەمی تەمەنیان ناگاتە سەت ساڵ. لە جیاتی شەش لاو، من هەژدە لاو بەئێوە دەدەم. بنەماڵەی من و شێخ ئەحمەد و تێکڕای برایانم هەژدە لاومان هەیە، هەمووشیان لاوی لێهاتوون، لە جیاتی ئەم شەش لاوە من

ئەوان بەئێوە دەدەم. بەڵام ئێوە مەتانەوێ ئەو شانازییانەی هەتا ئێستە شێخانی بارزان بۆ ئێمەیان بەجێ هێلاوە بەفیڕۆیان بدەین و، نفر و جوێنی نەوەگەلی داهاتووی بارزان بۆ خۆمان بکڕین.»

بەکورتی لە تاران پێشنیازیان بۆی کردبوو لە ناوچەیەکی نیزیکی هەمەداندا نیشتەجێ بن، ئەویش رازی بووبوو. ئەگەر بهاتایە و شێخ ئەحمەد پەسندی بکردایە ئەوا پاش شکانی سەرمای هەوا ئەم جێگۆز و جێگۆڕکەیە دەستی پێ دەکرد، بڕیار بوو لە باتی هەر کامیۆنێک گەنم چەند ماڵە بارزانییەک پاش چەک لێ کردنەوەیان بەرەبەرە بەرەو شوێنی مەبەست بگوازنەوە.

بۆ ڕۆنکردنەوەی ئەم رازیبوونەیشی دەیگوت:

– ئەگەر پەسندم نەکردایە بەریان نەدەدام.

لە تاران مەلا مستەفایان بۆ سەیرکردنی کارگەی چەک، کۆگەی چەک، سەڵتەنەت ئاوا، هێزی ئاسمانی و کۆلێجی ئەفسەری بردبوو. خۆی دەیگێڕایەوە دەیگوت: ئەو ڕۆژەی منیان بۆ کۆلێجی ئەفسەری برد بەڕەزم ئارام گوت:

– بەخوا جەنەراڵ ئەم هەموو چەک و سوپا بەتوانایە من لێی ترسام، بەڵام دەبێ خێڵی بارزان بترسێ. ئەوان لەم هەموو چەکە ناترسن، ئەوان یەک تفەنگیان هەیە و بەیەک پارووە نان لەسەری چیایان دەژین.

هەروا دەیگوت:

– ئەو دەیویست ئەم هەموو چەکە بخاتە بەر چاوی من منیش ئاوها وەڵامیم دایەوە.

لە نیوەی دووەمی مانگی بەفرانباردا بوو مەلا مستەفای بارزان لە تاران هاتەوە. پێوەندیی مەلا مستەفا لەگەڵ ئێمە چەند ئەفسەرێکدا زۆر باش بوو، هەستی دەکرد ئێمە چێتر لە قسەکانی ئەو دەگەین.

سەرۆکایەتیی شێخ ئەحمەد و شێخانی تری بارزان، سەرۆکایەتیی فیۆداڵیی بەزەبروزەنگ و چاوچنۆک نەبوو. لە رووی مەزەبییەوە بەڕاستی باوەڕیان بەشێخ ئەحمەد هەبوو. ئەویان بەپێشەوای ئایینی و جێ نشین و دەمڕاستی شێخانی بارزان دەزانی. شێخی بارزان لە راستیدا سیمبۆلی باوەڕی مەزەبیی خێڵی بارزان بوو.

مەلا مستەفا دەیوت:

– گەڕانەوە بۆ بارزان پێویستی بە چەکدانان هەیە، ئێمەش ئەگەر چەکەکانمان لەدەست بدەین دەبین بەمرۆگەلی لاواز و بێدەسەلاتی ئەوتۆ کە خەڵکانی تر بڕیارمان لەبارەوە دەدەن.

پاڵپشتییش بۆ بڕیاری مەلا مستەفا بەردەوام ئەمە بوو:

– مرۆڤ هەتا چەکی بەدەستەوەیە خۆی خاوەن بڕیارە، بەڵام هەر کاتێ چەکی دانا ئەوا ئیتر بڕیاری لەبارەوە دەدەن. مرۆڤیش ناچار دەبێ بۆ ئەو بڕیارە هەرچەندە دژواریش بێ مل بدات. لە خێڵی بارزان زۆران هەن نایانەوێ چەک لە دەست بدەن بەتایبەتیش کە سەت و بیست مرۆڤ لە پیاوانی ئێمە لە عێراق فەرمانی لە سێدارەدانیان بەدواوەیە.

ئەو، سۆڤیەتی تەنیا بەجێگەیەکی هێمن دادەنا کە بەشێوەیەکی کاتەکی بۆی بچێ و لە هەلێکی لەباردا بۆ پرسی دانانی حکومەتی کوردستان بگەڕێتەوە عێراق.

ئەو دەیگوت:

– من کۆمۆنیست نیم، کەیفیشم بەکۆمۆنیزم نایێ، من دێموکراتم و حەز دەکەم لەگەڵ گەلی خۆمدا لە ئاشتی و هێمنی و یەکسانیدا بژیم و بۆم بلوێ ئالای کوردستان لە خاڵێک لە کوردستاندا هەڵ بدەم، جا ئەو خاڵە عێراق، ئێران یان تورکیا بێ جیاواز نییە.

پێشتر گوتم نیوەی دووەمی مانگی بەفرانبار بوو مەلا مستەفا لە تاران گەڕایەوە. هەتا مانگێک پاش گەڕانەوەی ئەو، پێوەندیی خێڵی بارزان و میریی ئێران باش بوو. تەنانەت باری لۆرییەکیش گەنمیان بۆ ناردن بەڵام مەلا مستەفا بەبیانگەی سەرما و وتوویژ لەگەڵ شێخانی بارزاندا، لە بەدەستەوەدانی چەک و چەند خێزانێک بۆ گواستنەوە بۆ هەمەدان خۆی نەدایە دەست. پاشی مانگێ سوپا بەرەبەرە لە خۆبەدەستەوەدانی بارزانییەکان بێ هیوابوو، ئیتر کەوتە مۆڵدان و ڕێکدانەوەی هێز لە دەوروبەری ناوچەی بارزانییەکان و خۆئامادەکاری بۆ لێدانیان. بارزانییەکانیش کەوتنە خۆڕێکدانەوە و ئامادەکاری بۆ دەسوەکەری و بەرگری. ئەو دەمە بارزانییەکان لە نەغەدە، شنۆ و دەشتەبێڵ و مەرگەوەڕ جێگیر بووبوون. بەرلەوەی لە باسی خۆئامادەکاریی هەردوولا و دەسپێکی شەڕ بدوێم، لەبارەی سەرپێهاتی خۆمان و ئەوەی هەتا ئەو دەمە لە چ هەلومەرجێکدا بووین قسە دەکەم.

من و ڕەئیس دانا پاش ئەوەی لە مەهاباد بەبارزانییەکان گەیشتین و بڕیارمان دا بەگەڵیان کەوین، سەرپەرشتیی هەندێک سەرباز و پیاوانی بارزانیمان لە بارکردنی

تۆپەکاندا کرد و خۆیشمان بەرووکاری نەغەدەدا بزواین.

شەش ئەفسەری تر کە فەوجەکەیان لە بۆکان تاوابووەوە، پاش گەیشتن بەمەهاباد و بەستنی پێوەندی لەگەڵ قازی محەمەددا، بەرەو رووکاری ورمێ کەوتبوونە رێگە بەو هیوایەی بەرەو سۆڤیەت برۆن بەڵام لە نێزیکی ورمێ زانیبوویان ورمێ کەوتووەتە دەستی دوژمنانی فیرقەوە، بۆیە لەنیوەی رێدا گەڕابوونەوە و چووبوونە نەغەدە. ئەوان سەعات هەشتی شەو دەگەنە نەغەدە و لە چایەخانەیەکدا لا دەدەن. ئەو دەمە هێزگەلی بارزانیش گەیشتبوونە نەغەدە و لەلایەن شێخ محەمەد سدیق «یەکێک لە برایانی شێخ ئەحمەد»ەوە حکوومەتێکی سەربازی راگەیەندرابوو، جارکێش لە شارۆکەی نەغەدەدا دەگەڕێ و بانگ رادەهێڵێ:

«فەرمان فەرمانی شێخ محەمەد سدیقی بارزانە، هاتوچۆ پاش سەعات نۆی شەو قەدەغەیە».

هاوەڵانی ئێمە پاش شیو خواردن لە سۆنگەی بێ تاقیکردنەوەیی و دڵنیابوونەوە هەر لەو چایەخانەیەدا پێکەوە سەرخەو دەشکێن. ئاگایان لەوە نابێ لە نەغەدە دەسەڵاتدارییەکی دووانە هەیە: بارزانی - قەرەپاپاغ.

قەرەپاپاغ خێڵێکی تورکی زمانە بەوێنەی دوورگەیەک لە ناوچەی کوردستان، لە نێوان مەهاباد و ورمێدا نیشتەجێ بوونە. ئەو ناوچەیە بەناوی «سولدووز»ەوە دەناسرێ و مەڵبەندەکەی نەغەدەیە. ئەو دەمە سەرۆکی خێڵ کەسێک بوو بەناوی «قولیخان برجالوو» کە لەلایەن فیرقەی دێموکراتی ئازربایجانەوە پلەی عەقیدی هەبوو و هەر لەو دووایییانەدا هەزار سواری قەرەپاپاغی بۆ شەڕ لەدژی حکوومەتی ناوەندیدا ئامادە کردبوو. کاتێ دۆخ بەرەواژ بووەوە، ئیتر قولیخانیش بێ ناوبڕ رووی خۆی وەرگێرا و ئالای ئێرانی لە نەغەدەدا هێنایە لەرە و کاربەرێوەبەریی ناوچەی سولدووزی گرتە دەستی خۆی. بەناوی قەوامولسەڵتەنەوە خۆی کرد بەکاربەدەست و، بەرێوەبەری بۆ نەغەدە دەست نیشان کرد. هەر ئەو سوارانە کە هێشتا مێداڵیەی بیست و یەکی سەرماوەزیان بەسینگەوە هەڵواسرابوو، بوون بەکارداری سوپا و کەوتنە سەرکوتینەوەی ئەو کەسانەی هێشتا بەدڵسۆزی بۆ فیرقە مابوونەوە.

لە هەمان ئەو بارانەدا دەبیسترێ حەوت ئەفسەری فیرقە لە چایەخانەیەکدا رازاون. ئەو رۆژانە ئەفسەر بۆ ئەو گیانلەبەرە لە هەلگەڕانەی دەیانویست گوناحی رابردوویان پاگژ

بکەنەوە، پارووێکی چەور بوو. گرتن و دانەوەی ئەوان بەهێزگەلی میری دەیتوانی لاپەڕەی «ڕەش»ی ئەو کەسانەی خزمەتی فیرقەیان کردبوو پاکژ و خاوێن بکاتەوە. هەرچۆن بێ، بەشەو دەرژێنە ناو چایەخانەکە و هەر حەوت کەس: زێرپەخت، ئیحسانی، تیوای، ئەرتەشیار، تەوەکولی، عەلی ئەسغەری و نیکۆلا دەگرن و چەکیان لێ دەکەنەوە. شەو ئەمانە دەبەن لە مزگەوتێک دەیانگرن و بەبیانگەی پشکنینی لەش رووتیان دەکەنەوە و سبەینێ دەیانبەن بۆ ماڵێک کە ناویان نابوو بەڕێوەبەرایەتیی ناوچە. لە رێگە مرۆڤێکی بارزانی بەناوی «کاک سالح» ئەم ئەفسەرانە دەبینێ و بەبەسەرهاتەکەیان دەزانێ و، شێخ محەمەد سدیق ئاگەدار دەکاتەوە.

لە بەڕێوەبەرایەتیی ناوچەدا، ئەو دەمەی ئەفسەرانیان بەدەستی گرێدراوەوە ئامادە کردبوو بۆ ئەوەی بیانبەن بۆ پێشوازیی سوپا و بیانکەن بەگاووگەردوون، کوری شێخ محەمەد سدیق تەبای چەند چەکدارێکی بارزانی بەسەر ڕادەگەن و، ئەفسەرەکان بەرەڵلا دەکەن، قەرەپاپاغەکان چەک دەکەن و بەڕێوەبەرایەتیی ناوچەش دەپێچنەوە. ئیتر دەمودەست پاسەوانە رەقەکار و میری پەروەرەکانی پێش تاوێک، دەبن بەپاکار و گوێ لە مستی ئەفسەرەکان، دەسبەجێ کەلوپەلە تالانکراوکانیان بۆ دەگێرنەوە و داوای لێبووردن دەکەن، هەریەکە و دەیەوێ خۆی راستوێژتر و بەوەفاتر بۆ فیرقە پێشان بدات. بەڵگەشیان هەر مێدالیەی ۲۱ی سەرماوەز دەبێ کە هێشتا بەسینگیانەوەیە.

ئەو دەمەی گەیشتمە نەغەدە دوو رۆژ بوو ئەفسەرەکان بەربووبوون. بێگومان ئەوان لە مەترسییەکی گەورە دەرباز بووبوون. من تەبای تۆپ و سەربازەکانم بەهەیت و هووتێکی رێکوپێکی سوپاییەوە گەیشتمە ناو نەغەدە. ئیتر ئێمە بۆ خۆمان هێزێکمان پێکەوە نا: دە ئەفسەر، دوو تۆپ و نێزیکەی سەت و سی چل سەرباز. هەر بەم بۆنەیەوە شوێنێکی جیامان بۆ خۆمان کردەوە و گیرساینەوە و چەند رۆژێک چاوەنۆڕ بووین.

سەربازەکان بەرەبەرە سەبریان سووا. ئامانجێکیان لە پێشدا نەبوو، لە راستیشدا سەربازەکان هەستیان دەکرد کارێکی بەزۆردارەکی لە پێناوی مندا دەکەن. من لە ئازربایجانەوە هەندێک پارەم لەگەڵ خۆمدا هێنابوو، هەر یەکە و نەختێک پارەم پێ دان هەتا بەماڵ دەگەنەوە، چەکەکانم لێ کردنەوە و بەرێم کردن. تەنیا چەند کەسێکی بژاردەیانم بێگومان بەپەسندکردنی خۆیان بۆ پارێزگاری لە تۆپەکان، لەلای خۆمدا گل دایەوە.

پاش ماوەیەکی کەم بەهاوەڵەتیی رێنوێنێک یان بەگوتەی بارزانییەکان «شارەزایەک»

چوومــه شنۆ. لە بیــرمـە ئەو دەمــەی گـەیشــتــمـە شنۆ و بۆ بەسـەربردنی شـەو چوومـە چایەخانەیەک، هاوەڵێکمان گوتی:

– ئێسـتـە شـەوی یەکـەمی بەفـرانبـارە و سێ مـانگی سـەرومڕ زسـتـان و بەفـرمـان لە پێشدایە.

خانووەکمان لەوێ گرت. خانوو خانووی ئافرەتێک بوو کە فراقێن و شیویشی بۆ لێ دەناین. پرۆگرامێکیشمان بۆ کات رابواردن بۆ خۆمان رێک خست، هەروەها پرۆگرامەکەی خۆیشم لە بارەی ئامادەکردنی تۆپەکانەوە پرۆگرامێکی تێروتەسەل بوو. هەر بەگەیشتنمان بۆ شنۆ پاشماوەی سەربازەکانم بەرێ کرد و بیست مرۆڤی بارزانیم بۆ بەکاربردنی تۆپەکان خستە مەشقەوە.

شنۆ پاڵی داوە بەچیایەکی بڵندەوە کە بەردەوام بەفر گرتوویەتی. سبەینان سەرلەزوو بۆ خاوێنی و مەشق دەچووینە بناری چیا. نیو سەعاتێ مەشقمان دەکرد، تاوێک هەرامان دەکرد و پاشان بەرەو ماڵ دەبووینەوە، کەمێک نانی بەیانیمان دەخوارد و پاشان پاشماوەی رۆژ بەدەستی بەتاڵ دەسووڕاینەوە.

شێخ لە ماڵێکی دوو ژووریدا دادەنیشت، لەڕاستیدا یەکێک لەم ژوورانە کادین بوو خاوێنیان کردبووەوە. ژن و منداڵی شێخ ئەحمەد لە یەکێک لەم ژوورانەدا دەژیان، خۆیشی لە ژوورەکەی تردا لەسەر چوارپایەک دادەنیشت. لەبەردەمی ئەودا قۆدیلکەیەکی بچووک هەبوو بەردەوام هەندێک چێوی تاشراوی تێدابوو. کردبووی بەخوو بەقەڵەمبڕێکی جوان یەکەیەکەی ئەم چێوانەی هێندە دەتاشی هەتا تەواو دەبوون. ئەم کارە بۆ ئەو خۆ مژوول کردن بوو بەڵام بۆ ئالیگرەکانی حیکمەتێک بوو. پێیان وابوو لەو کاتانەدا هزری بۆ دێ بۆ ئەوەی چ بریارێکی پێویست بۆ بەرژەوەندیی خێڵ بدات.

شێخ ئەحمەد پیاوێکی چاک و میللی بوو. هێندەش بەلای سیاسەتەوە نەدەچوو. تەنیا حـەزێکی هەبـوو ئەوەبوو خـێـڵـەکـەی بەهێـمـنی ببـاتەوە بۆ بارزان. لە زۆرینەی ئاخاوتنەکانیدا خولیای گەڕانەوە بۆ بارزان، بیری ترێی بارزان، نیسک و کشتوکاڵی بارزان، بەتایبەتیش ئەو ئاگرانەی لە زستانان هەڵیان دەکرد شەپۆلی دەدا.

ئاگرەکانی زستانانی بارزان بۆ بارزانییەکان هەردەم بیرەوەرییەک بوو. ئەو دەمەی ئاگرێکی گەورەیان دەکردەوە دەیانگوت:

– ها دەڵێی ئاگری بارزانە!

کەسێکی تر کە دەشێ سەرپێهاتییەکەی سەرنج راکێش بێ لاوێک بوو «سەعید» ناو. ئەم لاوە لە کوردانی عێراق بوو، هەر پازدە ڕۆژ جارەک دەهاتە شنۆ[٩]. ئەمە لە راستیدا پێوەندی ڕاگری نێوان حزبی رزگاریی عێراق و خێڵی بارزان بوو. مەلا مستەفا سەرۆکی شانازیی ئەو حزبە بوو[١٠]. ڕۆژنامەی «ڕزگاری»یش بەزمانی کوردی، بەشێوەیەکی کەس پێ نەزان چاپ و بڵاو دەبووەوە. ئەو ڕۆژنامەیە حەفتانەیی بوو. هەردەمێکی سەعید بهاتایە بۆ شنۆ هەندێک دانەی لەو ڕۆژنامەیە لەگەڵ خۆیدا دەهێنا.

سەعید کوڕێکی ئازا بوو. هەر پازدە ڕۆژ جارێک سەروگوێلاکی وەدەر دەکەوتن. ئێمە دەمانزانی کەی دێ. هەرجار سەعات چوار یان پێنجی پاشنیوەڕۆ دەهات. یەکێک لە سەرنج بەکێش کەرەکانی ئێمە سەیرکردنی هاتنی ئەو بوو کە لە نێو بەفری بەرپاڵی بەرزاییەکانی پشت شنۆوە بەدەر دەکەوت. بەرەبەری ڕۆژئاوا رەشاییەکمان دەبینی لەناو بەفرە ئەستوورە زۆر سپییەکەدا گلۆر دەبووەوە. تاک و تەنیا و بەپێیان، لەو بەفر و سەرمایەدا تەنیا بەخۆی و داردەستێکەوە بەرێگەدا دەهات. دەهات و گیرفانەکانی پڕ بوون لە ڕۆژنامە و پرۆگرام و نامە بۆ مەلا مستەفا کە وەڵام و سەرنجی ئەویان دەویستەوە. هەروەها پارەیشی بۆ خێڵی بارزان دەهێنا. پاش جێبەجێ کردنی کارەکانی، شەو لەکن ئێمە دەنووست و بۆ سبەی ڕۆژ بەهەمان ئەو ڕێگەیەی پێیدا هاتبوو دەچووەوە و بەناو بەفرەکەدا ون دەبوو.

بەدرێژاییی ئەو ماوەیەی لە کوردستان بووین، سەعید بەردەوام هەڤاڵی ئێمە بوو. بەتایبەتیش پاش ئەوەی شەڕ لە نێوان بارزانییەکان و سوپای ئێراندا هەڵگیرسا، بەردەوام لەناو خێڵ دەمایەوە، هەتا سەر سنووری عێراقیش لەگەڵ ئێمەدا بوو، لە سنوور بەپێی ئەرکێک کە مەلا مستەفا پێی راسپارد چووەوە بۆ عێراق، لەوێ گیرا و خرایە گرتووخانەوە.

تاقیکردنەوە و تێکەڵیی ئێمە لەگەڵ کورداندا ئەو سەرنجەی لەلا پەیا کردین کە

(٩) واپێ دەچێ ئەم لاوە حەمە سەعید کانی مارانی بووبێ– وەرگێڕ.

(١٠) ناچارین جارێکی تریش بڵێین بەداخەوە وا دیارە نووسەری بەڕێز بەهۆی ئەوەی سەیری هیچ سەرچاوەیەکی نەکردووە و لە کەسی نەپرسیوە هەندێ شتی لێ تێکەڵ بووە، ئەو کاتەی نووسەر قسەی لەبارەوە دەکات بەهاری ١٩٤٧ە، ئەو کاتە پارتی دیموکراتی کوردستان لە ١٦ ئاب ١٩٤٦دا بەسەرۆکایەتیی بارزانیی نەمر دامەزرابوو، حزبی«ڕزگاری»یش خۆی هەڵوەشاندبووەوە و هاتبووە ناو پارتی – وەرگێڕ.

ڕۆناکبیرانی کوردی عێراق زیاتر و بەبیرترن. ئەو کاتە «پارتی»یەکی پێشکەوتوویان هەبوو کە ڕێکخستنێکی زانستیی هەبوو. ڕێکخستنەکەیان لەسەر بناخەی خێڵ و هۆز نەبوو. هەرچەندە لە حکوومەتی میللیی کوردستاندا هەندێک سەرۆک خێڵ لە دەوری قازی محەمەد کۆوە بووبوون بەڵام ئەوان «واتە ڕۆناکبیرانی کوردی عێراق - وەرگێڕ» تێکەڵییان لەگەڵ حکوومەتی سەربەخۆی کوردستاندا هەبوو. ڕاستیتان دەوێ، حزبێکی سیاسیی سەربەخۆ کە خاوەن ڕێکوپێکییەکی سیاسی بێ لە کایەدا نەبوو یان ئەوەتا بەشێوەیەکی زۆر بچووک هەبوو. هێزی بنەڕەتیی حکوومەتی کوردستان لە خێڵەکانی: هەرکی، مامەش و مەنگوڕ و ئەوانیتر پێک هاتبوو. قازی محەمەد پتر وەک سەرۆکی ئایینی دەژماردرا و جێگەی ڕێزی هەموان بوو.

من خۆم لە نێزیکەوە قازی محەمەدم نەبینیبوو، بەڵام محەمەد حوسێن خانم بینیبوو کە فیۆداڵێک بوو، خزمی قازی محەمەد و وەزیری بەرگریی ئەو بوو. قازی محەمەد لەگەڵ هاوەڵانی ئێمە ئاخاوتبوو و لەناو قسەکانیدا گوتبووی:

- پیشەوەری تەلەفۆنی بۆ کردم و گوتی ئەوا من چووم و ئەتۆش وەرە، بەڵام من ناتوانم وەک پیشەوەری گەلەکەم بەرەڵڵا بکەم و بۆ ڕزگاریی گیانی خۆم گەلەکەم بەخوا بسپێرم. من ئەگەر پێ لە مەهاباد باوێژمە دەرەوە ئەوا گەلەکەم بەردەبنە گیانی یەکتر. من بۆ پاراستنی ئەم گەلە ناچارم لە مەهاباد بمێنم هەتا سوپا دێ و دەسەڵاتی نوێ دەچەسپێنێ. من هەر لێرە دەمێنمەوە ئەگەر لە داریش بدرێم.

قازی محەمەد هاوکاریی چەسپانی سوپای کرد، تەنانەت چووە پێشوازیی عەمید هومایوونیی سەرکردەی سوپای هاتوویش، بۆ ئەوەی بەم شێوەیە ببێ بەبەرگر لە پێش کوشتوبڕدا. ئامانجی سوپاش ئەوە بوو بەیارمەتیی قازی محەمەدەوە جێگیر ببێ پاشان دەسەڵاتی ئەو کورت بکاتەوە، تەنانەت سوپا پاش ئەوەی گەیشتە مەهاباد قازی محەمەدی لەکار لا نەبرد. ئەو هەروەک پێشەوا مابووەوە و لە بنکەی سەرۆکایەتیی خۆیدا لە مەهاباد کاربەڕێوەبەریی دەکرد. پاش جێگیربوونی سوپا، ئەو و محەمەد حوسێن سەیفی قازی و سەدر گیران و بەناجوامێری بەدارەوە کران، گیانیان شاد بێ...

هەرچۆن بێ پاش گەڕانەوەی مەلا مستەفا لە تاران، بەپێی ئەو ڕێکەوتنەی کرابوو، بارزانییەکان نەغەدەیان بەجێ هێشت و لە ناوچەی شنۆ، دەشتەبێل و مەرگەوەڕ جێگیربوون.

پاش گیرانی قازی محەمد، عەقید غەفاری لە یەکێ لە هاتنەکانیدا بۆ شنۆ، لەگەڵ ئێمەش ئاخاوت. بۆی روون کردینەوە کەوا لەداردانی قازی محەمەد و خزمەکانی دواترین لەداردان دەبن، چاترە ئێمە سوود لەم هەلومەرجە وەربگرین و خۆمان بەدەستەوە بدەین و لەم ناگزوورییە رزگارمان بێ. ئێمە بۆ خۆبەدەستەوەدان دەستەبەری تەواومان دەویست، بۆ نموونە بەشێوەیەکی رەسمی لێبووردنمان بۆ دەربچێ و لە رادیۆی تاران رابگەیەندرێ.

ئەم گفتوگۆیە لە حزووری مەلا مستەفادا کرا. عەقید غەفاری لە وەڵامی ئێمەدا گوتی:

– باشە، ئەمە لەسەر بەڕێز مەلا مستەفا وەستاوە کە لە تاران قسەی داوە ئێوە بەدەستەوە بدات.

مەلا مستەفا لەم قسەیە زۆر شڵەژا و بەرتەکی دایەوە گوتی:

– بۆچی درۆ دەکەی؟ من بەپاتشایەکەی ئێوەم گوت لە بریتی ئەم شەش لاوە من هەژدە لاو لە کوڕانی خۆمان دەدەم. ئەمە شوورەییبە بۆ خێڵی بارزان شەش لاو بگرێ و بەدەستی ئێوەی بداتەوە.

بۆ بەدەستەوەدانی ئێمە، لە ڕێگەی «عەقید بێگلەری»ی سەرکردەی ئەو هێزەی بڕیاربوو لەبەرامبەر بارزانییەکاندا بکەوێتە شەڕ، دەست بەکار کرا. من عەقید بێگلەریم پێشتر دەناسی، لەو کاتەوەی ئەو سەرکردەی سوپای ٨ی خۆراسان بوو. ئەویش منی دەناسی و دەیویست سوود لەم ناسینە وەربگرێ. ئەو کاتە تەلەفۆنێکی مەیدانی لەنێوانی نەغەدە و شنۆدا هەبوو. ئەم تەلەفۆنە لەبن دەستی شێخ سلێمان - برازای شێخ ئەحمەددا بوو. شێخ سلێمان لە راستیدا بەوەزیری دەرەوەی شێخ ئەحمەد حسێب دەکرا. فارسیی باش دەزانی و پیاوێکی ژیر بوو. ڕۆژێکیان بەدوایدا ناردم گوتی عەقید بێگلەری دەیەوێ قسەت لەگەڵدا بکات. لەو وتووێژە تەلەفۆنییەدا عەقید بێگلەری پاش وەبیرهێنانەوەی دۆستایەتیی کۆن، داوای کرد خۆمان بەدەستەوە بدەین. بەڵێنی بەرەڵلاکردنی پێمان دەدا و دڵنیای دەکردین هاوکاریمان دەکا و، شەرەفی خۆی دەخستە پێناوی بەجێ گەیاندنی ئەو بەڵێنانەوە. لەهەمان کاتدا، هەڕەشەشی کرد ئەگەربێو سوود لە هەل وەرنەگرین ئیتر درەنگ دادێت، بەڵام من بەناوەی ئەوەی ناتوانین بۆ پاراستنی گیانمان پشت بەبەڵێنە کەسییەکانی ئەو ببەستین داوای لێبووردنم لە تکا یەک لەسەر یەکەکانی ئەو کرد و گوتم:

– ئێمە بەرگری لە گیانی خۆمان دەکەین و دوو دانە تۆپمان لەبەردەستدایە، دڵنیابن پەنجەمان لەسەر پەلەپیتکە نالەرزێ.

ئەو کاتە ٢١ی ڕەشەمێ بوو و تەنیا سێ ڕۆژی مابوو بۆ هێرشی هەموولایەی سوپا.

هەروەکو گوتم هەردوولا - سوپا و بارزانییەکان - خۆیان بۆ ڕووبەڕووبوونەوە ساز دەکرد.

دەوڵەت هەندێ لە خێڵە میریخوازەکانی چەکدار دەکرد. گرینگترینی ئەو خێڵانە مامەش و مەنگوڕ بوون کە سەرۆکەکانیان پارەیان لە میری وەردەگرت و لە پێکدادانەکاندا پتر لایەنی میرییان دەگرت. زێدەباری ئەمە، بەشی جۆربەجۆری سوپایان لە خاڵەکانی تری ئازربایجانەوە دەهێنا و لە دەوروپشتی شوێنی جێگیربوونی بارزانییەکانیان دەگیرساندنەوە.

لە هەمبەردا، بارزانییەکانیش سەرقاڵی سەنگەرگری بوون بۆ ئەوەی جگە لە بەرگریکردن لەخۆ، سوودیش لە هەل وەربگرن هەتا ئەو دەمەی هەوا خۆش دەبێ و لە ئێران دەچنە دەرەوە. یەکەمین زەبری بارزانییەکان ئەو چاوشکاندنە بوو بۆ خێڵی مامەش و مەنگوڕیان کرد. هەواڵ گەیشتە بارزانییەکان وا ئاغاگەل (خانان)ی مامەش و مەنگوڕ لە گوندێک بەناوی «سۆفیان» کە مەڵبەندی ناوچەی «لاجان»ە کۆبوونەتەوە بۆ ئەوەی لە دژی بارزانییەکاندا هاوسوێند بن. مەلا مستەفا چەند تفەنگدارێکی برد و کەوتە ڕێ. بۆ سبەینێ هەواڵ هاتەوە کەوا مەلا مستەفا لە ناکاو چووەتە ناو جڤاتی ئەوان لە سۆفیان و بەچەکی تەماتیک هەموویانی هەلا بەهەلا کردووە، دوو کەسیشی بەدیل گرتووە و بڕێکیش چەکی ئەوانی گرتووەوە و هێناونی بۆ شنۆ[١١]. وێڕای ئەمە، مەلا مستەفا بەناو خێڵی هەرکیدا چووەتە ئەو ناوانە و لەگەڵ سەرۆکانی خێڵدا وتووێژی کردووە و قسەی لێ وەرگرتوون کەوا لە بەرامبەری ئەوەدا شەڕ نەکەن. هەروەها بڕێکیش پێ بژێوی لە شنۆدا کۆکردووەتەوە بۆ ئەوەی لە کاتی شەڕدا برسی نەمێنن. پێویستە بزانرێ کورد بەگشتی حەزیان نەدەکرد بکەونە شەڕی بارزانییەکان لەبەرئەوەی بارزانییەکان پیاوی ئازا

(١١) نووسەری بەڕێز بەهەڵەدا چووە و ئەم ڕووداوە هەر ڕووداوەکەی گوندی «سێلوێ»یە کە لە پێشەکیی ئەم کتێبەدا ئاماژەمان پێی داوە و بەپێویستی نازانین جارێکی تر دووبارەی بکەینەوە، بەڵام پێویستە ئەوە بڵێین کە بارزانیی نەمر لەو ڕووداوەدا بەشدار نەبووە، بەپێچەوانەوە خوالێخۆشبوو شێخ ئەحمەدی بارزان بەڕووداوەکە زۆر نارەحەت بووە. خوێنەری بەڕێز بۆ وەرگرتنی زانیاریی تەواو دەتوانێ سەیری هەمان کتێبی بەڕێز مەسعود بارزانی لەبارەی شۆڕشی بارزان «١٩٤٥ - ١٩٥٨»«لاپەڕە: ٥٦» بکات کە لەم بارەیەوە وردترین و بڕوا پێکراوترین سەرچاوەیە. هەروەها کتێبی «کۆماری کوردی ساڵی ١٩٤٦»ی ولیەم ئیگلتن، لاپەڕە: ١١٩ - ١٢٠ کە ئەویش سەرچاوەیەکی زۆر گرینگە و لە ساڵی ١٩٦٣دا چاپ بووە - وەرگێڕ.

و شەڕوان بوون.

دووەم خێڵانی کورد وەک نەریت لە نێوانی خۆیاندا هەستیان بەبەندیوارییەکی دەروونی دەکرد و ئامادە نەبوون لە بەرامبەری یەکتردا شەڕێکی بەڕاستی بکەن. بەجۆرێ تەنانەت لە دەمی شەڕیشدا ئەو کوردانەی لەلایەن سوپاوە لەهەمبەر بارزانییەکاندا ساز درابوون پێشتر پێوەندییان بە«مەلا مستەفا»وە دەکرد، کات و شوێنی هێرشیان پێ رادەگەیاند، پاشانیش شەڕێکی بەدرۆیان دەکرد و هەڵدەهاتن.

رێکخستنی بەڕێوەبەرایەتیی خێڵ بەپێی زنجیرەی شێخان بوو، رێکخستنێک بەگوێرەی سوپایی یان حزبایەتی لەگۆڕێدا نەبوو. لە سەرۆکایەتیی خێڵدا شێخ ئەحمەد هەبوو. پاشان برایانی ئەو هەبوون هەر یەکە و بەرپرسی بەشێکی بەرە بوو. پاشی ئەوان کوڕانی ئەم شێخانە هەبوون سەرۆکایەتیی بەشە بچووکترەکانیان دەکرد. پاشی کوڕانی شێخیش هەندێک لە خزم و کەسانی نێزیکی ئەوان هەبوون، ئەمانە لێوەشاوەییی خۆیان لە شەڕاندا پێشان دابوو و، بەرپرسیارەتییە بچووکەکانیان هەبوو.

بیست و چواری رەشەمێ بوو ئێمە وەک نەریت، سەعات پێنج یان شەشی سبەینێ بەئاگا هاتین و چووینە لێواری رووباری شنۆ و سەرگەرمی مەشقی بەیانیە بووین ئەو کاتەی دەنگی تۆپ بەرز بووەوە. دوو سێ کیلۆمەتر دوور لە شنۆ لە لێواری چۆمی گادەردا گوندێک بەناوی «سینگان»ەوە هەبوو بارزانییەکان تەماتیکێک و حەوت هەشت تفەنگ هاوێژیان لەوێ دامەزراندبوو. سوپا لەوبەری چۆمی گادەر و بارزانییەکانیش لەم بەرەوە بوون. سوپا کتوپڕ ئاگری بەرەو ڕووی سینگان کردەوە. لەبەرئەوەی گوندی سینگان لەسەر بەرزاییەک هەڵکەوتبوو و دەیڕوانییە سەر شنۆ. ئەگەر سوپا ئەو شوێنەی بگرتایە ئەوا کەوتنی شنۆ نێزیکەپەرێز دەبوو. ئەوانەی بۆ گرتنی سینگان راسپاردرابوون برێتی بوون لە سوارانی خێڵی مامەش و مەنگوڕ کە ملازم سێیەمێکی سوپا رێنوێنیی دەکردن.

بەبیستنی دەنگی تۆپ ئاگەدار بووین کە رووداوی چاوەڕوانکراو دەستی پێ کرد. سوپا بیانووەکی بۆ پەلاماردانی بارزانییەکان نەبوو، لەبەرئەوەی بارزانییەکان نیازیان نەبوو بەرگری لە ئاخێک بکەن کە هیی خۆیان نەبوو، بگرە تەنیا چاوەڕوانی بەسەرچوونی سەرماوسۆڵەی زستان بوون هەتا پەنا ببەنە بەر شوێنێک. سوپاش ئەمەی دەزانی بەڵام هێشتاش هێرشی سوپا بۆ سەر بارزانییەکان گەلێک چاوەڕوان نەکراو نەبوو.

من بێ وچان ئەو چەند مرۆڤە کوردەی لە خزمەت تۆپەکاندا بوون، کۆم کردنەوە و

تۆپەکانم بەگەڕ خست و چوومە لای شێخ ئەحمەد. بەبۆنەی ئەو پێوەندییەی شێخ ئەحمەد لەگەڵ ئێمەدا پەیای کردبوو، دەمتوانی هەر کاتێکی بمەوێ بچم بۆ ماڵەکەی. بینیم لە دانگەی ماڵدا پەشێواوە، شێخ سلێمانی بۆ بەرگری لە سینگان ناردبوو و بەمنیشی گوت هەتا بەفریای ئەوەوە بچم. ئەو کاتە مەلا مستەفا لە مەرگەوەڕ بوو، سوپا لەلای ورمێشەوە بەرەو مەرگەوەڕ هێرشی کردبوو.

من تۆپەکەم بردە سینگان و خۆم ئامادەی تۆپباران کرد. یەکەمین شت بەخەیاڵمدا هات ئەوەبوو تۆپی بەرەکەی تر کپ بکەم. لەبەرئەوەی تۆپباران بۆ ئەوانەی نەیانبینیوە شتێکی بەمەترسییە. تۆپبارانی سوپاش پەشێوییەکی گەورەی لەناو دانیشتواندا بڵاو کردبووەوە. ئەو دەمەی گەیشتمە سینگان سوارانی مەنگوڕ و مامەش لە ملەی چیایەکەی بەرامبەرەوە سەرەولێژ دەبوونەوە و بەچوارناڵە بەرەو ڕووباری گادەر ملیان دەنا. لەگەڵ یەکەمین گوللەتۆپی ئێمەدا، تۆپی سوپا کپ بوو. وەک دەرکەوت ترس و لەرزەی سەربازان بووبووە هۆی بێدەنگ بوونی تۆپەکە. پاشان رووم بۆ سوارەکان وەرگێڕا. ئەوان هێشتا لە داوێنی چیا پەرژ و بڵاو و دوور بوون. چاوەڕوان بووم هەتا لە هەلی گونجاودا تۆپی دووەمم بووەشێنم. دەبوو لێدانەکە زۆر بەکار بێ بۆ ئەوەی زووتر شەڕ ببڕێتەوە و زیانی گیانی زۆر نەبێ. مەبەست تەنیا برێتی بوو لە ترساندن و ڕەواندنەوەی ئەوان. چۆمی گادەر تژیی ئاو بوو. چاوەڕوان بووم هەتا ئەوەی هێرشبەرەکان لە ڕۆخی چۆم کۆبێن. دەمزانی بۆ پەڕینەوە لە ئاو بەردەوام خۆیان بەدرەنگ دەخەن و بەلەرزە لەرز و دوودڵی دێنە ناو ئاو، لەئەنجامدا سوار هەموو کۆ دەبن و تێک دەسوورێن. هەر ئاوهاش بوو. ئەو دەمەی سوارەکان لە لێواری چۆمەکە کۆوەبوون، گوللەیەکی ڕووناکیدەرم بەسەریاندا هاوێشت، نەمدەویست کەس بکوژرێ. هەر ئەو گوللەیە و زایەڵە برووسک ئاسایەکەی بوو بەمایەی ئەوەی کەسێک لە مامەش و مەنگوڕ لەو ناوەدا نەمێنێ. بەپەشێواوییەوە سەری ئەسپەکانیان وەرسووڕاند و پێیان پێوەنا. ئیتر چڕ و چارەی خێڵی مامەش و مەنگوڕ نەک هەر ئەو کاتە بگرە لە هیچ شەڕێکی تردا شوێنەواری لێ بەدەر نەکەتەوە. من یەک لە دوای یەک گوللەم پێوە دەنان و پتر هانم دەدان رابکەن. ئیتر بەو شێوەیە شەڕ هەر لە سەرەتا خۆیدا لەو ناوچەیە بەکۆتا گەیشت و سەعات نۆی سبەینە بوو هەموو شت بڕایەوە.

دەست پێ کردنی شەڕ ورەیەکی لە ئێمەدا هێنایە کایە، لەبەرئەوەی لە چەند مانگی بێکاریدا تەمەڵ و بێ هێز بووبووین و وامان هزر دەکرد چارەنووسی ئێمە لەشەڕدا ڕوون

دەبێتەوە: یان دەکوژرێین، یان رزگار دەبین و یانیش... هەرچۆن بێ چیی زووتر بێ چاترە.

پاش ئەم هیوابڕانە، سەرگەلەدارانی سوپا لە گوندێک بەناوی «نەڵۆس» گیرسانەوە. ئێمە بیرمان دەکردەوە هێرشێک بۆ سەر ئەو خاڵە بکەین، لەوێ هێزێکی بیست کەسی لە بارزاییەکان لە هەمبەری سوپادا شەڕی دەکرد. من بەشەو تۆپەکەم بردە شوێنێک کە بەسەر «نەڵۆس»یدا دەڕوانی، دێیەکی بچووک بوو بەناوی «گندۆڵە» و بەهیوای هەل چاوەڕوان بووم.

ئەو فەوجەی سینگانی خستبووە بەر ئاگری تۆپخانە و نیازی بوو لە دووای سوارانەوە بەرەو پێش مل بنێ، پاش هەڵێ هاتی سوارانی مامەش و مەنگوڕ، بەپەشێواوییەوە نەڵۆسی بەجێ هێشت و، لەو گردۆڵکەیەی کەوتبووە پشتی نەڵۆسەوە و بەسەر دەشتی شنۆیدا دەڕوانی، گیرسایەوە. بەڵام بەو کارە خۆی لە مەڵبەندی پێ بژیوی و ئاو بێ بەش کرد. رائید کلاشی، سەرکردەی فەوجی ناوبراو، لەسەر بانی گرۆڵکەکەدا چوارگۆشەیەک دەکێشێ و سەربازان ناچار دەکات رووی ئەم چوار گۆشەیە بکۆڵن و بیکەن بەسەنگەر، بنکەی تۆپەکەش لە ناوەندی ئەو چوار گۆشەیە دادەمەزرێنێ. رۆژی پاشتر، هەوا تیشکن و رووی زەویش هەتا رادەیەک هیشک بوو. بەڵام ئەو خۆڵەی لە هەڵکەندنی سەنگەرەکە وەرگەڕابوو هێشتا شێدار بوو و لە دوورەوە رەش دەچووەوە. ئیتر بەو ئاوایە بووبوو بەئامانجێکی دیار و بەرچاو کە لە وچانی ۹ کیلۆمەتر دووری شوێنی گردۆلکەکەی ئێمەوە بەچاکی دەبینرا. ئەو فەوجە نێزیکەی سێسەت سەرباز، برێکی گەورە هەسپ و هێستر، دوو تۆپ، چوار برێنی گران، شەش هاوەنهاوێژ و برێکیش خواردنی هەبوو و، هەر هەموویانی لەسەر ئەو گردۆلکەیە و لەناو ئەو چوارچێوەیەدا کۆکردبووەوە. پاش ئەوەی ئەم فەوجەمان بەدیل کرد و ئەرشیڤەکەیان کەوتە بەردەست، پەشێواوی و ترس و لەرزەی ئەوان لە ڕاپۆرتەکانیان دیار بوو. ئەوان بەچۆڵکردنی نەڵۆس خۆیان لە توانای نێزیکەپەرێز بەتایبەتیش ئاو بێبەش کردبوو. بیست و چوار سەعات بوو بێ ئاو بوون. هەرچەندە چۆمی گادەر لەبەر پێیاندا هاژەی دەهات، زاتیان نەدەکرد خۆیان بگەیننە لێوی ئەو چۆمە.

ئەوان هەر ئەو کاتەی نەڵۆس چۆڵ دەکەن، بیست مرۆڤە بارزانییەکە بەبێ شەڕ نەڵۆس دەگرن. بارزانییەکان بەڕووبەری ئەو بانانەی دەوروبەر کە دەیانڕوانییە سەر سەنگەری فەوجەکە بڵاو دەبنەوە و ناوبەناوێ گوللەیەک دەگرنە ڕووکاری فەوجەکە. فەوجیش گێژ و وێژ وا خەیاڵ دەکات لە هەر چوار لاوە گەمارۆ دراون، هەتا ئەوەی ناوێرن بەلای بەرەی

سۆفیانیشەوە کە بنکەی پشتەوانی و ناوپشتەی هێزی سوپا بوو رایەڵە بکەن. لە کاتێکدا کە رێگەی پشتەوەیان سەرتاسەر ئازاد و تەنانەت رێگەی ئۆتۆمۆبێلیش بوو.

هەرچۆن بێ، کۆوەبوونی فەوج لەبەرپاڵی ئەو گردۆڵکەیەدا سەرنجی منی بۆ خۆی بەکێش کرد. بەهۆی مەودای تۆپەکانەوە، بۆ ئەوەی دەسەڵاتم چاکتر بەسەریدا بشکێ بریارم دا خۆم بگەینمە نێزیکترین خاڵێک کە بۆم بلوێ. بۆ ئەم کارە دەبوو لە ناوەندی دەشتایی و لەبەر چاوی زاڵی ئەوانەوە تۆپەکان بەرەوپێش ببەم. ئەم خۆنوێنییە لەسەرینیی پەرت و بڵاویی سەربازەکان و پەشێواویی فەوجەکەوە لە تواناما هەبوو. تۆپەکەم لە لاچەپی گردۆڵکەیەکی بنەپاڵی ئەوان دامەزراند. دووەمین گوللەمان یەکراست بەر تۆپەکانی فەوج، واتە جەرگەی چوارگۆشەکە کەوت و هەر بەم گوللەیە فەوج ون بوو و شوێنەوارێکی لێ بەدەر نەکەوت. بەدووربین سەرنجم دەدا گەلەی مرۆڤ و گیانلەبەر لەیەکتر دابراون، هەر یەکە و ملی لەلایەک ناوە و را دەکات. بەڵام من بۆ پێشگیری لە هەڵاتنی ئەوان، بەردەوام گوللەم دەهاوێشتە بەرپێیان و ناچارم دەکردن دیسان بەرەو جەرگەی چوارگۆشەکە وەرسووڕێنەوە. پاشان یەکێک لە هاوەڵەکانمان، مەحموود تەوەکولی، تەبای دە مرۆڤ خۆی گەیاندە ئەو بەرپاڵە و سەرلەبەر فەوجەکەی بێ ئەوەی یەک مرۆڤ چییە هەڵبێ، گرت و بەشێوەیەکی سەربازییانە بەرەو شنۆی دانەپێش.

زیانی گیانیی ئەوان زۆر نەبوو لەبەرئەوەی ئێمەش هەوڵمان دەدا بەپێی توانا، کەس نەکوژرێ. بەڵام لەگەڵ یەکەمین تەقەدا رائید کلاشی بەخەستی بریندار بووبوو و خۆی کوشتبوو. پاشان لە دەمی لە دادگەدانی مندا یەکێک لە گوناحەکانم کوشتنی خوالێخۆشبوو کلاشی بوو. هەرچەندە لەشەڕدا نەئەوەی دەکوژێ بکوژە و نەئەوەی دەکوژرێ کوژراو.

لەم شەڕەدا وێڕای چەکەکانی فەوج، ژمارەی حەوت ئەفسەر، حەڤدە عەریف و نێزیکەی سێسەت سەرباز بەدیلی گیران.

پاش ئەو تۆپ بارانە ناوی من زۆر دەنگی دایەوە و ئەگەر ئەو پێکدادانە چەند ساڵێک درێژەی بکێشایە ئەوا دوور نەبوو ببم بەسەرۆکی خێڵێک لە کوردستان. بارزانییەکان دەیانگوت:

– سوڵتان تەفرشیان لەلایەن شێخی بارزانەوە بۆ ئێمە رەوانە کراوە، ئەمە پەرجووی شێخی بارزانە بەیەک گوللە، تۆپی دوژمنی تەقاندەوە و لە کاری خست.

بەرە بەرە ئەو بۆچوونەیان لەلا دروست بوو کـەوا لە هەر جـێـیـەک بکەونە تەنگژەوە، هێندە بەسە پێی من بگاتە ئەو شوێنە. ئەوان وزە و توانای تۆپـیـان نەزانیـبـوو. سـەرنج راکێش ئەوەبوو ناوی من گرێی ئەو پرسانەشی دەکردەوە کە دەهاتنە پێش. بۆ نموونە ئەو دەمـەی برسی دەبوون و دەچوونە گـوندێک هەر چیـیـان بویسـتـایە بەناوی «ئەفـسـەری تۆپ»ەوە وەریان دەگرت.

- ئەفسەری تۆپ نانی دەوێ، هێلکەی مریشکی دەوێ یان مریشکی دەوێ... هەرچۆن بێ ئەفسـەری تۆپ بووبوو بەسیـمبۆلی هێـز. پاش ئەمە بارزانیـیەکان بەرێز و رووەتێکی لە دڵەوە بۆم دەهاتنە پێش و چاکترین خواردن یان نوێنی نووستنیان پێشکێشی من دەکرد و بچـوومـایـەتە هەر شـوێنێ لە خـۆوە دە پازدە مـرۆڤی بارزانی لەگـەڵم دەکـەوتن و پاسەوانەتییان دەکردم.

ئەو سەرکەوتنە لە هەمان کاتدا بارزانییەکانی خستبووە شنە و بەردەوام بۆ گرتنی ئەم دێ یان ناوچە و سەنگەرە منیان دەبردە بەرەی جیاجیا. هەرچەندە گرتن وپاراستنی ئەو شـوێنانە تەواو بێ سـوود و مـایەی بەڵا بوو، بەڵام بڕوا پێ هێنانی ئەوانیش تەواو دوورەپەرێز بوو. من هەوڵم دەدا ئەوان بەتایبـەتی شـێـخـانی بارزان تێ بگەینم کـەوا پێویسـتـە ئێمە تەنیا بەرگری بکەین و خۆمـان لە پێکدادانی بێ واتا و، بڵاوە پێکردنی پیـاوەکانمان بەدوور بگرین. دەبوو ئێمـە هەتا کـاتی گونجاو بەرگری لە خۆمـان بکەین و پاشان پێداپێدا بەرەو عێراق پاشەکشێ بکەین. ئامانجی ئەوان عێراق بوو.

جارێکیان هەوڵێکی بێ سوودمان بۆ گرتنی گوندی سۆفیان - بنکەی پشتەوانی و هێزی گرینگی سوپا، بەکار هێنا کە بێگومان بەفیڕۆ چوو. بەڵام بۆ من سوودێکی هەبوو. هەتا ئەو ڕۆژە گوللەی تۆپ لەسەر سەرم نەتەقیبووەوە و، بێ پێوەنان لێی دەترسام. بەڵام لەوە بەدواوە ترسم لێی شکا. لەو شـەڕەدا من سـەنگەرێکی پارێزراوم هەبوو و بەتۆپبـاران پشـتـیـوانیم لە هێرشی خۆمان دەکرد بەڵام سەنگەرەکەمـان ئاشکرا بوو، ئیـتر بێ وچان تۆپبـارانی بەرامبـەر دەستی پێ کرد. هاشەی گوللەتۆپ، دەنگێکی تیـژ و مەترسیـداری هەیە و مرۆڤ پێی وایە هەر گـوللەتۆپێک لەناو سـەری ئەودا دەتەقـێـتـەوە، لە کـاتێکدا پاشان دەرکەوت لە دوو سەت مەتر دووری مرۆڤ دەتەقێتەوە. ئیـتر بەو شێوەیە سەرەتا زۆر ترسـام، پاش تەقـینەوەی چەند گوللەیەک خووم بەدەنگ و ترسـەکەوە گـرت بەجـۆرێ بەبێ ترس لە سەنگەر دەرکەوتم و تۆپ و پیاوەکانی خۆم بردە شوێنێکی هێمن. بەوردی، ڕۆژی یەکەمی ئاخەلێوە، جێژنی نەورۆزی ١٣٢٦، لەو سەنگەرەدا بووم و بەئاگری تۆپ

جێژنمان کرد.

هەرچۆن بێ، لەبەرئەوەی بەبۆچوونی من پاراستنی ناوچەکە کارێکی نابەجێ بوو، تۆپەکانم بەرووکاری شنۆدا بەرێ خست و لەگەڵ شێخ سلێماندا راوێژم کرد کەوا هەر بەیەکجاری ئەو ناوچەیە بەجێ بێڵین. لەبەرئەوەی ئاخەلێوە داهاتبوو، بەفر پێداپێدا دەتاوایەوە و چەندی زیاتر لەو ناوچەیە بمایەین زیانی گیانیی پترمان پێ دەگەیشت. ئەو، بۆچوونەکەی منی بەپەسند زانی بەڵام نەشیدەوێرا بەشێخ ئەحمەد بڵێ، داوای لێ کردم خۆم بچم بۆ «گێلاس» - کە ناوچەیەکی ئاسێ بوو و شوێنی دانیشتنی شێخ ئەحمەد بوو، بۆ ئەوەی وا بکەم بۆچوونەکە پەسند بکات.

پێشتر لەبارەی دیلەکانەوە ئاخاوتم. دیلەکان وەک لە پێشەوە گوتم، مەحموود تەوەکولی بۆ شنۆی بردن و لە مزگەوتێک دایانان. بۆ بەیانی چوومە شنۆ بۆ ئەوەی بیانبینم. ئەفسەرە دیلەکانیش جلی سەربازییان لەبەر کردبوو بۆ ئەوەی نەناسرێنەوە. لەناو دیلەکاندا رەنگ و رووێکی ناسم کەوتە بەرچاو. ئەوە ملازم یەکەم کەمالی بوو کە لە کۆلێجی سەربازی دەمناسی. ساڵی یەکەم لەگەڵ مندا بوو. کاتێ بەناوی خۆیەوە گازم کرد سەرەتا راچڵەکی و پاشان هاتە پێش و بەرێزەوە ماچی کردم. گلەییم لێ کرد بۆچی جلی سەربازیی لەبەر خۆی کردووە، گوتی لە ترسی کوردان. من دڵیم دایەوە و دڵنیام کرد کورد چ پێوەندییەکیان بەدیلانەوە نییە و، پرسیاری ئەفسەرەکانی ترم کرد. ئەوانیتریش خۆیان پێناسە دا، لەناویاندا ئەفسەرێک هەبوو بەم جۆرە خۆی دایە ناسین:

- خزمەتکارت خوا دۆست!

پێکەنیم و لە پلەی ئەوم پرسی. گوتی:

- قوربان پلە گرینگ نییە، لە سوپادا «نەقیب»یان پێ دەگوتم بەڵام من دوکتۆرم، بۆ ئێمە حەز و ناحەز جیاواز نییە، خزمەتکارت تەنیا دوکتۆرە.

گوتم:

- توخوا هێندە مەڵێ خزمەتکار و قوربان. رووداوێکە رووی داوە و بەم زوانە دەچنەوە سەر ماڵ و ژیانی خۆتان.

گوتی:

- خۆت دەزانی هەموو ئەم بەزمە بۆ نانە. ئێمەش بۆ ئەوەی کارێک بکەین چووین

بووین بەئەفسەر هەتا نانێک بخۆین. ئەم زستانە لە خوام دەویست لە ژێر کورسیدا بم(١١). ئێمە چیمان بەشەڕەوە هەیە.

لەبارەی جێگەی خواردنیانەوە گازنیان کرد، پێم گوتن بارزانییەکان خۆیشیان خواردنیان تەواو نییە. من خۆم چەندان شەو بەکەمۆکەیەک نان یان گەنمی برژاو دەبیەمە سەر، هەندێک شەو ئەوەیشم بەدەست ناکەوێ. هەمان شەو ئەفسەرەکانم جیا کردەوە و لەگەڵ خۆمدا بردمن، بەیانی لەگەڵ شێخ ئەحمەد ئاخاوتم کەوا عەریف و سەربازەکان بەڕێ بکەین. بۆیم روون کردەوە سوپا هێندە لاواز نییە لە رووی مرۆگەلەوە لە تەنگژەدا بێ و دیسانەوە ئەمانە بنێرێتەوە شەڕ. دووەم ئەمانە هێندە ترساون جارێکی تر بەکەڵکی شەڕ نایەنەوە. زێدەباری ئەمە، ئێمە نان و ئاومان نییە پێیان بدەین. دوواجار شێخ رازی بوو، ئەوانمان بەیەکێک لە هاوەڵانمان «جەواد ئەرتەشیار» راسپارد بۆ ئەوەی بیانباتە نێزیکی بەرەی سوپا و لەوێ بەرەڵلایان بکات.

ئیتر بەم جۆرە تەنێ ئەفسەران مانەوە کە تەبای ئێمە و شان بەشانمان دەژیان. بەڵام ئەوان بەتایبەتیش هەمان نەقیب خوادۆست ورەی بەتەواوی بەزیبوو. بۆ نموونە ئەو دەمەی شنۆمان بەجێ هێلا و پاشەکشێمان کرد، ئەم ئەفسەرانەش لەگەڵ ئێمەدا بوون. لە رێگە یەکێک لە باڵەفڕەکانی سوپا لەسەر سەرمان پەیابوو، نەقیب خوادۆست هاتە لامەوە گوتی توخوا بەم کوردانە بڵێ با تفەنگەکانیان سەرەوژێر بکەن نەوەکا بریسکەی سەرە نێزەکانیان سەرنجی باڵەفڕە بەکێش بکات و تۆپباران بکرێین. دەیگوت:

– ئێوە لە رووی ویژدانەوە بەرپرسی پاراستنی ئێمەن و دەبێ چاوتان لێمان بێ نەوەکا لە خۆڕایی بکوژرێین.

خراپ نییە بزانن کەوا پاشان لەکاتی لەدادگەداندا هەر ئەم «خزمەتکار»ە تاکە ئەفسەرێک بوو دژی ئێمە قسەی دەکرد و گەلێک ئەفسانەی لەبارەی تاوانەکانی ئێمەوە دەخستە بەردەمی دادگە. لە کاتێکدا عەقید بێگلەریی سەرکردەی کاروان کە ئەو کاتە بووبوو بەعەمید، لە دادگەدا گوتی:

– من خۆم ئەم بەڕێزانەم لە ناوچەکەدا نەبینیوە بەڵام وا باوبوو لەناو بارزانییەکاندان و

(١١) لە ئێران باوە زستانان چرایەک لە ژێر مێزێکدا پێ دەکەن و پارچەیەک بەسەر مێزەکەدا دەدەن بۆ ئەوەی گەرماییەکەی نەچێتە دەرەوە، ئینجا لە دەوری مێزەکە دادەنیشن و پێیان درێژ دەکەنەوە ژێری – وەرگێڕ.

له دژی سوپادا شەڕ دەکەن. بەهەر جۆر، ئەوە ئەگەر راستیش بێ ئەمانە هێشتا زۆر لاون.

هەرچۆن بێ ئەو دەمەی گەیشتمە گێلاس مەلا مستەفا و «شێخ تەها»ی سەرۆک خێڵی هەرکیش لەوێ بوون. لە کۆبوونەوەیەکدا بەئامادەبوونی شێخ ئەحمەد گوتم لەبەرئەوەی ئێمە بەرگری لە ناوچەیەکی تایبەت ناکەین بگرە تەنیا بەرگری لە گیانی خۆمان دەکەین، چاترە لە شنۆوە بەرەو شوێنێکی هێمنتر پاشەکشە بکەین. سەرەڕای ئەمە باسی ئەو پرسەشم کرد کە پیاوانی خێڵی بارزان ئیتر وەک ڕۆژانی سەرەتا بەچاکی شەڕ ناکەن لەبەرئەوەی هیچ بیانووەک بۆ شەڕ و بەرگری لە ناوچەیەکی دیاریکراو نادۆزن. ئەوان بەرگری لە ئافرەت و منداڵ و ماڵاتیان دەکەن کە دەتوانن هەموو دەم لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تریان گوازنەوە.

بۆچوونەکەی منیان پەسند کرد و بەپێی سەرنجی مەلا مستەفا بڕیار درا تۆپەکان بگوازمەوە بەرەی مەرگەوەڕ. ئەو دوو گالیسکە تۆپەی بووبوون بەدەسکەوتمان تێکمان دان و هەموو بارزانییەکان لە شنۆ کشانە دواوە. ڕۆژی پاش ئەم چۆڵکردنە سوپا شنۆی گرت.

هەتا ئەو ڕۆژە بارزانییەکان پلان و ئامانجێکی بەرچاویان نەبوو بەڵام لەمە بەدواوە پرۆگرام ڕۆن بووەوە. بەشەڕ و پاشەکشێ و پاراستنی پاشکۆ، تەبای خێڵ بەرەو سنووری عێراق کشاینەوە. منیش لەگەڵ سەرجەم شەڕوانانی بارزانیدا لە مەرگەوەڕ پلانی شەڕ و دەربازبوونمان دانا کە پاسەوانی لە خێڵ بکەین هەتا ئەوەی خۆی دەگەیەنێتە سنوور. بەم شێوەیە باری رووبەڕووبوونەوە بەتەواوی بەجێ هێڵرا و شەڕ شێوەی سوود لەهەل وەرگریی گرتە خۆی. ئەم شەڕ و دەربازبوونە لە گەلێک لاوە سەرنج راکێش بوو.

شەوێکیان لە مەرگەوەڕی سەر چیای شێرکان کە جێ نشینگەی مەلا مستەفا بوو، پاش ئاگەداربوون لە پلانی بارزانییەکان، لەگەڵ مەلا مستەفا دانیشتبووین و لە نەخشەی کردەوەی بەیانیمان دەکۆڵییەوە. وتوویژمان هەتا سەعات چواری پاشنیوەشەو درێژەی کێشا. نێزیکەی دەمەو بەیان ڕەشاییەک لە دوورەوە دەرکەوت دوور بەدوور دیاربوو یەکێکە لە پیاوانی خێڵی هەرکی. هەواڵی هێنا ئێمە سەت سوارین و بڕیارە سبەینێ زوو لە پاڵ سوپاوە پەلاماری ئێوە بدەین، بەڵام لەبەرئەوەی ئێمە نامانەوێ لە رووی برایانی کوردمان بووەستینەوە، ئێوە پاش سەعاتێکی تر چەند نارنجۆکێک باوێژنە ئەو دۆڵەی ئەم نێزیکە کە شوێنی مۆڵبوونی ئێمەیە، ئیتر ئێمە رادەکەین و ئێوەش لەگەڵ سوپادا چی دەکەن بیکەن.

ئەمــە دووەمین جــار بوو من بەچاوی خــۆم ئەم جــۆرە نواندنانە ببــینم. جــارێکی تر لە ناوچەی شنۆ، من لە «قەڵاتان» لەلای محەمەد ئاغای مێرگەسۆری «یەکێک لە شێخانی بارزان» بووم، سوارێک هات قسەیەکی لەگەڵ محەمەد ئاغادا کرد و چوو. محەمەد ئاغا پێی گــوتم ئەم ســوارە لە فــلانە خێــڵــە، دەڵێ ئێــمــە شــێــست مــرۆڤین و وا لە فــیــســارە شــوێنداین، دەیەوێ ئێــمــە دوو گــوللەتۆپ بەشــوێنەکــیــانەوە بنێین بۆ ئەوەی رابکەن. ئەویشیان هەر وابوو.

ئەگەر ئەم هەڵسوکەوتەی کوردان لەگەڵ ئەوانی لە پێشەوەدا گوتم کۆبکەینەوە، دەشێ لە ورەی کــوردان و لە رادەی ئالیکاریی ئەوان بۆ ســوپا تێ بگەیشــتــرێ. من نێــزیکەی لە هەمــوو بەرەکانی ئەو سەردەمەدا بووم و، هێرشی یەکەمی خێڵی مامەش و مەنگوڕی بۆ سینگان لێ دەربچێ ئیتر هیچ دەمێ کوردانم بەشێوەیەکی پوخت لە شانەبەشانی سوپادا نەبینیوە. بێگومان پاش سەرکەوتنی سوپا گوێ بیست بووین گەلێک لە سەرۆک خێلان وەک قارەمانی شەڕ خۆیان هەڵکێشاوە، تەنانەت پاشانیش گەلێک هەوڵیان داوە میری پەروەریی خۆیان ئیسپات بکەن، بەڵام لە راستیدا هەرنەبێ جەماوەری رەسەنی کورد، ئامادە نەبوون لەهەمبەر برا کوردەکانی خۆیاندا شەڕ بکەن.

هەرچۆن بێ سبەی شەو، سوپا زۆر بەرێکوپێکی هێرشی کرد. پێش هێرش، بەگوێرەی بڕیارەکەی شەو لەگەڵ تەقینەوەی چەند نارنجۆکێکدا سوارگەلی هەرکی بەرەیان بەجێ هێشت و بەریان بەدەشتەوە نا. بەڵام یەکەمین جار بوو سوپام دەبینی زۆر بەرێکوپێکی دەست بەهێرش بکات. سەرەتا بەڵەفڕ سەنگەرەکانی ئێمەی بۆمباباران کرد، پاشان تۆپخانە بەرەی کوتایەوە، دوای ئەمە تانکەکان کەوتنە رێ و بەدوای ئەوانیشدا هێزی پیادە. باڵەفڕەکانیش لە بەرزاییەکی زۆر کەمەوە پاسەوانەتیی ئەوانیان دەکرد. بەڵام شوێنەکەی ئێمە زۆر قایم بوو و تەواو بەسەر بەرەدا زاڵ بووین. بارزانییەکان لەم بەرەیە هەمووی بەسەر یەکەوە سی چل کەسێکیان هەبوو. بەگوێرەی بڕیاری شەو، تەنانەت پێش ئەوەی سوپا دەست بەهێرش بکات دەبوو ئێمە ئەو شوێنە چۆڵ بکەین و جێ ژوانمان کورد گوتەنی «شاخ»ەکەی پێشەوە بوو بۆ ئەوەی بۆ ماوەی بیست و چوار سەعاتی تر سوپا پەک بخەین بۆ ئەوەی خێڵ بتوانێ خۆی کۆبکاتەوە و بەرەو پاش بڕوات.

شەوی پاشتر کاتێ خۆم بەشاخەکەی پشتەوە گەیاند سەیرم کرد وا لە شوێنی پێشوو نێزیکەی سەت جۆخین ئاگر کراوەتەوە و پێم وابوو بەرەواژی بڕیاری پێشوو بارزانییەکان

هێشتا ئەو شوێنەیان بەجێ نەهێشتووە. بەڵام کاتێ مەلا مستەفان بینی و هۆیەکەم لێی پرسی، گوتی ئێمە ئەو شوێنەمان بەجێ هێشتووە و ئەو ئاگرانەشمان بۆ چەواشەکردنیانە. سوپاییەکان وا دەزانن لە دەوری هەر ئاگرێکدا بەلایەنی کەمەوە دە کەس کۆ بوونەتەوە و بەم پێیە حسێبی دەکەن ئێمە هەزار کەس وا لەو شوێنەداین. بەیانیش پاش سەرکەوتن زۆر بەسەر سڕمانەوە دەبینن تەنیا لەگەڵ سێبەرەکانی ئێمەدا شەڕیان کردووە.

ئەم تەکتیکە، شەڕ و دەرپەڕین، ئاگر هەڵکردن و هەڵاتن، بەهەمان شێوە درێژەی کێشا هەتا تێکڕای خێڵات و ماڵات، مەرگەوەڕیان چۆڵ کرد.

چوار ڕۆژ بوو لە مەرگەوەڕ بووم، شەوێکیان مەلا مستەفا منی برد بۆ دانیشتنێک تیایدا بەرپرسیاری تەواوی بەرەکان و لە ناویاندا شێخ محەمەد سدیق ئامادە بوو. پاش ئاڵوگۆڕی زانیاری و کۆڵینەوە لە هەلومەرجی بەرە و پیاوانی خێڵ، بڕیاردرا: (کەمترین ڕووبەڕووبوونەوە، کەمترین هاوێشتنی گوللە و زۆرترین پێ بڕیوی و... پاشەکشێ بەرەو گادەر). مەلا مستەفا پاشکۆپارێزی خێڵ بوو و ئێمەش لەگەڵ ئەودا بووین.

شتێکی سەرنج ڕاکێش من لەم پاشەکشێیەدا بینیم ڕادەی خۆڕاگریی بارزانییەکان بوو لە بەرامبەر سەختیدا. شەڕ لە ٢٦ی ڕەشەمێی ١٣٢٥دا دەستی پێ کرد و ئێستە ٢٠ی ئاخەلێوە بوو. ئێمە بەزنجیرە چیای زاگرۆسی هاوشانی سنووری عێراقدا هەڵگەڕاین، چەندی بەرزایی پتر تێ هەڵدەکشا، ئەستوورایی بەفر پتر دەبوو و لە هەندێک شوێناندا دەگەیشتە یەک مەتر. لە زۆربەی ئەو شوێنانەدا بەفر بەستبووی، هەوا بەڕادەیەک سارد بوو هەندێ لە ولاغەکانی ئێمە شەویان بەبەیانی نەدەگەیاند و لە سەرما ڕەق دەبوونەوە. بەڵام ئەم هەلومەرجە بۆ بارزانییەکان دەتگوت شتێکی ئاساییە. ئافرەت و منداڵ و ماڵاتیان لە ماڵێکەوە بۆ ماڵێکی تر دەگواستەوە، چادریان هەڵدەدا، نانیان دەپژاند و پاش چەند ساتێک پشوودان دووبارە بەڕێ دەکەوتنەوە. ئەو هەلومەرجە بەئێمە بەرگەی نەدەگیرا.

ئەفسەرە دیلەکانیش بەڕاستیی بووبوون بەسەربار بۆ ئێمە. لەگەڵ مەلا مستەفا وتووێژم کرد و ڕازیبوونی ئەوم وەرگرت بۆ ئەوەی ئەفسەرە دیلەکان بەرەڵڵا بکەین. ئێمە خۆمان خواردنمان نەبوو بەڵام لە ڕووی ویژدانەوە ناچاربووین ئەوان لە خۆمان پتر چاوەدێری بکەین. پاشان لەگەڵ شێخ ئەحمەدیش ئاخاوتم، بەرێکەوت سەیدێکی دانیشتووی «زێوە»ی مەڵبەندی مەرگەوەڕ لەلایەن سوپاوە بۆ دیمانەی شێخ ئەحمەد هاتبوو و لەوێ

بوو. بڕیار درا ئەفسەرە دیلەکان بەو بسپێرین هەتا لەگەڵ خۆیدا بیانباتەوە.

لەو ڕۆژانەدا، ئیتر سوپا دەستی نەدەگەیشتە بارزانییەکان، بەڵام باڵەفڕ زۆر ئازاری دەدان. سەرتاپێی ناوچە بەبەفر داپۆشرابوو، شوێنەواری ڕۆیشتنی خێڵ لەسەر بەفرەکە ڕەشاتییەکی بەجێ دەهێشت و ئەو هێڵە ڕەشە چاترین ڕێنوێنی باڵەفڕ بوو. ئەوان بەڕێنوێنیی ئەم هێلە ڕەشەوە دەگەیشتنە مەکۆی خێڵ کە یان لەحەسانەوەدا بوو یان لە بزووتنەوەدا و، بێ دەسپاریزی دایاندەگرتە بەر لێزمەی مەترەلۆز. بەو ئاوایە ترس و لەرزەیەکی بێ ڕادەیان هێنابووە کایە، تفەنگدار و پاشکۆپاریزانی کاروان لەبەرئەوەی لە شوێنێکی هێمندا بوون چ زیانێکیان پێ نەدەگەیشت، بەڵام ئافرەت و منداڵ و ماڵات و گاو و گۆتاڵ زۆریان زیان پێ دەکەوت.

بارزانییەکان وەک نەریت بەگژ باڵەفڕەدا نەدەچوونەوە. ئەوان بەتاقیکردنەوە بۆیان دەرکەوتبوو کە تەقەکردن لە باڵەفڕ، ئەویش بەتفەنگ، جگە لە بەفیڕۆدانی گوللە چ بەرکەوتێکی تری نییە. هەر بەو هۆیەوە باڵەفڕ بووبوونە میرکوڕی ئاسمان و بێ ترس و لەرزە لە بەرزاییەکی کەمدا دەفڕین هەتا ئەوەی باڵەفڕوانان بەچاکی دەبینران. دواجار پاش کوشتاری یەک لە دوای یەک، ڕۆژێکیان شێخ ئەحمەد فەرمانی دا هەر لەگەڵ دەرکەوتنی باڵەفڕدا، تفەنگداران لە هەموو لایەکەوە تەقەی لێ بکەن. بەڕێکەوت، لە یەکەمین پەلاماردا یەکێک لە باڵەفڕان ئەنگاوترا و بەرەبەرە هەتا لێمان دوور کەوتەوە نزم و نزمتر بووەوە و لە نێوان سەرسڕمانی ئێمە و شاگەشکەبوونی بارزانییەکاندا لە ناوەندی دەشتی مەرگەوەڕدا کەوتەوە، ئاگری گرت و ئەو دوو سەر مرۆڤەی تیایدا بوون لەناو ئەو ئاگرەی هەر خۆیان هەڵیان گیرساندبوو بوون بەرەژوو. لەوە بەدواوە ئیتر باڵەفڕ لە بەرزاییی زۆردا دەفڕین و، ئەو بۆمب و ڕستە گوللە شێست تیرانەی پێشیان بوو بەتاڵیان دەکرد و دەڕۆیشتنەوە.

ئەو ڕۆژەی بڕیار درا ئەفسەرە دیلەکان بەرەڵڵا بکرێن، شێخ ئەحمەد یەکێکیانی بەناوەی دەسبەسەر گێڕایەوە، ئەویش ملازم یەکەم جیهانبانی، کوڕی لیوا ئەمانوڵڵا جیهانبانی بوو. شێخ ئەحمەد پێی وابوو دەتوانێ بەهۆی ناوبانگ و بنەماڵەی ئەم ئەفسەرەوە سەرکردەی کاروانی ناردراو ناچار بکات دەست بپارێزێ. نامەیەکی بۆ سەرکردەی کاروانی ناردراو نووسی و هەڕەشەی لێ کرد ئەگەرییو باڵەفڕ سەرلەنوێ ژن و منداڵمان بۆمباباران بکەن ئەوا ئێمەش ئەم دەسبەسەرە دەکوژین. پێشبینیی من ئەمجارە ڕاست دەرنەچوو. من

دەمگوت ئەگەر بەرژەوەندیی ئەوان پێویست بکات هیچ بایەخێک بەگیانی ئەم ئەفسەرە نادەن، بەڵام وەک ئەوەی بایەخیان دابێ یاخۆ بەڕاستی لە ترسی تەقەکردن، ئیتر باڵەفڕ دەستیان لە بۆمباباران و کوتینەوەی کوێرانە هەڵگرت و، وەک دیاربوو بۆ سەرانسۆیی لە بەرزاییەکی زێدەدا دەفڕین.

ئەم بۆمبابارانە ئێمەشی گرتەوە، پرووشکی بۆمبایەک بەرانی یەکێک لە هەڤاڵانی ئێمە – عیزەت عەلی ئەسغەری، کەوت و برینداری کرد، پاشان بەتەواوی پەکی کەوت و دەبوو هەڵی بگرین. لە نێو ئەو بەفر و سەرماوسۆڵ و کێوەڵانە دژوارەدا هەڵگرتنی بریندارێکی پەرێشان کارێکی کارەساتاوی بوو. دەردی ئەو بەجۆرێک گران بوو بەهیچ جۆر پێمان هەڵنەدەگیرا. سەرەتا سواری وڵاغمان کرد، خۆی رانەگرت. لە پشتی خۆمان کرد هاوار هاواری چووە ئاسمان. پاشان بەهۆی دوو تفەنگ و بەتانییەک دارەبەستێکمان دروست کرد. ئەمجارەش خۆی پێ رانەگیرا بەڵام هیچ چارەسەری تر نەبوو. دواجار لە نێزیکی سنوور بۆ دۆزینەوەی چارەسەرێک چووینە لای مەلا مستەفا. کەسێکی پێ ناساندین وا پێ دەچوو برین پێچەوەی خێڵ بێ. لە کەرستەی برین پێچانەوە تەنیا پلایزێکی پێ بوو. ئەو برین پێچە بەڕێزە وای پێشان دەدا ئەگەربێو برینداره‌کە خۆی رابگرێ ئەوا لە چاوترووکانێکدا گوللەکە دەردەهێنێ. رێگەچارەی تر نەبوو، دەست و پێی هاوەڵەکەمان بەستەوە و دەمیمان بەرەڵڵا کرد. دوکتۆری بەڕێز پلایزەکەی لەناو کیسە تووتنەکەی دەرهێنا و بەلیکاو تەڕی کرد و لە برینەکەی ڕا کرد. پاش ماوەیەک گەڕان و سووڕان، زیڕەی لە هاوەڵەکەمان بەرز کردەوە و پلایزەکەی کێشایە دەرەوە. سبەی ئەو ڕۆژە پێی بریندارەکە بەڕادەی بالیفێک هەڵئاوسا، تاکە چارەسەرێک بۆ ئەم هاوەڵەمان ئەوەبوو ڕەوانەی عێراقی بکەین. ئەوەبوو بەدارەبەست ئاوای ئەودیوی سنوورمان کرد و بەدەستەوەمان دا، پاشان لە گرتووخانەی ئەبوو غرێب لە بەغدا یەکترمان گرتەوە.

لەو کاروانەی پاشەکشێی دەکرد، وێڕای بارزانییەکان هەندێک خەڵکی تریش هەبوون. ئەمانە یا کەسانێک بوون لە فیرقەی دێموکراتی ئازربایجاندا خزمەتیان کردبوو و لە ترسی تۆڵەسەندنی حکوومەتی ناوەندی یا لە ترسی تۆڵەسەندنی هەلپەرستان هەڵدەهاتن، یان ئەو کوردانە بوون لە ئێران هەستیان بەتەنایی نەدەکرد و بەرژەوەندیی مایەکییان لە عێراقدا هەبوو.

یەکێک لەمانە شێخ تەها هەرکی بوو کە بەهەڤاڵەتیی کۆمەڵێک لە پیاوانی خێڵەکەی

پاشەکشێی دەکرد و لە عێراقیش سامانی هەبوو. وەک دەگوترا بەردەوام هاوکاریی قازی محەمەدی کردبوو و پیاوێکی خراپیش نەبوو. هەندێکی تریشیان تاونباری بەناوبانگ بوون، لەسەرووی هەموویشیانەوە کەسێک هەبوو بەناوی «زێرۆ بەگ» کە لە ترسانە لەناو کوردان هەڵدەهات.

زێرۆ بەگ نۆکەری یەکێک لە ئاغایەکانی هەرکی بوو کە ئەو کاتە ئەندامی ئەنجوومەنی عێراق بوو و لە ئێرانیش موڵکی هەبوو. هەشت نۆ کەسێکی لە دەورووپشتی خۆی کۆکردبووەوە، خێڵێکی بەناوی «خێڵی بەهادور»ەوە دانابوو و خۆیشی کردبوو بەسەرۆکی خێڵ. لەسەردەمی حکوومەتی میللیی کوردستاندا پلەی عەقیدی دابوو بەخۆی. بنکەکەشی لە «باڵانۆچ» بوو و، لەوێ باخ و باڵەخانە و داوودەزگایەکی دامەزراندبوو. باڵانۆچ لە سەرەڕێی ورمێ و مەهاباد هەڵکەوتووە و هەر ئۆتۆمۆبێلێکی بەو ناوەدا تێپەڕی بکردایە دەبوو باجی تێپەڕین بەزێرۆ بەگ بدات. هەرچۆن بێ ئەم «عەقیدە ڕێزدارە» لە هەرێمی دەسەڵاتداریی خۆیدا رایەخی خانی خانانی راخستبوو، جارێکیش پەلاماری ورمێی دابوو. وا بڵاو بوو پیاوێکی مێرکوژ و بێ بەزەیە و دەیانگوت عەقیدێکی لە باڵانۆچ لە خافڵەکی گرتبوو و بەشێوەیەکی دڕندانە کوشتبووی. لە ترسی تۆڵە و سزای هەموو ئەو تاوانانەی کردبوونی، لە پەنای خێڵی بارزانەوە هەڵدەهات. هەروەها باوبوو بڕێکی گەورە پارەی هیشکە و زێڕی پێیە. ئەم پیاوە پاشان لە گرتووخانەی ئەبوو غرێب گەیشتەوە ئێمە و لەوێ پێشانی دا چ پیاوێکی بێ زراوی ترسنۆکە. لە گرتووخانە، مەرایی و کلکەلەقێی بۆ هەموو سەرباز و عەریفێک دەکرد بۆ ئەوەی زگیان پێی بسووتێ، بۆ نموونە بۆ ئەوەی دەرگەی ژوورەکەی پتر کراوەبێ. پاشی دوو ساڵان، بەهۆی دەسڕۆیشتنی ئاغایەکەی کە لە ئەنجوومەنی عێراق بوو لە گرتووخانە دەرکەوت و، پاشان لەسەردەمی حکوومەتی عەبدولکەریمدا ئەو دەمەی مەلا مستەفا گەڕابووەوە عێراق، هەندێک خەڵکی بۆ خزمەتی سوپای عێراق لە خۆی کۆکردەوە و لە بەرامبەر هێزەکانی مەلا مستەفادا کەوتە شەڕ و کوژرا.

بێگومان بارزانییەکان نەیاندەویست لەگەڵ ئەم جۆرە کەسانەدا سەری پێوەندییان هەبێ بەڵام نەشیاندەتوانی لە خۆیانی دوور بخەنەوە.

هەرچۆن بێ، ئەم کۆمەڵەیە لە نێوان ڕۆژانی ٢٠ هەتا ٢٥ی ئاخەلێوەدا گەیشتە گەرووی «گادەر»ی بنکەی سنووریی ئێران و عێراق.

پاش ئەوەی هەڤاڵە بریندارەکەمان ئاوای ئەودیو سنوور کرد و بەدەستەوەمان دا، پرسێکی بنەڕەتی بەرۆکی گرتین ئەویش چارەنووسی خۆمان بوو. ئێمە لە نێزیکی سنووری عێراق هەستمان کرد ئیتر ڕێگەمان لە ڕێگەی بارزانییەکان جیا دەبێتەوە. شێخ ئەحمەد سوور بوو لەسەر ئەوەی بچێتەوە بۆ بارزان، حەزی گشتیی خێڵیش هەر ئەمە بوو.

مەلا مستەفا و نێزیکەی حەفسەت چەکداری خۆی بەتایبەتیش ژمارەیەک لە بەرپرسانی خێڵ کە سەت کەسێ دەبوون هەموویان لە عێراق حوکمیان بەدواوە هەبوو. دەیانویست بەهەر جۆرێکی بۆیان بلوێ خۆیان بگەیننە سۆڤیەت کە تاکە پەسارگە و شوێنێکی تەنا بوو بۆ ئەوان. ئیتر لێرەوە ژمارەی ئێمە بووبوو بەهەشت کەس، جگە لە «عەلی ئەسغەر»ی بریندار، «نیکۆلا»ش جیابووبووەوە و لەگەڵ هاوەڵێکی ئاشووریدا ڕۆیشتبوو. لە بیرم چوو بڵێم جگە لە ژمارەیەک لە ئاشوورییەکانی ورمێ کە لە ئەندامانی فیرقەی دێموکراتی ورمێ بوون و بەگەڵ ئێمە کەوتبوون، هەروەها «سەعید»یش، ئەو لاوەی پێشتر لەبارەیەوە دووام لەگەڵ ئێمەدا بوو. ئەو ئامادە بوو لەگەڵ ئێمە بێت بۆ سۆڤیەت. ئێمە بڕیارمان وابوو لە یەکەمین هەلی بۆ گونجاودا بچین بۆ سۆڤیەت. بڕێک خواردنیشمان ئامادە کرد و سەعیدیش بەڵەدێکی باش بوو، مەرجیشی ئەوەبوو ئێمە بتوانین ڕێگە ببڕین و بەرگەی سەرما و برسیەتی بگرین و بتوانین پێ بەپێی ئەو لە لوتکەی کێوانەوە بێ ئەوەی نێزیکی شار و ئاوەدانی ببینەوە خۆمان بگەیننە ئاراس و لە ئاو بپەڕینەوە.

هەندێ لە تفەنگەکانی خۆمان دا بەکوردان و لە بڕێتیی هەر تفەنگێک نێزیکەی «من»ێک گەنمان وەرگرت و چەند کیلۆ خورمایەکیشمان ئامادە کرد. بۆ بەیانی کاتێ دەستمان بەئامادەکردنی خواردن کرد، گوتیان پیاوێک هاتووە بەدوای ئەفسەری تۆپدا دەگەڕێ «ناوی من بووبوو بەئەفسەری تۆپ». مەلا مستەفا بەدوایدا ناردبووم. چوومە چادرەکەی. زۆر بەدڵنەوایی وەری گرتمەوە و فەرمانی دا نان و ماستم بۆ بێنن: نانی گەرمی تەندوور و ماستی تازەی مەڕ، لەوانەیە سەرتان سڕ بمێنێ لەوەی ئاوها باسی نان و ماست دەکەم. نان و ماست لەو هەلومەرجەدا نانێک بوو وا بەئاسانی بەدەستی هەموو کەس نەدەکەوت. ئەو ڕۆژانە، چاترین خواردنی ئێمە گەنمی وشک بوو. تەنیا جارێکیان توانیمان بزنێک بدزین، نەشماندەزانی بیکوژینەوە، زێڕبەخت خەنجەرێکی پێ بوو، ئەو ئاژەڵە بەستەزمانەی لەزەوی دا و کەوڵی کرد، ورگیمان بەتاڵ کرد و بەجارێک هاوێشتمانە ناو مەنجەڵ و...

مەلا مستەفا بەدڵنەوازییەکی زۆرەوە گوتی:

– سوڵتان تەفرشیان، دەتەوێ بچی بۆ کوێ؟ سەعید هەموو شتێکی پێ گوتووم. ئێوە لە مەلا مستەفا چاکترتان بۆ پەیا نابێ، لەگەڵمان بمێنن، ئەگەر بەگولله بکوژرێین سەرەتا من دەکوژرێم پاشان ئێوە. بەیەکەوە سەرمان دەخەینە سەر بەردێک و چارەنووسمان پێک گرێ دەدەین: مردین، هەموو پێکەوە دەمرین. ژیاین، هەموو پێکەوە دەژیین.

گوتم:

– وەک لە بڕیاری ئێوەدا دەردەکەوێ دەتانەوێ بچنەوە بۆ عێراق، ئەگەر وابێ ئێمە ناتوانین لەگەڵ ئێوەدا بمێنین لەبەرئەوەی هەر بەخۆبەدەستەوەدانمان بەعێراق یەکڕاست دەماندەنەوە بەئێران و هەر لەسەر سنوور گوللەبارانمان دەکەن.

مەلا مستەفا گوتی:

– کێ بەئێوەی گوتووە مەلا مستەفا خۆی بەدەست عێراقەوە دەدا؟ مەلا مستەفا خۆی بەدەستی کەسەوە نادات. بمێنن بزانین شێخ ئەحمەد بڕیاری لەسەر چییە. ڕاستە ئەو دەیەوێ بچێتەوە بۆ عێراق بەڵام ئەگەر من خۆم بەدەستی عێراقەوە بدەم پاشی ٢٤ سەعات لە بەغدا هەڵم دەواسن. من چۆن دەتوانم بچم بۆ عێراق؟ جارێ لەگەڵ ئێمەدابن و دڵتان هیچ نەکات.

هەرچۆن بێ، مەلا مستەفا بڕیاری بەئێمە گۆڕی. من قسەکانی ئەوم بەهاوەڵەکانم گەیاندەوە و بڕیارمان دا لەگەڵ ئەوان بمێنین. سەعیدیش بەکارێکی مەلا مستەفاوە ڕۆیشت و چوو بۆ عێراق، ئێمەش بڕیارمان دا چاوەڕوانی ئەو بین.

لەو ڕۆژانەدا پێی سنووروانانی عێراقی بۆ هاتوچۆی ناو خێڵ کرابووەوە. شێخ ئەحمەد و مەلا مستەفا خەریکی وتووێژ بوون لەگەڵیاندا. هێزگەلی عێراقیش لە نێزیکی سنوور بۆسەیان نابووەوە. کاردارانی عێراقی کەوتبوونە تێکەڵاوی لەگەڵ ئێمەدا، پێیان وابوو ئێمە ڕۆڵێک لە ڕێکوپێکی و لەشەڕ سەرکەتنی بارزانییەکاندا دەلەیزین و ئەگەر ئێمە لەوان جیا بکەنەوە ئەوا مەترسیی خێڵی بارزان کەم دەکەنەوە.

وتووێژی ئەوان لەگەڵ ئێمەدا لەسەر ئەو بنچینەیە بوو: ئێوە دەتوانن پەنا ببەنە بەر عێراق و ئێمە بەگوێرەی یاسای ناوولاتان لەبارەی پەنابەرانی سیاسییەوە هەڵسوکەوتتان لەگەڵدا دەکەین. ئەوان دەیانگوت لەم بوارەدا دەوڵەتی عێراق لەگەڵ ئێراندا بڕیاری

بەستووە تەنیا تاوانبارانی ئاسایی ئاڵوگۆڕ بکەن. بێگومان ئێمە بڕیارمان نەدابوو ببین بەپەنابەر لە عێراق بەڵام وەڵامی «نەرێ»شمان بەوان نەدەدا و نەماندەهێشت پێوەندیمان ببڕێ.

هەر لەو ڕۆژانەدا جارێکیان دیانەمان لەگەڵ شێخ ئەحمەددا کرد و وتووێژمان کرد. ئەو دەیگوت:

من لە هەموو ژیانی خۆمدا پیاوگەلی وەک ئێوە ڕەوشت پاک و بوێرم نەبینیوە. چەند حەزم دەکرد ئێمە هەمان هەلومەرجی جارانمان لە بارزان هەبووایە و ئێوەش بوونایە مێوانمان. بەڵام بەداخەوە ئێستە دەستی خۆیشمان لە هەموو جێیەکدا کورتە، ئێستە شتێکمان نییە سوپاسی ئێوەی پێ بکەین. بیستم ئێوە ویستووتانە بچن بۆ سۆڤیەت بەڵام نەتانتوانیوە، وەک دیارە حەز دەکەن لەناو خێڵی بارزاندا بمێنن. من بەرژەوەندیی ئێوە لەوەدا دەبینم خۆتان بەدەستی عێراقەوە بدەن. ئێران و تورکیا جێی ئێوە نییە. تەنیا هیوای ئێوە لە عێراقدایە. ئێمە لە خۆبەدەستەوەدان بەعێراق بترازێ ڕێگەیەکی ترمان لەپێشدا نییە. بڕیارمان داوە هەموومان بچینەوە بۆ عێراق. تەنیا مەلا مستەفا و هەندێک لە پیاوانی چەکدارمان خۆیان بەدەستەوە نادەن. بڕیارە ئەوان پاشان بەزەبری زۆردارەکی بێنەوە بۆ ناو عێراق و هەندێک بنکەی سوپایی چەک بکەن و هەتا ئەو ڕادەیە بەربەرەکانێی میری بکەن کە ناچار ببێ ئێمە بەلێبووردنی گشتی بدات و سەرلەنوێ لە ناوچەی بارزان بنەجێ ببینەوە.

بەو ئاوایە بارزانییەکان بڕیاری خۆیان دابوو. ئەوان پێیان وابوو هەبوونی ئێمە لەناو خێڵدا گیروگرفتێک لە ڕێگەی بەجێ هێنانی ئەو پلانەدا دێنێتە کایە.

باو بوو ئێمە کۆمۆنیستین و تەنانەت لەگەڵ مۆسکۆشدا سەری پێوەندیمان هەیە و ئەگەر لە ناو خێڵی بارزان بمێنین ئەوا ئەوان ناچار دەبن خاڵێکی تر لەبارەی ئێمەی شەش مرۆڤی کۆمۆنیستەوە لە بڕیاری خۆیان لەگەڵ دەوڵەتی عێراقدا زیاد بکەن. بەم جۆرە لە ڕێککەوتن لەگەڵ عێراقدا گرفتێکی تر دەچووە سەر گرفتەکانیان. ئەوان هزریان دەکرد ئەگەر ئێمە لەگەڵ ئەواندا بین ئەوا دەوڵەتی عێراق گرانتر لەگەڵیاندا ڕێک دەکەوێ، ڕەنگە هەر لە بنەڕەتەوە ڕێک نەکەوێ و مەرجی ئەو بڕێتی بێ لە بەدەستەوەدانی ئێمە. ئەوان بەئێمەیان دەگوت ئێوە گوناحێکتان لە عێراقدا نییە، ئەگەر جیا لە ئێمە خۆتان بەدەستی عێراقەوە بدەن ئەوا باری ئێوە سووکتر دەبێ. بەم ئاوایە ئەوان لە ڕاستیدا

بەشێوەیەکی ڕێزپەروەرانە ئێمەیان لە خۆیان بەدوور دەخستەوە.

بێگومان شێخ ئەحمەد بەڕواڵەت دەیگوت ئەگەر حەز بکەن دەتوانن لەگەڵ مەلا مستەفادابن. ئەو نیازیەتی ئەم شەو «یاخی» ببێ، هەرچەندە بەرژەوەندیی ئێوە لە خۆبەدەستەوەداندایە بەڵام ئەگەر حەزیش بکەن بەگەڵ مەلا مستەفا بکەون ئەوا ئێمە ڕێگەتان لێ ناگرین. ئێمەش بڕیارمان دا تەبای مەلا مستەفا «یاخی» ببین و مەلا مستەفاش بڕیارەکەمانی بەپەسند زانی.

هەر ئەو شەوە ئافرەت و منداڵ و پیرەمێران ڕێگەی عێراقیان گرتەبەر(١٣) بەڵام نێزیکەی حەوسەت مرۆڤی چەکدار بەرەو ناو عێراق پاشەکشێیان کرد. ئەو شەوە گایەکیان کوشتەوە، گۆشتەکەیان بەسەر «یاخی»یەکاندا بڵاو کردەوە، ئێمەش بەتێکڕایی پشکێکمان بەرکەوت. پێستەکەشیان کرد بەپێتاو. لە داوێنی گەروویێکدا شێومان خوارد و بۆ شەو چووینە چیا بۆ چادری مەلا مستەفا.

من لەوێ هەستم کرد ئەو بەهاتنی ئێمە دڵشاد نییە. هەقیشی بوو، لەبەرئەوەی ئێمە تەنیا گرینگیی چەکدارێکمان هەبوو، ئەویش ئەو چەکدارەی ناتوانێ پێ بژیو و جێ ژیانی خۆی دابین بکات و بەردەوام بووەتە بارگرانی، لە کاتێکدا چەکدارانی بارزانی لەم بارەیەوە لێهاتوو بوون. بەکورتی ئێمە دەست و پێ گرێدەر بووین. بۆ نموونە هەر ئەو شەوە کاتێ بەمەلا مستەفام گوت لەکوێ بخەوین، گوتی:

– باشە، بڕۆن لە یەکێ لەو چادرانە شوێنێک بۆ خۆتان بکەنەوە.

ئەو ئاخاوتنە لە کورتییە پێشانی دا ئێمە بەدوو شێوەی تەواو جیا بیر دەکەینەوە. ئێمە چاوەڕوان بووین ئەو جێگە و پێ بژیوی و شتی ترمان بۆ دەستەبەر بکات و ئەویش چاوەڕوان بوو ئەم جۆرە چاوەڕوانییە لەو نەکەین.

لەو سەر کەپکی چیایەدا بارزانییەکان تەنیا سێ کۆنیان هەبوو. سەرمان بەهەر یەکێکیاندا گرت مۆنجەی دەهات و جێگەمان دەست نەکەوت. ئەو شەوە سەرما لێی دام و تام هاتێ. هاوەڵانم تەنیا کارێکی لەدەستیان هات ئەوەبوو لە یەکێ لەو کۆنانەدا جێگەیەک بۆ من بکەنەوە، خۆیشیان لەبەر ئەو بەفر و سەرماوسۆڵەیە مان و خۆیان

(١٣) ڕۆژی ١٧– ١٨ نیسان ساڵی ١٩٤٧ نێزیکەی ١٥٥٠ پیاو ، ١٦٨٨ ئافرەت و ١٣٢٩ منداڵی بارزانی لەگەڵ شێخ ئەحمەدی بارزاندا هاتنەوە ناو زەویی کوردستانی عێراق. بڕوانە وتارێکی د. فوئاد حەمە خورشید لە گۆڤاری ڕەنگین ژمارە ٩٦ .

گورمیله کرد. دەزانرێ گیروگرفت لە بەرزاییی چوار هەزار مەتری سەر بەفردا چەند زۆرە. هەر ئەو شەوە سێ ئەسپ و دوو سەگ لە سەرمانە هیشک هەڵاتن. من خۆم سبەینێ وەئاگا هاتم هەستم کرد گەرووم گەرم داهاتووە، توومەز دەوروپشتی ملم بەفر گرتبووی. شەو تەنیا سەرم لەبن رەشماڵ بووبوو، پاشماوەی لەشم لە دەرەوە مابوو.

ڕۆژی پاشتر هەموومان باوەڕمان هێنا بەرگەگرتنی ئەم جۆرە گرفتانە لە وزەی ئێمەدا نییە و تێکڕا بڕیارمان دا خۆمان بەدەستەوە بدەین. دەمانزانی ئەگەر هەتا دوێنێ گرینگییەکمان هەبوو لەسایەی تۆپەکانەوە بوو، ئێستە لە چەکدارێکی ئاسایی و جێگەگر بەولاوە شتێکی تر نیین، دە کەسیش لە ئێمە نەدەگەیشتە پێی مرۆڤێکی بارزانی.

سەرەڕای ئەو مەترسییەی هەستمان پێی دەکرد، لە ڕۆژی ٢٦ی مانگی ئاخەلێوەی ساڵی ١٣٢٦ خۆمان بەدەستی عێراقەوە دا.

پێش ئەوەی خوا حافیزی لە بارزانییەکان یان چاتر بڵێم لە کوردستان بکەین، بەسەرهاتی دایکێکی کوردت بۆ دەگێڕمەوە، بەسەرهاتی ئەو هەست و سۆزەی تەنیا دایک دەتوانێ بیهێنێتە کایە.

بەشی چوارەم

کورم خەیری

زستانی ساڵی ١٣٢٤ لە شنۆ دۆستایەتیم لەگەڵ لاوێ بەناوی «خەیروڵڵا»دا پەیا کرد، لەبەرئەوەی هەموان بەناوی «خەیری»یەوە بانگیان دەکرد بۆیە منیش هەر هەر بەو ناوەوە بەیادی دەکەمەوە. ئەو یەکێک بوو لە ئەفسەرانی کورد لە سوپای عێراق و چووبووە پاڵ بارزانییەکان، لە تەک ئەواندا هاتبوو بۆ ئێران و لە سوپای حکوومەتی گەلێری کوردستان بەڕێبەرایەتیی قازی محەمەد پلەی «نەقیب»ی هەبوو. لە مەهاباد کچێکی یەکجار جوانی مارە کرد. پاش هەڵمەتی سوپای ئێران، لە هاوەڵەتیی بارزانییەکاندا کەوتە کشانەوە.

بەڕواڵەت خۆی لە سەرووی چل ساڵی پێشان دەدا بەڵام ڕەوت و بزاوتی بەتایبەتیش کاتێ سوواری ئەسپ دەبوو، مرۆڤی بۆ خۆی بەکێش دەکرد بەجۆرێ کوڕێکی گەنجە و تەمەنی ناگاتە بیست و پێنج بیست و شەش ساڵان. هەتا بڵێی گورجوگۆڵ، ئازا و بزێو بوو. یەکجار بەوره بوو، لە هەر هەواڵێکی هەرچەندە زۆر نالەباریش بووایە، دەیتوانی ئەنجامی گەشبینانە بخوێنێتەوە. یەکێک لە پیاوانی خێڵ کۆنە رادیۆیەکی بەپیل ئیشکەری هەبوو، هەندێ لەو شەوانەی هەلمان نەدەبوو خۆمان گوێ لە هەواڵی رادیۆ بگرین، بۆ بەیانی خەیری هەواڵ و شرۆڤەی تێروتەسەلی بۆمان دەهێنا لەبەرئەوەی ئەو یەکێک بوو لە گوێگرانی هەموو شەوانی رادیۆ. بۆ نموونە ئەگەر رادیۆی مۆسکۆ لە گوتارێکی راگەیاندندا بیگوتایە «دەمی هەرزەوێژان تێک دەشکێنین»، ئەوا ئەو وای شرۆڤە دەکرد هەر سبەی سوپای سوور لە باکوری ئێرانەوە شۆڕ دەبێتەوە، سوپای داگیرکەر و زۆرکاری ئێران تێک و پێک دەشکێنێ و کۆماری میللیی کوردستان دەژیێنێتەوە.

ئەو کارداری دابینکردنی پێ بژێوی بارزانییەکان بوو و هەرجارەی لە گەشتی پەیاکردنی پێ بژێو دەگەڕایەوە کۆمەڵێک دەنگوباسی تایبەت بەخۆی دەهێنایەوە. فلانە خێڵ قورئانی مۆر کردووە لەکاتی شەڕدا لایەنی بارزانییەکان بگرێ، فیسارە خێڵ خۆی لە میریی ئێران تەکاندووەتەوە و بەڵێنی داوە هیچ جارێک ئالیکاری بەسوپای ئێران نەدات. یا بۆ نموونە سەرۆکی ئەو خێڵەکەی تر لەسەردەمی رەزاشادا کوژراوە، بۆیە ئەستەمە ئالیکاری بدات بەسوپای ئێران. ئیتر لەم جۆرە هەواڵ و شرۆڤانە...

بەکورتی، لە تێکڕای هەواڵ و شرۆڤەگەلی ئەودا ئەوە دەبینرا تەواوی گەلی کوردستان هەموو لەهەموو لە دووای بارزانییەکانەوە وەستاون، ئەگەر سوپای ئێران دەست بەشەڕ بکات ئەوا زوو بەزوو لەبەریەک هەڵدەوەشێ. ئەو نەک تەنێ بۆ خۆی لاوێکی بەردەوام

دڵگەش بوو بگرە هیوا و دڵگەشیی بەملا و بەولاشدا بڵاو دەکردەوە.

لە شنۆ، کەسانێک هەن پێوەندیی خۆشەویستیی ئەویان لەگەڵ خێزانەکەیدا بینیوە. من بۆ خۆم ڕۆژێکیان بینیم برا بچووکی ژنەکەی لەگەڵ خۆیدا هێنابوو بۆ گەرماو و وەک منداڵی خۆی بەوپەڕی خۆشەویستییەوە دەیشوشت و هیشکی دەکردەوە. ئەو بەچاکی پێشانی دەدا نەک تەنێ پیاوێکی شەڕوان و کاردارە بگرە بەتەواوی واتاوە پیاوی ماڵەوەشە.

سوپای ئێران هەڵمەتی هێنا و بارزانییەکان پاش چەندین ڕۆژ لە شەڕ و هەڵاتن، بەرەو سنووری عێراق کەوتنە کشانەوە. لە کاتی کشانەوەدا دایک و ژنبرای خەیری لە شنۆ مانەوە بەڵام ژنە جوانەکەی بەگەڵی کەوت.

بەسەرهاتی ئێمە لە سنووری عێراقەوە دەست پێ دەکات. لەوێ، کاتی سەردانی چادرەکان و پرسینی هەواڵی ئەو ماڵانەی دەمانناسین، نەقیب «خەیری»مان بینی لە ناو نوێن کەوتووە و دەناڵێنێ، تایەکی گەرمی لێ هاتبوو و ناوبەناوێ وڕێنەی دەکرد. کورد بەنەریت (لە یەک دوو لە دە پلەی) تادا ناڵەیان دەگاتە ئاسمان چ جای ئەوەی بگاتە نێزیکی سێ پلە.

کە ئێمەی بینی سەری ڕەزامەندیی ڕاوەقاند. ئێمە چەند ئەفسەرێک بووین لە کشانەوەی بارزانییەکاندا هاوڕێگە بووین. خەیری داوای لێ کردین لە تەنیشتی دابنیشین، پاشان بەزمانی تورکی بەدەم ئاهوناڵەوە گوتی:

– من دەمەوێ تکاتان لێ بکەم بڕوا بەژنەکەم بێنن بگەڕێتەوە بۆ مەهاباد. من نەخۆشم و ناچارم خۆم بەدەست عێراقەوە بدەم. لەبەرئەوەیش کە لە سوپای عێراق فەرمانی لە سێدارەدانم بەدواوە هەیە، ئیتر نازانێ چ چارەنووسێک بۆم لە پارێزدایە. هەبوونی ژنەکەم، دەست و پێم دەبەستێ و وردم دێنێتە خوار، وێڕای ئەمەش جاحێڵ و جوانە...

ئێمە دەمانبینی ژنەکەی وەک پەپوولە بەدەوریدا دەسووڕایەوە و دەیلاواندەوە:

– خەم مەخۆ، زوو چاک دەبیەوە...

ئەو دەمەی خەیری بابەتی گەڕانەوەی ئەوی بۆ مەهاباد لەگەڵ ئێمەدا کردەوە، گوتی:

– خۆت ماندوو مەکە، خۆت پێشتر هەموو ئەم قسانەت پێ گوتووم، قسەی ئەمانەش لە قسەی خۆت زیاترم کار تێ ناکەن. من لەم حاڵ و باڵەدا بەهیچ جۆر دەستت لێ

هەڵناگـرم. هەلومـەرج هەرچۆن بێ من ژنـی تۆم، بۆ هەرکـوێ بچی لەگـەڵتـدا دێم و لە هەرچییـــەکی بەســەرت بێ هاوبەش دەبم، هەتا بەژیان بمێنی لەپاڵ تۆدا دەبم و ئەگــەر مردیشی...

لێرە، رووی خۆی بەلایەکەی تردا وەرگێڕا.

ئێمە لەبەرئەوەی دەمانزانی قسەکانمان کارێکی ئەوتۆی تێ ناکەن پێمان گوت:

– لەبەرئەوەی تۆ ژنێکی جـاحـێڵ و جـوانی، بەتایبـەتیش لەبەرئەوەی ژنی پیـاوێکی حوکمدراوی، لە عـێراق مـەترسیت لەسەر هەیە. لەوانەیە ببی بەمـایەی رێزنەگـیری و تەنانەت دەسدرێژییش، لەم بارەیشـدا ئازار و ئێشی پیـاوەکەت پتـر دەبێ. ئەگـەر ئەوت خۆش دەوێ بگەڕێوە بۆ مەهاباد، ئەمەیش لە دوو حاڵ بەدەر نییە یان ئەوەتا پیـاوەکەت دەرباز دەبێ و دەگـەڕێتـەوە لات یان ئەوەتا لە سـێدارە دەدرێ... ئیـتـر ئەو کـاتەش هیچ جیاوازییەکی نییە تۆ لە مەهاباد بی یان لە بەغدا...

نەدەزانرا قسـەکانی ئێمـە کاری لێ دەکەن یان نا، بەڵام هەرچۆن بێ کـاتێ جـارێکی تر «خەیری»مان لەناو ئاخی عێراقدا بینییـەوە ژنەکەی لەگەڵیدا نەبوو. ئێمەش بۆ ئەوەی برینی نەکولێنینەوە پرسیارمان لێی نەکرد، وا پێ دەچوو ژنەکەی لە سنوورەوە گەڕابێتەوە بۆ مەهاباد.

ئێمـە لە دوو سێ قـۆناغی ناو زەویی عـێراق، لە ناوچەیەک بەناوی «باپشـتـیـان» کە بنکەیەکی پۆلیـسی عـێـراقی بوو، جـارێکی تر «خـەیری»مـان بینیـیـەوە. هێـشـتـا نەخۆشییەکەی گران بوو بەڵام بەبۆنەی ئەوەی ئەفسـەرانی عێراقی پێشتر دەیانناسی، لە رووی داوودەرمانەوە چاویان لێی بوو. بۆ سبەینێ گەیشـتینە شوێنێک بەناوی «دیانە»، وڵاغیان بۆی گرت و بەسواری بەڕێیان کرد. ئێمە هەموومان بەپێیان بووین.

بەسـەرهات لە دیانەوە کـە یەکـەمین خـاڵگەی سنوورە ئۆتۆمۆبێلی بگاتێ، دەسـتێ پێ کـرد. لەوێ ئێـمـەیان سواری لۆری کـرد. ئێـمـەی گیـراویان لە دوو لۆری سوار کـرد و دوو لۆریی زرێداریش پاســەوانیـــان لێ دەکــردین. دوو سێ کــیـلۆمــەتر لە دیانە دوور نەکــەوتبــووینەوە لەبەری چەپی ریگەدا ژنێکم بینی بەهەڵەداوان رووەو رێگە دەهات و بەدەنگی بڵند شتێکی دەگوتەوە. کاتێ نێزیک کەوتەوە گوێم لێ بوو دەیگوت:

– کوڕم خەیری! کوڕم خەیری!

بەهەڵەداوان و پرچی کراوەوە رای دەکرد. ئەو کۆنەی(١٤) لە پشتێنی بەستبوو، لەسەرەوەرا شۆڕ بووبووەوە و دەگەیشتە سەر زەوی، لە دوایەوە دەکشا و تۆزی بڵند دەکردەوە. سەری کراوە بوو و مووە مشکی رەنگییەکانی وەک پەڕی جووچکە تیژ ڕاوەستابوون. بەژن و باڵایەکی داوەشاو و هێسکدار و لەبەر ڕۆژ سووتاوی هەبوو. لە تەواوی ڕواڵەتیدا تەنێ دوو چاوی سوور دەبینرا بریسکیان دەدا. بێ ئەوەی خەیری ببینێ رووە و ئێمە و پۆلیسەکان و ئۆتۆمۆبێل تەنیا هاواری دەکرد:

– کوڕم خەیری! کوڕم خەیری!

پاش ئەوەی خۆی هاوێشتە سەر بۆدیی ئۆتۆمۆبێلەکە، خەیری سەری خۆی شاردەوە و بەچرپە پێی گوتین:

– دایکی منە، پێی بڵێن من لێرە نیم.

بەڵام نەئێمە لە زمانی ئەو دەگەیشتین و نەپۆلیس مۆڵەتیان دەدا قسەی لەگەڵدا بکەین. ئۆتۆمۆبێل وەستا و دوو عەریف دابەزین، ئەویان لە ئۆتۆمۆبێلەکە دوور خستەوە و لە لێواری ڕێگەیان دانا بەڵام هەر لەگەڵ بەڕێ کەوتنەوەی ئۆتۆمۆبێل، ئەو لەیەک ترووکەی چاودا خۆی هاوێشتەوە سەر لمۆزی ئۆتۆمۆبێلەکە. ئەم رووداوە دوو سێ جار دووبارە بووەوە، هەتا دواجار پۆلیسەکان لە پیلی نەوین و چەندین مەتریان بەسەر زەویدا راکێشا و هەڵیاندایە ناو جۆگەلەیەکی تەنیشتی ڕێگەوە. ئەم جارە هەتا پێ راگەیشت هەستێتەوە ئۆتۆمۆبێلەکان بەدوور کەوتبوون.

کەس نەیدەزانی ئەم ژنە لە کوێی زانیوە کوڕەکەی لەم ئۆتۆمۆبێلەدایە. بەڵام هەرچی بێ لە قۆناغی پاشتر ئەومان بینییەوە. لە قۆناغی پاشتر ئێمەیان برد بۆ چادری پاسەوانیی فەوجێکی سوپا. ئەو فەوجە لە پەڕگەی گوندێکدا هێوری بوو. ئێمە هەر لە ئۆتۆمۆبێل دابەزین دایکی «خەیری»مان بینی لە تەنیشت چادری پاسەوانیدا لەسەر چۆکان دانیشتبوو. دەمودەست و بەچ شێوەیەک بەر لە ئێمە خۆی گەیاندبووە ئەو شوێنە، کەس نەیدەزانی! مرۆڤ دەیتوانی هەست بکات ئەو تەنیا بەبۆن و هەستی دایکانە بەرامەی کوڕەکەی لەهەر کوێ بێت خۆی دەگەیێنێتە ئەو شوێنە.

(١٤) لە کوردەواریدا ئافرەتان پارچەی ڕەشماڵ «کۆن – کوێن» بۆ شیوەن گێڕان و ئازیەتباری لە خۆیان دەئاڵێنن. زۆرجار «مل بەکوێن» لە گۆرانی فۆلکۆریدا دەبیسترێ – وەرگێڕ.

ئەو شەوە ئێمەیان بردە قەلایەک گوایە بنکەی پۆلیس بوو. بەو پێناوییەی ئێمە کردمان و ئەو پارەیەی دامان، مۆڵەتیان دا دایکی خەیری بۆ چەند ساتێک کوڕەکەی ببینێ. لەو دیمانە کورتەدا، بێ ئەوەی یەک وشە چیبە بپەیڤێ، تەنیا سەرنجی کوڕەکەی دەدا، دەتگوت هەمـوو گـیـانی بـووەتە سـەرنج و هەر بەو سـەرنجـە هەمـوو خـۆشـەویسـتـی و لاواندنەوەی دایکانەی خـۆی بەسـەر کـوڕەکـەیدا بلاو دەکـاتەوە. وەک چۆن ئەڤـینداری بۆ ئەڤـینەکـەی راکێشرابێ ئاوها سەرنجی لە کوڕەکەی دەدا. وەک ئەوەی بەم بێدەنگییە هەموو قسەیەک دەربڕێ. تەنیا قسەیەکی دەیکرد ئەوە بوو:

- کوڕم خەیری!...

بێگومان خەیری قسەی دەکرد و شتگەلێکی پێ دەگوت. هەبێ و نەبێ دڵی دەدایەوە و داوای لێ دەکرد بگەڕێتەوە ماڵ، بەلام ئەو لە هەمـوو ئەو ماوەیەدا لەوانەیە پێنج شەش وردکە بێ ترووکەی چاو تەنیا سەرنجی لە کوڕەکەی دابێ.

بۆ سبەی، لەگەڵ گەردی بەیانی ئێمەیان بەرەو کەرکووک برد. هەتا دەمی ڕۆژئاوا لە کـەرکـووک بووین. بەرەبەری ڕۆژئاوا ئێـمـەیان بۆ وێسـتگەی هێلی ئاسنین برد، لە فارگۆنێکی تایبەتیان سووار کردین. لەوێ حاڵی خەیری خراپتر بوو، بەردەوام دەینالاند و دەیگوت:

- انزل الطبیب فی سبیل الله... «واتە لە ڕێگەی خوادا دوکتۆر بێنن»

فارگۆنەکەی ئێمە بەجیا و دەرگەگیراو بوو، پێوەندیی بەفارگۆنەکانی ترەوە نەبوو. دەستێ ئێمەیان، هەر دوو کەس دوو کەس، کەلەپچە کردبوو. «خەیری»ش هەرچەندە پەکی کەوتبوو بەلام دەستی بەکورسیی فارگۆنەکەوە بەسترابوو. دوای سەعاتێک لەبەرێ کەوتنی شەمەندەفەر، دەنگە دەنگێک لە پشتی دەرگەوە هاتە گوێ، دەتگوت پشیلەیە پەنجە بەدەرگەدا دەکێشێ و نووزەنووز دەکات، ئەم دەنگە سەرنجی پاسەوانانی بەکێش کرد.

سەرەک پاسەوانی ئێمە «مفەوەز»ێکی یەکجار بەفیز و لەخۆبایی بوو. هەڵسوکەوت و ڕەفتاری لەو گەنجانە دەچوو کە رابردوویەکی لەباریان نەبێ. عەریفەکەش، هەر بەم جۆرە لەبارەی ئەو دەدوا. لەم ئەرکەیدا زۆر بەخۆیەوە دەنازی و دەیویست لەهەر هەلێکی بۆی هەڵدەکەوێ هێزی خۆی پێشان بدات. فەرمانی بەعەریفەکە دا بزانێ ئەو دەنگە چییە.

کاتێ دەرگەی ناوەندیی فارگۆن کرایەوە بینیمان دایکی خەیری وا لە پشت دەرگە

وێستاوە. ئێمە بەهۆی عەریفەکەوە کە تورکیی دەزانی، داوامان لە مفەوەزەکە کرد مۆڵەت بدات ئەم دایکە لە تەنیشت کوڕەکەی دابنیشێ، بەڵام ئەو بەتیژی بەرتەکی دایەوە و فەرمانی دا ژنەکە لە پشت دەرگە بەدوور بخەنەوە و دەرگەش دابخەن. بێگومان «خەیری»ش حەزی نەدەکرد دایکی لەم حاڵی نەخۆشی و دەست بەستراوەییەدا ببینێ.
هەرچۆن بێ دەرگە داخرایەوە، جارێکی تر دەنگی ئاهوناڵینی دایکی خەیری و دەنگی لەپەکوتەی بەدەرگەدا بڵند بووەوە و ئەمجارە هەتا بەیان درێژەی کێشا. بێگومان دوو سێ جار، پۆلیسەکان بەتوندوتیژی ئەویان لە پشت دەرگە بەدوور دەخست بەڵام ئەو لەهەمبەر هەموو ئەو تیژییانەدا نەقسەیەکی دەکرد و نەبەرگرییەک، تەنیا سینگی دەکوتا و دەیگوت:

- کوڕم خەیری!...

نەتکا و پاڕانەوەیەک، نەتووڕەیی و دەمارکرژییەک و نەهیچ بەرتەکێک...

بەدرێژاییی شەو، خەیری لەم بەری دەرگەوە، بەدەستی بەستراوە بەکورسییەوە، دەیناڵاند:

- انزل الطبیب فی سبیل الله...

دایکیشی لەودیو دەرگەوە ناوبەناوێ دەیگوت:

- کوڕم خەیری!...

بۆ سبەینێ ئێمەیان برد بۆ بەغدا بۆ «مەرکەز سەرا» و پاش بەخێرهێنانێکی سەرەتایی ئێمەیان فڕێ دایە ژوورێکی پیس و پۆخڵ. ئەمجارەش دایکی خەیری لە پێش دەرگەی گرتووخانەدا وەستابوو، وەک پێشان سەرنجی لە کوڕەکەی دەدا و لە ژێر لێوەوە بەچرپە دەیگوت:

- کوڕم خەیری!...

پاش نیو سەعات پۆلیسێک پرێسکەیەکی بۆ خەیری هێنا. دایکی ناردبووی: برێک نانی هیشک و حەوت هەشت دەنکە خورما!

پاشی سێ ڕۆژ، سەرەوەدەری ئێمە ڕۆناک بووەوە و لە «مەرکەز سەرا»وە بردیانین بۆ گرتووخانەی «ئەبوو غرێب». ئەمجارە «خەیری»مان لەگەڵدا نەبوو، ئەویان حەواڵەی سوپا کردبوو. ئیتر بەو شێوەیە ڕێگەی ئێمە و ئەو لە یەکتر جیا بووەوە، چیتر هەواڵی ئەومان

پێ نەگەیشت، تەنیا لە ڕێگەی ڕۆژنامەکانەوە زانیمان کە سپاردوویانە بەدادگەیەکی سوپایی.

پاشی پێنج شەش مانگ، کاتێ «عەلی ئەسغەری» کە یەکێک بوو لە هاوەڵانی ئێمە، گەیشتەوە لامان، لە چارەنووسی ئەو و دایکی ئاگەداری کردینەوە. عەلی ئەسغەری لە کاتی شەڕ بریندار بووبوو، بەناچاری بەر لە خۆمان ئەومان بەدەست سنووروانانی عێراقەوە دابوو، پاش چابوونەوەیشی، دەسبەجێ بەگرتووخانەی گشتی سپاردرا بوو. ئەو بۆ ئێمەی گێڕایەوە:

– خەیری لە هەموو شوێنێک بەهۆی دایکیەوە ناوبانگی دەرکردبوو. ئەو لە هەموو شوێن بەدوای کوڕەکەیەوە بوو. دەتگوت بۆنی کردووە و بێ ئەوەی لە کەسێ بپرسێ لە هەموو جێگەیەک ئامادە دەبوو. ئەو دەمەی خەیروڵڵا لە مۆڵگەی سوپا گیرابوو، دایکی ببوو بەجێنیشتەی بەردەوامی مۆڵگەکە. کاتێ دەیانبردە دادگە بەدوایدا ملی ڕێگەی دەگرت و لەگەڵیشیدا دەگەڕایەوە. سەرلەبەر ئەفسەران و دادوەرانی دادگە دەیانناسی، دڵیان دەدایەوە و دڵنیایان دەکرد کوڕەکەی بەم زوانە بەردەبێ. ئەو تەنیا ئەوەی بەئەفسەران دەگوت کوڕەکەی بدەنەوە بۆ ئەوەی بیباتەوە ماڵ.

دوواجار، خەیروڵڵا فەرمانی لەداردانی بۆ دەرچوو(١٥). ڕۆژنامەکانیش نووسییان لە گرتووخانەی ناوەندی لە بەغدا بەدارەوە هەڵواسرا، بەڵام دایکی هێشتا هەر داوای دەکردەوە.

بەرەبەیانی ڕۆژی بەدارەوە کردن، خەیروڵڵا دوو ڕکات نوێژ دەکات و ئامادەی لەداردان دەبێ، لەبەر پێی داردا دەڵێ:

– من لاوێکی کوردم و شانازی دەکەم لە پێناوی سەربەخۆیی کوردستاندا دەمرم...

لە دووا ساتیشدا ڕادەسپێرێ «تەرمەکەی بدەنەوە بەدایکی...»

هەر ئەو ڕۆژە بەدایکی خەیروڵڵا دەڵێن کوڕەکەت لە دار دراوە، بەڵام ئەو هێشتا دەڵێ:

– کوڕەکەم بدەنەوە، دەیبەمەوە بۆ ماڵ...

(١٥) شەهید خەیروڵڵا عەبدولکەریم لە بەرەبەیانی ڕۆژی ١٩ حوزەیران ١٩٤٧ تەبای سێ ئەفسەرە قارەمانەکەی تر: عیزەت عەبدولعەزیز، مستەفا خۆشناو و، محەمەد مەحموود قودسی لە گرتووخانەی ناوەندیی بەغدا بەدارەوە هەڵواسران.

کوڕەکەی پێ دەدەنەوە بەڵام بەبێ گیان.

چەند کەسێکی کورد هاوکاریی دەکەن و پیکابێک دەگرن و ئەم شەهیدە کوردە دەبەنەوە بۆ هەولێر. دەڵێن دایکی خەیری لە ئۆتۆمۆبێلەکەدا لە پشت سەری کوڕەکەی دادەنیشێ، سەری لەسەر تەرمەکە دادەنێ و بێ ئەوەی شیوەن و گریان بکات دڵی دەداتەوە.

- کوڕم خەیری سەغڵەت مەبە، هەر بگەینەوە ماڵێ چاک دەبیەوە...

عەلی ئەسغەری لە گرتووە کوردەکانی بەغدای بیستبوو کەوا لە هەولێر خزم وکەسانی خەیری کۆ دەبنەوە، تەرمەکە پاش بەرێ کردنێکی بەکۆمەڵ لە گۆڕستانی شار دەشێرنەوە و دەچنەوە، بەڵام دایکی خەیری لەناو کۆمەڵ نابینرێ.

بۆ سبەی، دایکی خەیری لەسەر گۆڕی کوڕەکەیدا دەبیننەوە، سەری خستووەتە سەر گۆڕەکە و مردووە.

بەشی پێنجەم

عێراق

ئەو دەمەی بڕیارمان دا خۆمان بەدەست عێراقەوە بدەین خوا حافیزیمان لە مەلا مستەفا کرد، ئەمە دواجار بوو مەلا مستەفا ببینم.

واپێ دەچوو بەم بڕیارەی ئێمە دڵخۆش بێ، وەک بڵێی بارێک لەسەر شانی لا دەکەوت.

ئێمە سنوورەوانانی عێراقمان ئاگەدار کرد کەوا ئامادەی خۆ بەدەستەوەدانین، بەمەرجێ ئێمە بەپەنابەری سیاسی وەربگرن. ئەوان برووسکەیەکیان بەئیمزای ساڵح جەبر - سەرۆک وەزیرانی ئەو کاتەی عێراق بەئێمە پێشان دا، تیایدا گوتبووی دەوڵەتی عێراق بەگوێرەی یاسای ناوولاتان لەبارەی پەنابەرانی سیاسییەوە هەڵسوکەوت لەگەڵ ئەفسەرانی سوپای ئێراندا دەکات.

پێشتر تفەنگەکانی خۆمان بەبارزانییەکان دابوو. بەترس و هیواوە لە سنوور ئاوا بووین و چووینە ناو چادری سنوورەوانانی عێراقی.

سنوورەوانان سەرەتا هەڵسوکەوتێکی دۆستانەیان لەگەڵدا کردین. لە یەکەمین بنکەی مۆڵبوونی هێزگەلی عێراق ئێمەیان بەبەرپرسی سنوور یان بەقسەی خۆیان «ئامیری هێزگەلی پۆلیس – امر قوات الشرطة»ی عێراق ناساند کە ناوی عەمید حیجازی بوو. ئەم پیاوە پاشان کودەتایەکی ناسەرکەوتووی لەهەمبەر «عەبدولئیلا»دا کرد و لە سێدارە درا. عەمید حیجازی بەتورکیی ئەستەمبۆڵی لەگەڵ ئێمە دەدووا و دەیگوت:

– ئەفسەرانی ڕەسمی نەترسێن، ئێمە بەهیچ جۆر ئەوان بەدەستەوە نادەین و بەپێی یاسای ناوولاتان هەڵسوکەوتیان لەگەڵدا دەکەین.

هەتا ئەم جێگەیە پۆلیسی عێراقی هەڤاڵەتیی ئێمەیان کرد، لەوێوە پاش دە دوازدە سەعات پشوو، ئێمەیان بەچەکدارانی ناوچەیی ڕاسپارد کە قۆناغ بەقۆناغ لەگەڵمان دەهاتن. ئەوان بەو ناوەی ئێمە سەرپێچیکەری دژ بەدەوڵەتین بەوپەڕی تیژییەوە هەڵسوکەوتیان لەگەڵدا دەکردین هەتا ئەوەی لە شارۆکەی دیانە ئێمەیان هەواڵەی سوپا کرد.

لێرەشەوە ئێمەیان بۆ کەرکووک برد. لە کەرکووک سەرەڕای بەرگری و پێشبڕیی گەرماوگەرمان، دەستی ئێمەیان لە دەسبێن گرت. مفەوەزێکی لاو ئەرکی گەیاندنی ئێمەی بەبەغدا لە ئەستۆدا بوو. ئەم مفەوەزە نۆلاوێکی بەکەشوفش بوو و زۆر بەم ئەرکەی خۆیەوە پۆزی لێ دەدا. لە وەڵامی پێشبڕیی ئێمەدا دەیگوت:

– کەلەپچە ئابڕووی حکوومەتی عێراقە. وەزیرەکانی ڕەشید عالی گەیلانی هەموویان بەم دەسـبـێنەوە چوونە بەرپێی دار و دەبێ ئێـوە شـاناز بن لەم ئابڕووەدا پشکێکتـان بەرکەوتووە.

لە کەرکووک ئێمەیان لە شەمەندەفەر سوار کرد و بۆ «مەرکەز سەرا» لە بەغدا بەڕێ کراین. «مەرکەز سەرا» سێ لابیانی زۆر گەورەی دەرگە ئاسنی هەبوو، هەرسێکیان پڕاوپڕ بوون لە مرۆڤی چەپەڵ: دز، چەقۆکێش، قاچاغچی، هەتیوباز و ئەم جۆرە کەسە پاشکەوتوانەی کۆمەڵگە. لە هەریەکێک لەم لابیانانەدا پتر لە پەنجا شێست کەسی لەم جۆرە مرۆڤانەیان خزاندبووە ژوور کە حەزیان دەکرد بزانن ئێمە چ جۆرە گیانلەبەرێکین.

چەند ئافرەتێکی داوێن پیسیش لە گۆشەیەکی حەوشەکە دانیشتبوون، جنێوی زۆر پیسیان لەگەڵ بەرپرسانی گرتووخانەدا دەگۆڕییەوە. یەکێک لەو ئافرەتانە کرماشانی بوو و لەبەرئەوەی جلوبەرگی ئێمە کوردی بوو، ڕووی لە ئێمە کرد، پرسیی:

– ئێوەیان لە کام کارخانە گرتووە؟

بەستەزمانە وایدەزانی هەر کەسێکی ڕێی بەگرتووخانە بکەوێ دەبێ یەکێک بێ لە کریارانی ئەم جۆرە کاولگانە. درێژەی دایێ گوتی:

– بۆ نەهاتن بۆ لای من هەتا تووش نەبن؟

یەکێک لە هاوەڵانمان «جەواد ئەرتەشیار» کرماشانی بوو، چەند جنێوێکی پێی دا بۆ ئەوەی خۆی ڕێکوپێک بکات.

ژنەکە لە وەڵامدا گوتی:

– باشە بۆ زویر بووی، هەموو پیاوان ئەم کارە دەکەن، تۆش یەکێکی لەوان. بۆچی ئێستە بەردەنوێژ خاوێن دەکەیەوە؟

هەرچۆن بێ یەکێک لە لابیانەکانیان بەتاڵ کرد. گرتووەکانیان پەستایە دوو لابیانەکەی تر و ئێمەشیان لەوەکەی تردا بەکەیس کرد. لەم لابیانەدا سێ چوار ڕایەخی داوداری پیس ڕایەخرابوون، هەوای لابیانەکە هێندە پیس و گەنی بوو بەقسەی یەکێک لە هاوەڵەکانمان دەبوو بەسیکارد بیبڕی. دوو تەنەکە بۆ پیسایی گرتووەکان لە گۆشەیەکی لابیانەکە داندرابوون. ئیتر بەو ئاوایە یەکەمین مێوانداریی ڕەسمیی میریی عێراق بۆ ئێمە لێرەوە دەستی پێ کرد.

لێرە، ئێمە بینەری هەندێ بوێری بووین کە لە زەبروزەنگەوە سەرچاوەیان هەڵدەگرت. وا دەهاتە بەرچاو ئەم دوو خەسڵەتە پێوەندیی هۆک و بەرهۆکیان بەیەکەوە هەبێ. ئایا بوێریی گیراوەکان بووبوو بەهۆک بۆ تیژیی بەرپرسانی گرتووخانە یان ئەوەتا تیژیی بەرپرسانی گرتووخانە بووبوو بەمایەی بەدیهاتنی بوێری لە گرتووەکاندا؟ بێگومان زیاتر وا تێبینی دەکرا تیژیی بەرپرسانی گرتووخانە لە بوێریی گرتووەکانەوە هاتبێ.

هەر ئەو ڕۆژانەی ئێمە لە مەرکەز سەرا بووین یەک دوو جار حەوت هەشت قوتابیی زانکۆیان هێنا. ئەو سەردەمە هەموو دژەکانیان بەناوی «شیوعی»یەوە سەرکوت دەکرد، وەک هەموو شوێنانی دنیا، ئەو قوتابیانە هەر بەم بیانووەوە دەگیران. جارێکیان ئەو قوتابیانە لە بەرامبەر بێ تۆرەیی و سووکایەتی پێ کردنی پاسەوانانداا دەستیان هەڵهێنا. گەیشتە رادەی تێکسرەواندن و من ئاگام لێ بوو پاسەوانان بەچ تیژی و بێ بەزەیییەک پەلاماری ئەوانیان دا. لە کاتێکدا قوتابییانی زانکۆ دەست بەستراوە بوون ئەوان پەلاماریان دان و تەنیا ئەو کاتە دەستیان کێشایەوە کە خۆیان ماندوو بوون. بەڵام هەرچەندێکی تیژیی پاسەوانان پتر دەبوو، بوێری و ئازایەتیی قوتابیانیش پتر پەرەی دەسەند. پاشی دارکاری، دەستی ئەوانیان کردەوە بەڵام هەر بەبەرەڵڵابوونی دەستیان، یەکێک لە قوتابیانی زانکۆ کتوپڕ وەک شێر نەڕاندی و دوو زللەی بەبناگوێی یەکێک لە پاسەواناندا کێشا. ئازایەتیی خەڵکی عێراقم لە مەرکەز سەرادا لە یەک دوو جار زیاتر نەبینی بەڵام پاشان نموونەی سەرنج ڕاکێشم لە ئازایەتی و دەسوەکەری و بوێریی ئەوان بینی، بینیم چۆن هەتا دەمی مردن بەرەنگار دەبنەوە و دەست لە بەرگری هەڵناگرن.

یەکێک لە سیمبۆلەکانی تیژیی پۆلیسی عێراق زنجیرێکە بەدەست و پێوە پەرچ دەکرێتەوە. لەبەر دەرگەی هەر گرتووخانەیەکدا ئاسنگرێک هەیە، هەر کەسێکی حوکم بدرێ و بچێتە ژوور وەک چۆن دەچێتە وێنەگرتنەوەی پەنجە ئاوها دەچێتە لای ئاسنگرەکە. بەزنجیر ژمارەیەک لە پێی دەدەن و پەرچی دەکەنەوە. تەنانەت عەلی ئەسغەریش کە یەکێک بوو لە هەڤاڵانی ئێمە و بەناوی سنووربەزێنییەوە بۆ ماوەی مانگێک گیرابوو، لەم دەستاندەیە بێ بەش نەبووبوو لە کاتێکدا ئەو بریندار بووبوو و لە سنووردا خۆی خۆی بەدەستەوە دابوو.

ئەو دەیگێڕایەوە کاتێ بردوویانە بۆ گرتووخانەی ناوەندیی عێراق، نێزیکەی سێ هەزار کەس لەوێ گیرابوون کە هەر هەموویان زنجیریان بەپێوەبوو. ئەو زنجیرانە لە ڕووی ناسکی

و پانی و کورتی و درێژییەوە لە یەکتر جیاواز بوون و بەگوێرەی گرانی و سووکیی تاوانەکە گونجا بوون. زنجیری بڕێکیان بەڕادەیەک درێژ بوو لە دەوری «مل»یان دەئالآند بەلام ئەوانی کورت بوون داوێکیان لە ناوەندی هەلدەکێشا بۆ ئەوەی لە کاتی ڕۆیشتن لە زەوی نەخشێن. زنجیرە درێژەکان سەرەڕای پێ، بەدەستیشەوە پەرچ دەکران.

دووای چەند ڕۆژێک پاش تۆژینەوەیەکی کورت لە «مەرکەز سەرا»، ئێمەیان بردە گرتووخانەی ئەبوو غرێب. ئەبوو غرێب گوندێکە لە نێزیکی بەغدا پێشتر مۆلگە بووبوو و لەو سەردەمەدا کرابوو بەگرتووخانەیەک بەناوی «السجن الملکی». پاسەوانانی ئەم گرتووخانەیە هەموویان سەر بەگاردی پاشایەتیی عێراق بوون.

پێشەکی هەرسێک لە ئێمەیان لە لابیانێک پەستاوت و هەریەکەی دوو بەتانیی دڕادڕاویان پێ داین و دەرگەیان لەسەرمان پێوە دا. هەر ڕۆژەی ئێمەیان نیو سەعاتێک دەبردە دەرەوە، بەلام پاش پێشبڕیی یەک لەدوای یەک بارەکە چاکتر بوو: دەرگەی لابیانەکانیان تەنیا بەشەو کلیل دەدا، دەمانتوانی بچینە کن یەکتر و لە دالآنەکە پیاسە بکەین و خواردن بۆ خۆمان لێ بنێین.

بۆ هەر یەکێک لە ئێمە ڕۆژانە ٣٠٠ فلس «نێزیکەی شێست ریال»یان بۆ خەرجی تەرخان کردبوو. سەرەتا خۆیان خواردنیان بۆ دەهێناین بەلام پاشان دوای چەندین ڕکابەریمان لەبارەی چۆنیەتیی خواردنەکە، خەرجییەکەیان بەپارەی پێشەکی پێ دەداین و لەمە بەدواوە خۆمان خواردنمان بۆ خۆمان لێ دەنا.

هەرچۆن بێ پاش یەک دوو مانگێ باری ئێمە گەلێ چێتر بوو، رایەخیان پێ داین بەلام هەلسوکەوتی پاسەوانان جیاوازیی تێ نەکەوت و وەک پێشان بەشەو دەرگەی لابیانەکەی ئێمەیان دادەخست و گوێیان بەڕکابەریمان نەدەدا.

چابوونی بارودۆخی ئێمە هەر تەنیا لە سۆنگەی فەرمانی بەرپرسانی بەرزەوە نەبوو بگرە ئەو پارەیەی بەناوەی خەرجی بەئێمەیان دەدا لەم چابوونەدا پتر کارا بوو، لەبەرئەوەی بەو پارەیەی گلمان دەدایەوە زاری «عەریف حوسێن»ی بەرپرسی پاسەوان و پاسەوانانی ترمان گرێ دەدا. لە ئەنجامی ئەم کێشانە و پێوانەیەوە باری ئێمە ڕۆژ بەڕۆژ سووکتر دەبوو.

بەرتیل و بەرتیلخۆری سەرتاپێی پەیکەری داوودەزگای میریی عێراقی پیس کردبوو، هەموو کارێک بەپارە جێبەجێ دەکرا. پاشی شەش مانگ هەلیان پێ داین نامە بۆ مالەوەمان بنووسین. ڕۆژنامە و کتێب تەنانەت بەلاوۆکی حزبیش دەگەیشتنە دەستمان.

سـەرلەبەری ئەو نامـە و چاپکراوانەی لە ئێـرانەوە بۆمـان دەهاتن پێش ئەوەی بچن بۆ داوودەزگای ئاگەداری، دەهاتن بۆ لای خۆمان. لە سانسۆرمان دەدان و دەماندانەوە دەستی عەریف حوسێن هەتا لەڕووی ڕواڵەتەوە بیانبات بۆ دەزگای ئاگەداری کە پاش ماوەیەک لە گیربوون و سەرانسۆبی، دەگەڕایەوە دوا. شایەنی باسە هەندێ لەو نامانەی خۆمان بەبێ زیانمان دەزانین و، ڕەوانەی سانسۆرمان دەکردن، دەزگای ئاگەداری گیری دەکردن.

من دوای پێـوەندی لەگەڵ ماڵەوە، زانیم ژن و منداڵەکـەم لە ئازربایجـانەوە چوونەتە سۆڤیەت. ئەو دەمەی تەورێزم بەجێ هێشت ژنەکەم و هەردوو منداڵە بچووکەکەم بەساغی لە تەورێز بوون کە لەگەڵ تەواوی ماڵەکانی تر بۆ سۆڤیەت کۆچیان کردبوو. ئێستە پاش ڕابوردنی ساڵێک، لەم بابەتە ئاگەدار دەبوومەوە. نەبوونی ئاگەداریم لەم ئازیزە بێوەرییانە لە ماوەی ساڵێکی تەواودا، ئەو کاتەی نامەی ماڵەوەم پێ گەیشت بەوێنەی ئاگر دەروونی منی سووتاند. دایکی ژنەکەم «خوا لێی خۆش بێ» زۆر ئازا بوو، دەرگەی کۆنسولیەتی سۆڤیـەتی لە «مەشەد» لە گرێژنە دەرهێنابوو، هێندەی دادوبێداد کردبوو هەتا دواجار توانیبـووی نامەیەکی لە کچەکەیەوە پێ بگات و پاشانیش هەلی بەدیهێنابوو بەردەوام نامەی بۆ بنووسێ و هەمان ئەو نامانە بۆ من بنێرێتە عێراق. بەم ئاوایە توانیم تەنانەت ڕاستەوخۆش نامە بۆ ژنەکەم بنووسم.

پاشان توانیمان لەگەڵ سەرانسۆکەری دەزگای ئاگەداری ڕێک بکەوین. ئێمە دوای ماوەیەک مۆڵەتمان درا ناوبەناوێ بچینە مەڵبەندی پۆلیسی عێراق لە بەغدا. لەوێ پیاوێک بەرپرسی کاروبار بوو، هەر بەدیمانەی ئێمە دۆڵابی مێزەکەی ئاوەڵا دەکرد، نرخی هەر داوایەکیشی برێتی بوو لە یەک دیناری عێراقی.

پاشی ساڵ و نیوێک جارێکی تر ئێمەیان گواستەوە بۆ بەغدا کە پاشان بەسەرهاتەکەی دەگێڕمەوە. لەبەرئەوەی توانای بەرتیل هاتە پێشەوە هەلم پێ بدەن با ئەم بەشە تەواو بکەم. لە سامەڕا، ناوبەناوێ بەبیانووی جۆربەجۆر، سەردانی نۆشداری پسپۆڕ یان نەخۆشخانەوە و هتد...، یەکێک لە ئێمەیان دەبرد بۆ «مەرکەز سەرا» بۆ لای هەمان پیاو، بێ هیچ پرسیار و وەڵامێک یەک دیناری بەرتیلمان هەڵدەدایە ناو دۆڵابەکەی و پاشان داوایەکانمان دەخستەڕوو:

- جاری داهاتوو بەرێز «زێربەخت» داوا بکە، ئەمە دینارەکەی ئەو. چەند ڕۆژێک بۆ چارەسەری نەخۆشی لێرە دەبم دەمەوێ بچم بۆ بازێڕ، ئەمەش دینارێک. ئەو کتێب و

نامانەی لە سانسۆر گیراون دەمەیّ بیانبینم، ئەمەش دینارێک...

ئیتر بەم ئاوایە هەموو داوایەکانمان پەسند دەکران.

ساڵانی ١٩٤٦ - ٤٧ ساڵانی چڵەپۆپەی راپەڕینی ئازادیخوازانەی وڵاتانی نیوە کۆلۆنی بوو، ڕێبەری ئازادیخوازانی عێراق حزبە دیموکراتییەکان بوون لەسەرووی هەموویشیانەوە حزبی شیوعیی عێراق بەڕێبەرایەتیی یوسف سەلمان یوسف «فەهد». ئەم حزبە چاپەمەنیی شاراوە و ئاشکرای جۆراوجۆری هەبوو. «القاعدة» ئۆرگانی شاراوە و «الأساس» ئۆرگانی ئاشکرای رای حزب بوو کە بەیارمەتیی «دهن واشر»ەوە(١٦) دەگەیشتە دەستیّ ئێمە. ڕۆژ نەبوو لە ڕکابەریی پەیمانی کۆلۆنیالیستانەی عێراق و ئینگلیز، خۆپیشاندان و ڕووبەڕووبوونەوە لە نێوان جەماوەر و پۆلیسدا ڕوو نەدات. هەتا دواجار نووری سەعید بەنوێنەرایەتیی دەوڵەتی عێراق چوو بۆ بەریتانیا و پەیمانێکی نوێی لە نێوان نووری سەعید و بۆین - ی وەزیری دەرەوەی ئەو کاتەی بەریتانیا لە لەنگەرگەی «پۆرتسمۆس» مۆر کرد کە هەر بەو ناوەوە ناوبانگی دەرکرد. جەماوەر ئەو پەیمانەشیان بەزنجیرێکی نوێی کۆلۆنیالیزم دادەنا کە دەست و پێی گەلی عێراقی دەبەستەوە. نەک تەنیّ ڕکابەری و خۆپێشاندان لە کورتیی نەدا بگرە هەر پەرەی گرت هەتا ئەوەی کابینەی ساڵح جەبر کەوت و دەوڵەتێکی بەڕواڵەت چاکتر بەسەرۆکایەتیی «موزاحیم پاچەچی» پێک هات. بزووتنەوەی سەرخۆبوون بەرەو پێشتر چوو، بەڵام نەپاڵەپەستۆی خەڵک کەمی کرد و نەمانگرتن و خۆپێشاندان، وێڕای ئەمە هەموو ڕۆژ برێکی تری خەڵک دەگەیشتنە گرتووخانە.

ئەو دەمە، ساڵی ١٩٤٨ ڕووداوی فەلەستین و پێکهاتنی حکوومەتی ئیسرائیل هات بەپیر دەستەی دەسەڵاتدارانی عێراقەوە. هاواری عەرەب لە سەرتاپێی نیوە دوورگەی عەرەبیدا بەرز بووەوە. کۆنفرانس و، دووای ئەوە کۆوەبوون و فەوجی خۆبەختکەر بۆ چوونە فەلەستین و شەڕی جوولەکان، یەک لە دوای یەک پێک دەهاتن. ئاساییە لەم هەوا گەرموگوڕەدا یەکەمین خۆبەختکەرانی میریگەلی کۆنەپەرستی عەرەب برێتی بن لە ئازادیخوازان و لە سەروویشیانەوە حزبە پێشکەوتنخوازەکان. لەم لا هەتا ئەو لای عێراق حکوومەتی عەسکەری ڕاگەیەندرا و ڕاوە ئازادیخواز و ڕاوە بەرهەڵستکارانی دژ بەئیمپریالیزم بەشێوەیەکی گرینگ دەستی پێ کرد.

(١٦) «دهن واشر» واتە بەرتیل - نووسەر.

تاکە چەکێکی حکوومەتە کۆلۆنیالیستەکان و نۆکەرانی بیانی بریتی بوو لە ئازار و پاشانیش کوشتن. بەرپرسی ڕێکخستنەکانی حزبی شیوعیی عێراق، «کەمال سەیف» بەناوی خوازراوەی «یوسف کامل»ەوە گیرا و لەبن لێدان و کوتان تەواوی پەیکەری حزبی ئاشکرا کرد، لەناو ئەوانیش یووسف سەلمان «فەهد» ئاشکرا بوو.

سەرجەم گرتووخانەکانی بەغدا و لەگەڵ ئەوانیشدا گرتووخانەی «ئەبوو غرێب» لێوانلێو پڕ بوون لە مرۆڤ، هەندێک لەوان لە ژێر دارکاریدا شەهید بوون. یووسف سەلمان «فەهد»، زەکی بەسیم، ناجی شەمیل و حوسێن شەبیبی لە سەرکردەکانی حزب بوون و فەرمانی هەڵواسرانیان بۆ دەرچوو. ئەوانیتر ڕەوانی گرتووخانەی «نوگرە سەلمان» کران کە بەمەترسیترین گرتووخانەی عێراق بوو و کەوتبووە پەرگەی بیاوانی گەرم و هیشکی عەرەبستان.

ئێمە لە گرتووخانەی «ئەبوو غرێب» هەلی کاری بەئازادیمان پتر بۆ کرایەوە. ئەو گرتووانەی دەهاتن بۆ کۆریدۆرەکەی ئێمە زۆربەیان بیست و چوار سەعاتە برسی و تینوو بوون. سەرەڕای ئەمە، ئەوان لە قۆناغی لێتۆژینەوەدا بوون و دەیانویست سەرپێهاتی هاوڕێیانی تریان بزانن و بەپرس و ڕاوێژی یەکتر بتوانن ڕێبازگەی تۆژینەوەی خۆیان دیاری بکەن. پێویستیان بەهاوکاریی ئێمە هەبوو، ئێمەش بەبۆنەی هاو کۆت و بەندییەوە دەبوایە بەدەم هاواریانەوە بچین.

کاردارانی گرتووخانە لەناکاو هەستیان کرد ڕادەی خواردنی ئێمە زۆر زیاد بووە. دەبوو ئێمە بۆ هەر یەکێکیان بەلایەنی کەمەوە ژەمێک خواردن بەهانا بگەینین. ژمارەی ئەوانیش نێزیکەی سەت کەس دەبوو. هەر ئەمەش بوو بەمایەی ئەوەی بەرپرسان بەچاوی پڕ لە ڕکەوە سەرنج لە ئێمە بدەن و، یەکێکمان لە کاتی جێبەجێ کردنی «تاوان»دا بگرن. هەر هێندە بوو نەیانتوانی بەڵگەی تاوان لە ئەوکی گیراو دەربهێننەوە، بەڵام ئێمەیان بێ وچان بۆ سامەڕا دوور خستەوە. چۆنیەتیی تۆژینەوەی گیراوێکمان گەیاندبووە دەستی هاوڕێیەکەی، ئەویش هەر لەگەڵ پەلاماری پاسەوانانداندا هاوێشتیە زاری و ئاوای کرد.

لەو ماوەیەی ئێمە لە «ئەبوو غرێب» بووین، بۆ ڕوونکردنەوەی چارەنووسی خۆمان لەیەکبینە پێشنووسمان دەدا بەبەرپرسانی میریی عێراق و، دەمانووسی: ئێوە بەناوی پەنابەری سیاسی ئێمەتان وەرگرتووە، مافی ئەوەتان نییە لە گرتووخانەمان ڕابگرن. یان دەبێ مافی جێ نیشتەبوونمان لە عێراق پێ بدەن یان ئەوەتا هەڵمان بدەن لە عێراق

دەربچین.

جارێکیان لەگەڵمان دانیشتن و بڕیار درا سێ وڵات بۆ نیشتەجێ بوونمان دەست نیشان بکەین بۆ ئەوەی میریی عێراق بەباڵیۆزخانەی ئەو سێ وڵاتەوە پێوەندی بکات و هەر یەکێکیان وەری گرتین بۆ ئەوێندەرمان بنێرن، بێگومان ئەمەش ئەنجامی نەبوو و وەڵامێکیان پێمان نەدایەوە. لە کاتی برەوستاندنی ڕاپەڕیندا ویستمان پێوەندی بەڕۆژنامەگەلی ئازادەوە بکەین و هەلومەرجی خۆمان بخەینە بەرگوێی خەڵکی عێراق و هاوکارییان لێ بخوازین. توانیمان پێوەندی بەڕۆژنامەی «الأساس»ی ئۆرگانی نیوە ئاشکرای لاوانی دیموکراتەوە بکەین، کاردارانی پێوەندییەکە سەربازانی «مکلف» بوون ، لەگەڵیان دەدواین و هەندێک جاریش پارەمان پێ دەدان. ڕۆژنامەی «العصفور» جێگرەوەی ئاشکرای «الأساس» بوو، نامەکەی ئێمەی بڵاو کردەوە. دووای چاپبوونی ئەو نامەیە بوو کە بۆ سەر گەرم کردنمان پێوەندییان پێوە کردین.

لە سامەڕا ماڵێکی بچووکیان بۆ گرتین و ناویان نا گرتووخانە، چەند پۆلیسێکیش پاسەوانی ئێمە بوون. ئێمە لەوێ دە کەس بووین، هاوەڵە بریندارەکەمان دوای ساڕێژبوونەوەی پێ پل و بەسەربردنی مانگێک لە گرتووخانە، گەیشتەوە ئێمە. ماوەی نێزیکەی ساڵ و نیوێکیش لە سامەڕاماینەوە. لەوێش دەستمان لە خەبات بۆ روونکردنەوەی چارەنووسی خۆمان هەڵنەگرت. هەوڵمان دەدا هەتا زووە میریی عێراق چارەنووسی ئێمە روون بکاتەوە. جارێکیان مانمان لە خواردن گرت، دەمانویست ئازاد بکرێین. دەمانگوت لەبەرئەوەی ئێمە پەنابەری سیاسیین ئێوە مافی ئەوەتان نییە بمانگرن. یان شوێنێک بۆ نیشتەجێ بوونمان دیاری بکەن یان ئەوەتا مۆڵەتمان پێ بدەن بۆ خۆمان لە عێراق دەربکەوین.

ئەم مانگرتنەی ئێمە لەگەڵ تیرۆرکردنی شا لە ١٥ ڕێبەندان ١٣٢٧دا هاوکات بوو. هەلومەرجەکەمان بۆ درێژەپێدانی مانگرتن بەگونجاو نەزانی، بەڕواڵەت قسەی سەرۆکی گرتووخانەمان رەچاو کرد و دەستمان لە مان لە خواردن گرتن کێشایەوە.

مانگرتنی ئێمە لە خواردن سێ ڕۆژ درێژەی کێشا و بەگوێرەی ئەو قسانەی بەئێمەیان دا مانگرتنەکەمان شکاند. هیچ ئەنجامێکیشمان لەو گوتە و بەڵێنانە بەدەست نەکەوت. تەنیا بڕیاریان دا عەلی ئەسغەری بەرەڵلا بکەن لەبەرئەوەی ئەو چووبووە دادگە، مانگێک گرتنی بۆ بڕابووەوە و ماوەکەشی تەواو کردبوو، بەڵام سەرۆکی گرتووخانە بەپێچەوانە

جوولآیەوە، لەبەرئەوەی گوتی بارودۆخی هەموومان وەک یەک وایە، یان دەبێ هەموومان لە گرتووخانە بمێنین یان هەموومان ئازاد ببین.

ئەو ئێرانییانەی تەبای ئێمە هاتبوون بۆ عێراق، جگە لە بارزانییەکان کە عێراقی بوون هەموویان بەئازادی دەژیان. شوێنی نیشتەجێ بوونیان بۆ دیاری کردبوون و بۆ خەرجییش مووچەی مانگانەیان وەردەگرت. تەنیا ئێمە دە کەس گیرابووین. بارودۆخیشمان وەکو یەک نەبوو. شەشمان ئەفسەری رەسمیی سوپا بووین بەلآم چوارەکەی تر تەنیا ئەفسەری سوپای ئازربایجان بوون، ئەمان بیریان دەکردەوە ئەگەربێو خۆیان بەدەست ئێرانەوە بدەن ئەوا مەترسییەک هەرەشەیان لێ ناکات و بەسوودوەرگری لە یاسای لێبووردنی گشتیی ئازربایجان ئازاد دەبن. بۆیەش رێگەی خۆیان لە ئێمە جیاواز کردەوە و بەردەوام داوایان دەکرد بەدەست ئێرانەوە بدرێن. بێگومان ئێمەش رکابەریی بریاری ئەوانمان نەدەکرد.

دواجار میریی عێراق ئەو چوار کەسەی لە ئێمە جیاواز کردەوە و بۆ بەغدای بردن. ئێمەشیان، ئەم شەش کەسە بۆ خانوویێکی گەورەتر و خۆشتر گواستەوە.

پاش ماوەیەک دیسان مانمان لە خواردن گرتەوە، داوای ئازادییەکی زیاترمان دەکرد هەتا ئەوەی دواجار ملیان دا بۆ ئەوەی هەر رۆژەی سێ کەس لە ئێمە تەبای پاسەوانێک بەناو شاردا بگەرێن. سامەراش جگە لە هەندێ شوێنی پیرۆز و شوێنەواری کۆن و کاولگەکانی کۆشکی «موعتەسەم بیللا»ی خەلیفەی عەبباسی، جێگەیەکی تری نییە.

لە ماوەی ئەو ساڵ و نیوەی لە سامەرا بووین بەرپرسانی دوو وڵاتی عێراق و ئێران دیمانەی یەکتریان دەکرد و بەدزییەوە پەیمانی بەغدایان رێک دەدایەوە. لە رێکدانەوەی ئەو پەیمانەدا «عەبدولئیلا»ی جێگری سەرۆک وەزیرانی عێراق، دوا دوای ساڵی ١٣٢٨ گەشتی ئێرانی کرد. دوای زنجیرەیەک هاتوچۆ، میریی عێراق بەڵێنی دا ئێمە بداتەوە بەئێران و میریی ئێرانیش سێ مرۆڤ لە ئەفسەرانی بارزانیی عێراق کە پەنایان بردبووە بەر ئێران، بداتەوە بەعێراق. بەرواڵەت بۆ پاراستنی پاکنیازیی سیاسی، میریی ئێران ئەوەی پەسند کردبوو ئێمە هەڵنەواسێ.

دوا بەدوای ئەم رووداوانە ئێمەیان ئاگەدار کردەوە هەتا بۆ چوونەوە ئێران خۆمان ساز بدەین. ئێمە بەتوندی بەرتەکمان دایەوە و کەوتینە بەرگری. بەلآم سەرۆکی شارەوانیی سامەرا پێوەندیی دۆستایەتیی لەگەڵ ئێمەدا هەبوو دەیگوت:

– بەرگری بێ سوودە...

دواجار بۆ چارەسەردۆزی بۆ ئەم گیروگرفتە لەگەڵ قایمقامی سامەڕادا کەوتینە وتوویژ. لەلایەکی ترەوە خاوەنی ئەوماڵەی ئێمەی تێدا نیشتەجێ بووین زۆر بۆ ئێمە تێ کۆشا. ئەو سەرۆکی یەکێک لە خێڵە عەرەبەکانی سامەڕا بوو و بۆ ئێمە زۆر پیاوانە بوو. تەنانەت بۆ ماڵی خۆی چەند جار ئێمەی بانگهێشتن کرد و هەر لە ڕێی ئەوەوە کۆمەڵێک لە پیاوە ئاینییەکانی سامەڕامان ناسی و لە جڤاتی دەرس و وتارەکانیان ئامادە بووین. ئەو، لیستەیەکی بەئیمزای خۆی و چەندان گەورەپیاوی ئاینیی «سوننە» مەزهەبی سامەڕا ڕێک دابووەوە و تیایدا ئامادەییی خۆی پێشان دابوو هەر دەستەبەرێکی میریی عێراق دەیەوێ لە بریتیی بەردان و بەدەستەوەنەدانی ئێمە بەئێران، ئەوان بیدەن. تەنیا کارێکی قایمقامی سامەڕا کردی ئەوەبوو لیستەکەی بۆ وەزیری ناوەخۆی عێراق رەوانە کرد. بەڵام بڕیارەکە یەکجارەکی بوو. لە دواییدا، سەرەتای مانگی ئاخەلێوەی ۱۳۲۹ ئێمەیان هەنارده بنکەی فێرکاریی پۆلیسی بەغدا. چوار هاوەڵەکەی خۆیشمان هەر لەوێ بینییەوە، سەرلەنوێ بووینەوە بە دە کەس. بەهاوەڵانی خۆمان گوت ئێمە بڕیاری بەرگری کردنمان داوە و ئامادە نین بدرێینەوە بەئێران. ئەوانیش هاوبۆچوونی ئێمە بوون. سەرۆکی شارەوانیی بەغدا هاتە دیمانەمان و گوتی لەبەرئەوەی میری بڕیارەکەی دەرکردووە ئیتر هیچ کارێک داد نادات. ئێمەش بە«نەرێ» وەڵاممان دایەوە.

بۆ سبەی سەرۆکی گشتیی شارەوانیی عێراق هاتە دیمانەمان و هەر ئەو قسانەی دووبارە کردەوە، هەروەها دڵنیای کردین کەوا بەگوێرەی ئەو ڕێکەوتنەی لەگەڵ ئێراندا کراوە، ئێمە بەدارەوە ناکرێین. بەردەوام بەزمانی تورکیی ئەستەمبۆڵی دەیگوت:

– بەدارەوەکردن نییە.

بەردەوام دڵنیای دەکردین و داوای دەکرد بەرگری نەکەین. وەڵامی ئێمەش هەر بەنەرێ بوو و میریی عێراقمان بەبەڵێن شکێن و بەزاندنی یاسا ناوولاتییەکان گوناحبار دەکرد.

دواجار، ڕۆژی پاشتر ڕۆژی هەینی بوو و کۆلێجی پۆلیس داخرابوو، سەرەتا بەخاپاندن و بەناوی وتوویژەوە، ئێمەیان لە یەکتر جیاواز کردەوە و پاشان بەزۆردارەکی هەڵمەتیان هێنایە سەرمان و هەموومانیان پاش دارکارییەکی تێروتەسەل زنجیرپێچ کرد و فڕەیان داینە ناو دوو پیکاب و بەڕووکاری خانەقیندا بەڕێیان خستین. سەرتاپێمان خوێناوی بووبوو. مەلاژووم بەهۆی پاڵەپەستۆی دەسبێنەوە بەخەستی بریندار بووبوو و خوێنێکی زۆری لێ بەربووبوو. ئەو دەمەی من گیرام، بۆ ئاگەدارکردنەوەی هاوەڵانم کەوتمە هاوار

هاوار، پۆلیسەکان بۆ ئەوەی دەنگم کپ بکەن دەستکی دەسبێنەکیان پەستایە ناو دەمم و هێندەشیان پاڵ دا بەجۆرێک تەواو دەنگبڕ بووم: هەروەها ئەو دەمەی کراینە ناو ئۆتۆمۆبێل، کاردارانی زۆر ئازای عێراق لە کاتژمێر و قەڵەمی مەرەکەب و پارەی گیرفانمان بێ بەش نەبوون و دەتوانم بڵێم ئێمەیان هەموو تاڵان و برۆ کرد. ئەو دەمەی کراینە ناو ئۆتۆمۆبێل، تێ گەیشتین کەس لە ئێمە بەساغی دەربازی نەبووە، هەموومان لەسەر هەتا پێمان خوێناوی بوو.

لەبەرئەوەی دەمانزانی بەهەر ئاوایەکی بێ هەر دەمانبەن، پێشتر نێزیکەی ٣٠٠ پەڕە راگەیاندنی دەستنووسمان ئامادە کردبوو. ئێمە لەو راگەیاندنەدا خۆمان بەخەڵکی عێراق ناساندبوو و، هەڵسوکەوتی نامێرانە و یاسابەزێنیی میری عێراقمان روون کردبووەوە.

لەناو پیکابەکەدا هەرچەندە دەست و پێ گرێدراو بووین بەڵام راگەیاندنەکانمان لە گیرفانی یەکتر دەرهێنا و لە ڕێگەوبانی ناو بەغدا و خانەقیندا فڕێمان دان.

لە خانەقین، پاش سەعاتێک لە گەیشتنمان بەگرتووخانەی شار، کۆنسوڵی ئێران لە خانەقین مرۆڤێک بوو بەناوی «ئیعتیسام زادە» بەهاوەڵەتیی قایمقامی خانەقین هاتە دیمانەمان. بەگەرماوگەرمی کەوتە هەواڵپرسیمان و گوتی کەوا بەبۆنەی هاونیشتمانییەوە شانازیمان پێوە دەکات. ئێمەی بە«شێری ناو قەفەز» ناوبرد و پاشان لەوەی ئێمە وا بەتیژی لە بارەی وڵاتی خۆمانەوە دەدووێین داخی خۆی پێشان دا. قسەی تریشی کرد پوختەکەی ئەمە بوو: ژیان و مردن لە ئاخی نیشتماندا هەرچۆن بێ چێترە لە هەندەران، بەڵام نابێ ئێمە لە داهاتوو بەترس بین لەبەرئەوەی میریی ئێران بەڵێنی داوە ئێمە لەدار نەدات. ماوەیەکی کورت لە گرتووخانە بەسەر دەبەین و پاشان بەردەبین. پاشان تکای کرد سەر و رووومان رێک بخەینەوە بۆ ئەوەی شایەنی گەڕانەوە بەنیشتمان بین، ئیتر لەم جۆرە قسانە...

بۆ سبەی، لە یەکەمین ڕۆژانی نەورۆزی ساڵی ١٣٢٩دا کەوتینە ناو سنووری خەسرەوی و دراین بەدەست چاودێریکەرانی سوپاییەوە. ئیتر بەم ئاوایە، دەق پاشی سێ ساڵ و سێ ڕۆژ مانەوە لە گرتووخانەکانی عێراق، سەرلەنوێ گەڕاینەوە بۆ ئێران.

چیرۆکی لێتۆژینەوە و لێکۆڵینەوە و دادگەی سوپایی و حوکمدرانمان چیرۆکێکە کەم هەتا کورتێک بەسەر گەلێک لە هاونیشتمانانی ئێمەدا هاتووە، ئەو جیاوازییەی لەگەڵدابێ ئێمە نەکەوتینە بەر ئەو لێدان و کوتانانەی لەم دواییانەدا برەویان ستاند،

لەبەرئەوەی داوایەکیان لە ئێمە نەدەخواست شاراوە و کەسنەزان بێ، یان ئەوەتا دان پێداهێنانی پێویست بێ. ئێمە مەرد و مەردانە راپەڕیبووین، پڕمان دابووە چەک و هەتا ئەو شوێنەی بۆمان لوا بوو لە دژی کاردارانی میری شەڕمان کردبوو.

من بەهەڵواسین و چواریش لە هاوەڵانم: مورتەزا، زێڕبەخت، ئەسغەر ئیحسانی، مەحموود تیوای و جەواد ئەرتەشیار بەگیرانی هەتا هەتایە و عەلی نەقی رەئیس دانا بە دە ساڵ گیران حوکم دران.

بۆ هەموومان هەریەکە و پلەیەکیان دابەزاند. چوارکەسە، گیران هەتا هەتایەکە بۆ دوازدە ساڵ و رەئیس دانا بۆ شەش ساڵ سووک کران کە تەواو دەقاودەق رایانکێشا و، منیش بەگیرانی هەتا هەتایە گیرام.

پاشی شازدە ساڵ و چەند مانگێک لە ئاخەلیوەی ۱۳٤۲دا بەربووم.

لەم هەمووە، تەنیا ئەم بیرەوەرییانە و لەشێکی نیوەمر و هیوایەک بەپاشەڕۆژ و کیژێکی تاک و تەنیام لە سۆڤیەت بۆ ماوەتەوە. یەکێک لە منداڵەکانم هەر لە سەرەتاگەی کۆچ و رەودا گیانی سپاردبوو و دایکیشیان پاش شازدە ساڵ چاوەڕوانی، دەق شەش مانگ پێش بەربوونی من بەشێرپەنجەی سپەلک کۆچی دوایی کردبوو. یادی بەخێر.

ئەو کاتەی لە گرتووخانە دەرکەوتم زۆر تێ کۆشام بەڵکو کچەکەم بهێنمەوە بۆ ئێران، بۆم نەکرا. ئەو لە کاتی کۆچ کردنی لە ئێران کچۆڵەیەکی دوو ساڵانە بوو، بەبێ ویستی خۆی و لە داوێنی دایکیدا دوچاری ئەو کۆچە بووبوو، هیچ رابردوویەکی کاری سیاسیی نەبوو بەڵام هێشتاش کەسێک گوێی بۆ ئەم قسانە شل نەکرد.

دواجار ساڵی ۱۳٥۰ پاشی بیست و پێنج ساڵ لە دووری، توانیم لە بەرلینی رۆژهەڵاتدا پێی بگەم. کچۆڵەیەکی دوو ساڵانم بەجێ هێشتبوو ئێستە ژنێکی بیست و حەوت ساڵیم لە پێش خۆمدا دەبینی: ژنەکەمم دەبینی پێنج ساڵ هەراشتر بووە. ئەو دەمەی دایکیم بەجێ هێڵا تەمەنی بیست و دوو ساڵی بوو.

لە هەموو تەمەنی خۆیدا لە نازی باوکانە بێ بەش بووبوو و ئەمڕۆ حەزی دەکرد وەک منداڵ بکەوێتە بەر لاواندنەوەی باوک. شەوان هەتا دەگەیشتە نیوەی شەو بەوشیاری دەمایەوە و دەیویست چیرۆکی بۆ بگێڕمەوە. دەیگوت:

– دەبێ بەرادەی ئەو بیست و پێنج ساڵە چیرۆکم بۆ بڵێی.

چ چیرۆکێکی لەم بیرەوەرییانە چاکترم هەیە؟

پاش تەواو بوونی سەرپێهاتەکەم پرسیاری کرد:

– باوە پەشێمان نییت؟ دایە، بەستەزمانەی زۆری پەسنی تۆ دەدا و هەموو دەم دەیگوت بەداخەوە کە...

ئەو وەڵامەی پێیم دایەوە وا لە بنەتای ئەم قسانەدا دەنووسم:

ژیانی مرۆ، وەک دەفرێکە گرانیی ناوەڕۆکەکەی برێتییە لە پێوانەی راستی. چەند زۆرن ئەو ژیانانەی بەهێمنی بەڵام دوور و درێژ رادەبوورن و، بەلای زۆرەوە چەند پاشماوەگرێک لە دواوە بەجێ دەهێڵن و هیچی تر... با دەستخۆشانە لەو مێرە بوێرانە بکەین ژیانی خۆیان بەپڕاوپڕیی دەفرەکە گران کردووە و، مێژووی پڕ لە بەسەرهاتی گەلی ئێمەیان هێناوەتە کایە.

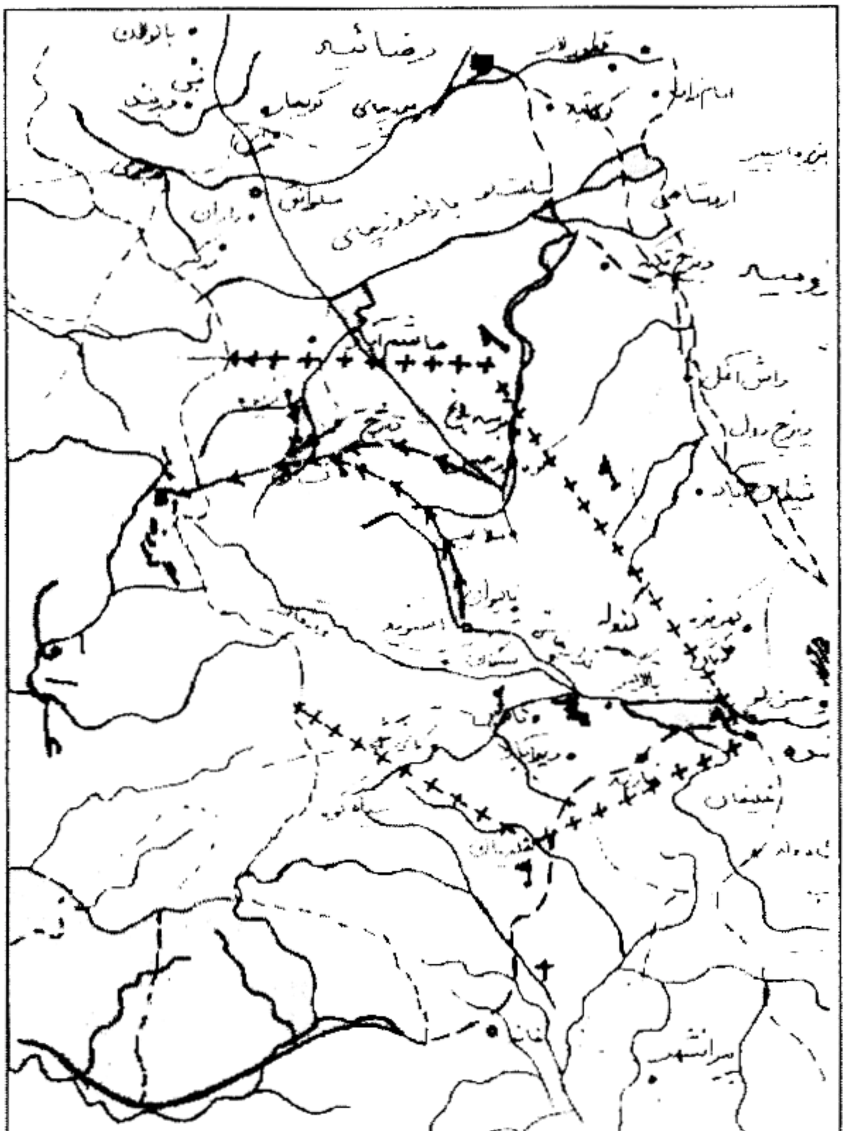

هێڵی گەمارۆی سوپا ++++

کۆچی بوونی سوپا ↑

تۆپخانە

هێڵی کشانەوەی بارزانییەکان ←